SOVYET RUSYADA

TARIM İŞÇİLERİNİN

50 YILI

Robert Conquest

SOVYET RUSYADA TARIM İŞÇİLERİNİN ELLİ YILI

Yazan :
Robert CONQUEST

Kardeş Matbaası

1971 — ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Yazarın Önsözü	7
I. Stalin'in Ölümüne Kadar Tarihsel Gelişme ...	15
A. Marx ve Köylü	15
B. Lenin ve Köylü	16
C. Tarım Politikası ve Lenin'den Sonra İktidar Kavgası	20
D. Kollektivizasyonun Birinci Dönemi	24
E. Köylülerin Karşı Koyması	28
F. Kollektivizasyonun İkinci Dönemi	31
G. Kollektivizasyon Neye Mal Olmuştur	37
H. Kollektiv Tarım Sisteminin Yerleştirilmesi	41
1. Devlete Vergi Olarak Verilen Ürünler ...	43
2. Köylülere Bırakılan Özel Bahçeler ve Hayvanlar	46
3. Kollektif Çiftliklerde İş Organizasyonu ...	49
4. Makine - Traktör İstasyonları	53
I. Temizlik Eylemleri	56
K. İkinci Dünya Savaşı ve Savaştan Sonra Düzenin Yeniden Kurulması	57
L. Stalin'in Geri Bıraktıkları	64
II. Kruşçef Dönemi	66
A. 1953 Reformları	67
B. 1954-1958 Dönemi	69

Sayfa

(1) Bâkir Topraklar Projesi 70
(2) Mısır Ekimi 71
(3) Kollektif Çiftliklerde Reformlar 71
(4) Makine - Traktör İstasyonlarının Kaldırılması 74
(5) Zorunlu Tarımsal Ürün Teslimi ve Fiyat Sistemlerinde Reform 76

C. 1959-1964 Dönemi 79

(1) Tarım Bakanlığında Reform ve Satın Alma Komitesinin Kurulması 80
(2) Yönetimde Daha Başka Reformlar 82
(3) Özel Bahçelere Baskı 85

D. Kruşçev'in Düşmesi 86

III. Kruşçev Sonrası Dönemi 88

A. 1965 Reformları : Yatırımlar, Tavizler 88

(1) Özel Bahçeler 92
(2) Satın Almalar 94
(3) Malî Nitelikte Tâvizler, Kuruluşta Reformlar, Tarımsal Bilimler 96
(4) Sürüp Giden Anlaşmazlıklar, Plânlama ve Pazarlama, Mangalar, Kolkhoz Birlikleri 100

IV. Çiftliklerde Yaşama ve Çalışma Koşulları 112

A. Parti ve Devlet Kontrol Mekanizması 112
B. Devlet Çiftlikleri ve Kollektif Çiftliklerin Sayıları ve Boyları 117
C. Çiftliklerdeki Koşulların Farklılığı 118
D. Kollektif Çiftlik 120
(1) İç Kuruluş 120
(2) İş Organizasyonu ve Disiplin 122

Sayfa

(3) Çalışma Saatleri: Mevsim İşsizliği 126
(4) Ücretler 128

E. Devlet Çiftlikleri 133
(1) Tarihçe 133
(2) İç Kuruluş 136
(3) Ücretler 138
(4) Ekonomik Muhasebe 141

F. Tarımsal Ürünlerin Zorunlu Satın Alınması ve Sözleşme Sistemi 143

G. Özel Bahçeler 149

H. Köy Yaşantısı 151
(1) Köylerden Kentlere Nüfus Akımı 151
(2) Tüketim Malları ve Hizmetler 154
(3) Kültürel Ortam 155
(4) Konut Problemi ve Köyün Gelişmesi ... 157
(5) Sosyal Hizmetler, Emeklilik Hakları, Sendikalar 160
(6) Öğrenim Durumu 162
(7) Mekanizasyon 168

YAZARIN ÖNSÖZÜ

Bu kitap, bütünüyle çok geniş bir konu olan Sovyet tarımının geliştirilmesinden çok, Sovyetler Birliğinde tarım işçilerinin içinde bulundukları şartları incelemektedir.

Aslında Sovyet sisteminin insanları tatmin bakımından yetersiz oluşu ve üretimdeki yetersizlik birbirine sım sıkı bağlıdır. Akademi üyesi Sakharov'un bugün Moskova'da herkesin elinde dolaşan «Gelişme, Barış İçinde Birlikte Yaşama ve Entellektüel Özgürlük Üzerine Düşünceler» adlı ünlü denemesinde (1) işaret ettiği gibi iş yalnız «köyün açıktan açığa sömürülmesi, satınalmaların sembolik fiyatlar karşılığında yağma edercesine yapılması, köylünün nerdeyse köle durumuna getirilmesi, Kolkhoz başkanlıklarına yalnız dalkavuk ve kurnaz kişilerin getirilmesiyle» kalmamakta, aynı zamanda «ekonomide ve bütün yönleriyle köyün yaşantısında çok derin ve onarılması çok güç yıkıntılar» meydana getirmektedir.

1930-1933 yılları arasında girişilen kollektivizasyon hareketi herşeyden önce, köylüyü ve tarımsal üretimi parti ve devlet kontrolü altına sokmak yolunda bir savaş olmuş ve uğranılan kayıplarsa, ancak büyük bir savaşta meydana gelecek kayıplarla ölçülebilecek bir düzeye ulaşmıştır.

Sonunda siyasal hedefe varılmışsa da, ekonomik amaçlar gerçekleştirilememiştir. Ekonomik kayıplar kadar insan kaybı da olmuştur. Çiftliklerin üretim kapasi-

tesi 1/4 ölçüsünün üstünde yok olmuş; özellikle çiftliklerdeki hayvan sayısında meydana gelen düşüş bir felâket niteliğini almıştır. Büyük baş hayvan sayısı 1929'da 67 milyonken, 1933'de 38 milyona, atlarsa 32 milyondan 17 milyona düşmüştür. Daha da kötüsü, bu gidişle yeni sistemin plânlanan ve gerekli tahıl ve et üretimi artışını uzun yıllar sonra bile sağlamaya yeterli olmadığının anlaşılmasıdır.

Zorla uygulanan kollektivizasyon, komünist - veya Leninist - düşüncelerin kaçınılmaz bir sonucu değildir. Uzun bir inandırma ve eğitme sürecinden başka hiçbir yolla sosyalizmin köylük bölgelere getirilemiyeceği konusunda Lenin'in yaptığı uyarmaya parti 1929 yılına kadar bağlı kalmış ve Troçki'in çevresinde toplanan solcuların aşırı düşüncelerine karşı durmuştur.

Ama Preobrazhensky gibi, köylük bölgelerin bütün kaynaklarını endüstri alanına akıtmak teorisini ilk ortaya atanlar bile, kısa bir hesap sonucu, «Sosyalist Sömürü» ile birlikte, tarımı teşvik edecek bazı malî tedbirleri de getirmeyi düşünmüşlerdir. Tarım sektöründen sağlanan paralarla endüstriyel gelişmeyi finanse etmek için bir yöntem olarak ele alındığında, Stalin'in uyguladığı kollektivizasyon sadece bir başarısızlık — hem de hiç düşünmeden, rast gele ve kabaca yürütülmüş bir başarısızlık — olmaktan ileri gitmez.

Japonlar da Meiji yönetiminin başlangıcında aynı problemle karşılaşmışlardır. Hükûmet, yeni endüstriyi finanse etmek için gerekli tasarrufları köylerden sağlamak zorunda kalmıştır. Böylelikle, köylülerin gelirlerinin nerdeyse % 60'ı vergi ve kira adı altında kendilerinden alınmıştır. Ama bununla birlikte Japon Hükûmeti, uyguladıkları teknikleri geliştirmeleri ve üretimi artırmaları için köylüleri her yönden teşvik etmiştir. Gerçekten 1885 ve

1915 yılları arasında tarımsal iş gücünün verimi iki katına çıkmış, çiftliklerin üretimi % 44 oranında ve kişi başına besin üretimi de % 20 ölçüsünde artmıştır. Hiçbir zorlamaya ya da zorlu çalışmaya lüzum kalmadan, sadece malî tedbirler alınması, ve bunun yanında hükûmetin yürüttüğü kredi sağlamak, yol yapmak, su ikmâli ve teknik yardım gibi çalışmalar sonucu, tarım sektörü ekonomik bakımdan sağlığını koruyabilmiş ve ulusun modern bir yaşantıya kavuşması yolunda kendisine düşen görevleri yerine getirmiştir.

Tabiatiyle Japonların uyguladığı bu politika kusursuz olmadığı gibi, aynı durumda olan başka ülkelere mutlak geçerli bir örnek olarak gösterilmesi de gerekmez. Ama hiç olmazsa ve Stalin'in bu çok pahalıya oturan teşebbüsünden yıllarca önce, ekonomik anlamda ne gibi tedbirlere başvurulması gerektiğini göstermektedir. Hem aslında şu basit ama temel kuralı akıldan çıkarmamak gerekir: Aşırı vergileme gelir kaynaklarını yok eder.

Nitekim 1953 Eylülünde ve 1954 Şubatında yapılan Merkez Komitesi Genel Kurul Toplantılarında Khrushchev, kişi başına tahıl üretiminin hâlâ yetersiz olduğunu ve hayvan üretimiyle ilgili verilerin de Çarlık döneminin çok altında kaldığını açıklamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin şimdiki ülkesinde 1 Ocak 1916 tarihinde 58 milyon 400 bin sığır bulunurken, bu miktar 1. Ocak 1953'de 56 milyon 600 bine düşmüşür. Halbuki nüfus sayısı bu arada 160 milyondan 190 milyona çıkmıştır. Yine, büyük ölçüde harcanan çabalar, kapital ve teknik yatırımlara rağmen, 1913'deki 820 kg.'a karşılık 1965 yılında hektar başına verim, çok küçük bir artışla ancak 950 kg.'a çıkarilabilmiştir.

Son yumuşama ile ilgili Sovyet yayınları, köylülerin eskiden tarımsal ihtiyaçları bakımından, şimdikine göre

daha gerçekçi olduklarını belirtmektedir. Hattâ yakınlarda yayınlanan bir Sovyet hikâyesinde, bir kollektif çiftlikte yer alan bir felâketten — yalnız yaş yoncayla tıka basa doyurulmak istenen sürülerle koyunun ve ineğin ölmesi — sözedilmekte ve böyle birşeyin Çarlar zamanındaki Derebeylerin yönetiminde bile görülemiyeceği öne sürülmektedir. Bu olay, Kolkhoz Başkanının hafta sonunda iş başında bulunmadığı bir sırada meydana gelmiştir. Hikâyede «hep kasabada oturan, hattâ yazın işlerin furya zamanında bile, büro memuru gibi akşamları işini bırakıp evine giden bir çiftlik kâhyasına hangi çiftlik sahibinin işvereceği düşünülebilir? diye sorulmaktadır.

Çiftçilerin uygulayacakları tarım metodlarını istedikleri gibi seçmenlerine izin verilse, Rus topraklarının da, Kanada ve Amerika Birleşik Devletlerindeki benzeri topraklar kadar verimli ve bereketli olmaması için hiçbir sebeb yoktur. Bugün bile, Sovyet tarımsal üretiminin yaklaşık olarak üçte biri, köylülere bırakılan küçücük topraklardan ve özel olarak besledikleri hayvanlardan gelmektedir (1) Yine geçenlerde yayınlanan bir Sovyet romanı, Kuzeydeki kollektif çiftliklerden birinde romatizmaları yüzünden emekliye ayrılan 67 yaşında bir Kolkhoz çiftçisinin, kendi küçük toprağında sebze yetiştirmekle, öteki Kolkhoz üyelerinden daha çok iyi bir yaşantı sürdürdüğünü anlatmaktadır.

Açıkca anlaşılacağı gibi, mantığa uymayışı ve kanlı bir biçimde uygulanması yüzünden kollektivizasyon hareketi, bugün artık üzerinde hiçbir tartışmaya girişilmesi imkânsız bir doğma durumuna gelmiştir. DOKTOR JİVAGO'da bütün terör dönemini «Kollektivizasyonun hem bir yanlışlık hem de bir başarısızlık oluşuna bağla-

(1) Adı geçen kitabı yayınladıktan sonra Sakharov Bilimler Akademisinden kovulmuştur

makla ve benimsemediği için de, halkı artık kendilerini düşünemez duruma getirmek amacıyla hertürlü ürkütme ve sindirme yoluna başvurulduğunu» söylemekle Pasternak'ın mübalâğaya kaçtığı bir gerçekse de... Bunu «talihsiz bir yanlışlık» gibi göstermek çabası içinde «tatlı tatlı» yazmaya çalışmak da, bir parti organının bile becerebileceği iş değildir. Çünki bunu yapmaya kalkışmak, ihmâl yüzünden felâkete yol açmak ya da adam öldürmek gibi büyük bir suçun itiraf edilmesinden başka birşey olmıyacaktır. Başka bir deyimle bunu yapan «kahramanlık taslarken hırsızlığını anlatan çingenenin» durumuna düşecektir.

Bu yeni tür ve korkunç köleliğin altında milyonlarca insan yok olmuş, milyonlarcası ıstırap çekmiştir. Bütün bu ıstırapların boşa çekildiğini kabul etmek ve Yugoslavya'nın, Polonya'nın yaptığı gibi, birden bire daha verimli ve daha az ezici metodlara dönmek, bunlardan sorumlu olan partinin moral gücünün ötesinde, çok güç bir iştir. Çünki başlangıçta küçük bile olsa kollektivizasyon kampanyasında en aktif rolleri oynıyanlar, yine bu partilerin şimdiki liderleridir. Şu halde, böyle bir yükün altından kalkmalarını beklememek gerekir.

Bununla birlikte 1954'den 1958'e kadar gözle görülür bir gelişme olmuştur. Bu gelişme, belli başlı olarak Stalin'in köylerde uyguladığı yönetim sisteminin birçok unsurlarından vazgeçilmesi sonucu sağlanmıştır. Zaten sistemin kendi ilkeleri bile bu unsurların hiç birisini haklı bulmuyordu. İşte,, Khrushchev'in de anlattığına göre, köylülerin bütün gelirlerini de aşan vergiler gibi saçmalıklar bir yana bırakıldıktan ve köyler nerdeyse açlıktan ölecek durumdayken, hiç olmazsa yoksulluk düzeyine getirildikten az sonra, sistem içinde ilerleme olanaklarına ancak erişilmiştir. 1958'den beri tarımsal üretim olduğu

yerde saymaktadır. Çözüm yolu olarak girişilen bir çok ve çeşitli «yeniden düzenleme» çabalarının hiç birisi etkili olamamıştır.

Stalin döneminde «biyolojik verim» metoduyla tahıl üretimiyle ilgili olarak uydurma istatistikler hazırlanmaktaydı. Örneğin ambarlara giren buğdayın gerçek miktarının yerini, tarladaki ürün üzerine yürütülen tahminler almakta ve Khrushchev'in sonradan açıkladığı gibi, 1952 yılında ancak 92 milyon ton tutan ürün halka 130 milyon ton olarak bildirilmekteydi.

Stalin'in ölümünden sonra bu metod kaldırılmıştır. Ama yinede bugün uygulanan sistem, eskisi kadar «skandal» niteliğinde değilse bile, göze batacak kadar yetersizdir. Çünki bugün uygulanan sistemde de, biçilen ürün toprak üzerinde iken, ya da biçer-döverlerin sandıklarındayken, daha taşımaya kalmadan, kurutulmadan ve tozu toprağı ayrılmadan tartılmaktadır. Her ne kadar böylelikle gerçek tartı % 20 oranında yüksek tutulmaktaysa da herkesin bildiği yetersiz bir durumu hiç olmazsa göze hoş gösterecek bundan başka hileli yol da bulunamamaktadır.

On yıllar boyunca tarımla ilgili olarak Sovyetlerin yaptıkları resmî açıklamalar hep «başarılan çok büyük ilerlemeler» üzerinde toplanmışsa da, bu gibi açıklamaları, en sonucusunun nedense çok yüksek tutulduğunun sessizce kabul edilmesi izlemiştir. Nitekim Khrushchev'in 1957 Mayısında, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin et ve süt üretimi bakımından 2 veya 3 yıl içinde Amerika Birleşik Devletlerine yetişeceğini açıklaması, bu bir dizi kuruntunun yalnız bir örneğidir. Şimdilik bu tutumun en aşırı örneklerinden vazgeçilmiştir ve sistem içinde arta kalan rasyonalizasyon olanaklarından yararlanılarak, bazı

Marjinal kazançlar sağlanmışsa da, gerekli veya beklenen köklü gelişmeye benzer bir sonuç elde edilememiştir.

Bunun yerine, ilerde de göreceğimiz gibi, köy ekonomisinde bürokratik bir reorganizasyon yapılmış ve hiç olmazsa sınırlı ölçüde yetki devrine doğru gidilmiştir. Ama bu Kolhoz sistemi var oldukça daha üstün bir gelişme beklemek güçtür. Bu arada köylü, gerek statüsü gerekse ekonomik bakımdan ikinci sınıf vatandaş olarak, tarımda, uygar dünyanın en geri kalmış sektörü olarak kalmıştır. Eninde sonunda, Sovyetler Birliğinde Gizli Polis dışında hiçbir kurum, kollektif çiftlik sistemi kadar rejimin prestijini düşürmemiştir.

Kitabın hazırlanmasındaki yardımları için H.S. Murray ile Dr. A. Alexeyenko ve M. Friedman'a teşekkür borçluyuz.

Robert Conquest

— I —

STALİN'İN ÖLÜMÜNE KADAR TARİHSEL GELİŞME

A — MARX VE KÖYLÜ

Geleneksel olarak köylüyle ilgili Marksist görüş hiçbir zaman iç açıcı olmamıştır. Gerçek devrimci sayılmayan köylüler hep ikinci plâna itilmiş ve en iyisinden ancak endüstriyel proleteryanın «güvenilmez müttefiki» sayılmışlardır. Köylü ancak proleter olmakla durumunun düzelmesini bekliyebilir. Aynı tutum 1848 tarihli Komünist Manifesto'sunda da göze çarpmaktadır. Gerçekten Manifesto şöyle demektedir: «Gerçek devrimci sınıf tek başına proleteryadır. Öteki sınıflar git gide çürüyecek ve sonunda yok olacaktır.» Köylüler de orta sınıfın alt tabakasının başka kesimleriyle bir tutulmuştur. Bu kesimler devrimci değil tutucudur. Hattâ daha da öteye, bunlar gericidirler... Eğer bir rastlantı sonucu bunlar devrimci olurlarsa, bu da ancak proleter sınıfına geçmeleriyle mümkündür».

Manifesto, proleteryanın iktidarı ele geçirmesinden sonra alınacak tedbirler arasında şunları saymaktadır:

«Toprak mülkiyetinin kaldırılması... ve bir genel plân çerçevesi içinde toprağın geliştirilmesi... Özellikle tarım sektörü için endüstriyel orduların kurulması. Tarımın mal yapımı endüstrileriyle birleştirilmesi; kasaba ile köy arasındaki ayırımın yavaş yavaş kaldırılması».

Marksist doktrinin tarımsal sorunlarla ilgili özelliği, büyük çapta çiftçiliğin, küçük çapta çiftçiliğe üstünlüğüyle, proleterya devriminden sonra, küçük mülklerin yerine büyük çapta kooperatiflerin kurulması gereği üzerinde önemle durulmasıdır. FRANSA VE ALMANYA'DA KÖYLÜ SORUNU (1894) adlı eserinde bu konuyu inceleyen Engels'e göre, bu dönüşme zora başvurmadan başarılmalıdır.

«Bir kez devlet gücünü ele geçirdikten sonra, büyük toprak sahiplerinin durumunda olduğu gibi, (karşılığında bir ödeme yapsak da yapmasak da) küçük köylülerin mülklerine el koymak bakımından zora baş vurmayı düşünmemiz bile gereksizdir. Köylüyle ilgili görevimiz, ilk önce elindeki özel teşebbüsleri ve özel mülkiyetindeki malları kooperatiflere devretmektir. Ama bunu yaparken zora başvurmalı, kendimiz örnek olmalı ve gerekli sosyal yardımı yapmalıyız... Bizler tabiyatiyle ve kesin olarak küçük köylünün yanındayız; onun yaşantısını çekilebilir duruma getirmek ve karar verirse, kooperatiflere geçmesini kolaylaştırmak, hattâ henüz karar veremezse, bu işi kafasında evirip çevirmesi için kısa bir süre daha küçük mülkünü elinde bırakmak için mümkün olan her türlü çabayı harcamalıyız».

İyimser bir görüşle Engels, varlıklı köylülerin bile belki kendi istekleriyle kooperatiflere geçeceklerini, ve böylelikle ancak büyük toprak sahiplerine karşı zor kullanmak gerekeceğini düşünmüştür.

B — LENİN VE KÖYLÜ

Halbuki topraksızlık yüzünden kıvranan köylülerin çoğunlukta olduğu ve köylünün genellikle devrimin başlıca gereci sayıldığı Rusya'da, köylüyü çoğunlukla bir ke-

nara iten ve bütün dikkatini kentli proleterya üzerinde toplayan Marksist devrimci doktrinin uygulanması zordu. Lenin'in ilk politik yazıları, yalnızca bu gibi «halkçı» görüşlerle savaş konusunu ele alıyordu. Özel mülklerine bağlılıkları, bencilikleri ve tutuculukları yüzünden Marks köylüleri durmadan horlamaktaydı. Ama özellikle 1905 köylü ayaklanmasından sonra, proleterya devrimi için köylünün desteğinin gerekliliğine inanmış ve «işçinin büyük ölçüde üstünlüğünü koruyacağı bir işçi-köylü birleşmesi» düşüncesini oluşturmaya başlamıştı. Bu rada toprak üzerinden her türlü özel mülkiyetin kaldırılmasını istemeye devam etmiş ve ancak bolşevik devriminden az önce bir taktik gereği olarak, «köylüye toprak» sloganını bütün gücüyle desteklemişti. 1957'de bolşeviklerin iktidara geçmesini sağlamak amacıyla Lenin köylüyü zorla toprağı ele geçirmeğe ve bölüşmeye teşvik etmiş, büyük çapta tarım kooperatifi hedefinin gerçekleşmesini zorlaştırmış ve geciktirmiştir.

Bolşevikler köylük bölgelerde o kadar zayıftı ki, önceleri Marksist olmayan ve köylülerin desteklediği Sosyalist Devrimci Parti ile işbirliği yapmak ve onların tarımsal proğramını geçici olarak üzerlerine almak zorunda kalmışlardı. Bu nedenle, Sovyet rejiminin getirdiği ilk tarımsal tedbirler «tarımın sosyalizasyonu» ile ilgili bolşevik doktrine değil, daha çok köylülerin isteklerine uyacak biçimde düzenlenmiştir.

Nitekim, 8. Kasım. 1917 tarihli Toprak Kararnamesi, köylülerin isteklerine göre düzenlenmiş «Köylü Yönetmeliğini» kapsamaktadır. Bu kararname, toprakla ilgili konularda yalnız Kurucu Meclis (sonradan Ocak 1918'de yaptığı toplantıda bu meclis bolşeviklerce dağıtılmıştır) karar verebileceğini açıklamakta, bununla birlikte «en adaletli çözüm yolunun» devlet topraklarını da kapsamak üzere,

bütün toprakların «onun işleyenlerin yararlanmasına bırakılması» ve her köyün ayrı ayrı karar vereceği biçimde, «hertürlü toprak mülkiyetinin tamamen serbest bırakılması» olacağını ileriye sürmüştür. Ayrıca, toprağın sosyalizasyonu konusunda 19 Şubat 1918 tarihli bir kararname de, kollektif tarım sisteminin yararlarını övdükten başka, Toprak Kararnamesi hükümlerine uygun olarak toprağın âdil bir biçimde dağıtımını öngörmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak Lenin aşağıdaki bilgiyi vermektedir:

«Biz bolşevikler bu kanuna karşıydık. Ama yine de imza etmiştik çünki köylü çoğunluğun isteğine karşı durmak istemiyorduk... Toprağın eşit biçimde bölüşülmesinin bir yarar sağlamıyacağı gibi köylülere aykırı gelebilecek bir düşünceyi zorla kabul ettirmek istemiyorduk. Köylülerin edinecekleri tecrübeler ve çekecekleri acılar sonunda toprağın eşit bölüşülmesinin saçma olduğunu görmeleri ve anlaşmaları bizce daha iyi olacaktı... İşte bunun için, hiçbir çözüm getiremiyeceğini bile bile toprağın bölüşülmesine yardım etmiştik.»

Hem yiyecek üreticileri hem de Kızıl Ordu için asker kaynağı olmaları bakımından, rejimin varlığını sürdürmesi onlara bağlı olduğundan, Lenin imkân ölçüsünde köylülerle çelişkiye düşmekten kaçınmıştır. Tarımın sosyalizasyonu sırasmda acele edilmemesini ve baskı yapılmamasını durmadan öğüt vermiş, dolayısiyle bu yoldaki ilk denemeler —kollektif ve devlet çiftliklerinin kurulması, komünler ve benzeri kollektif tarım uygulamaları— çok yavaş ilerlemiştir. Köylülerin düşmanlığına yol açan sosyalizasyon değil, ama iç harp sırasında besin sağlamak için bolşeviklerin uyguladıkları tedbirler ve özellikle köylüden zorla buğday toplamak için askerî birliklerin kullanılması, yani daha açık bir deyimle «bir besin

diktatörlüğü kurulması» olmuştur. Lenin köylüler arasından kendisine bazı müttefikler sağlamaya çalışmış ve bu amaçla köylüler arasında «bölünme» yaratarak, yoksul ve orta halli köylülerle, Kulaklar yani köy ağaları arasında uydurma bir ayırım yapmıştır. Bolşevikler bile bile yoksul ve orta halli köylülerle işbirliği yapmışlar, kıtlıktan sorumlu ve suçlu tutulan Kulaklarsa, girişilen baskının meşru hedefi sayılmışlardır. Ama 1920-21 yıllarında kıtlığın artık umutsuz bir duruma gelmesiyle birlikte köylülerin ciddî bir biçimde ayaklanmaları sonucu, köylülere daha köklü tâvizlerin verilmesi zorunlu olmuştur. Bu ayaklanmaların en önemlisini Antonov yürütmüştür. Tambov bölgesinde en azından 50 bin kişilik iki ordu gücünde girişilen bu ayaklanmayı, Mareşal Tukaçevski komutasındaki Kızıl Ordu birliklerinin bastırması gerekmiştir. Köylülere verilen bu tâvizlere topluca Yeni Ekonomik Politika denilmiştir. Buna göre, buğdayın zorunlu olarak hükûmete teslim edilmesi yerine, aynî vergi sistemi getirilmiş, özel teşebbüse daha birçok önemli tâvizler verilmiş, hattâ köylülere para ile işçi tutmak ve toprak kiralamak hakları tanınmıştır.

Yeni Ekonomik Politika tarımsal üretimin artmasını ve köylülerin huzura kavuşmasını sağlamıştır. Bununla ilgili olarak 1922 Kasımında Lenin şunları söylemektedir:

«1922'den önce Rusya'da günlük olaylar durumuna gelen köylü ayaklanmaları aşağı yukarı tamamen sona ermiştir... Köylülerin durumu o kadar iyileşmiştir ki, bize karşı harekete geçmelerinden çekinmemiz için ortada bir sebep kalmamıştır... Köylünün tüm olarak bize karşı herhangi bir ciddî hoşnutsuzluk duyması söz konusu değildir bu iş bir yıl içinde başarılmıştır».

C — TARIM POLİTİKASI VE LENİN'DEN SONRA İKTİDAR KAVGASI

Lenin'in 1924 Ocak ayında ölmesinden sonra da köylüleri yatıştırmak politikası bir süre uygulanmıştır. Hattâ 1925 baharında daha da ileriye gidilmiş ve Stalin'in desteğiyle açılan bir kampanyada Bukharin, varlıklı köylüleri (yani kulakları) varlıklarını arttırmaya ve bu yoldan ulusal ekonomiyi canlandırmaya teşvik etmiştir. Bu kampanyanın en önemli ve unutulmayan olayı, Bukharin'in Moskova'daki Bolşov tiyatrosunda yaptığı konuşmadır. Bukharin özetle şöyle demiştir.

«Köylerle ilgili politikamız, zenginlerin ve kulakların çiftliklerinin gelişmesine engel olan birçok sınırlamaların kaldırılması yönünde olmalıdır. Köylülere, bütün köylülere şunu söylemeliyiz: Varlığınızı arttırınız, zengin olunuz, çiftliklerinizi geliştiriniz ve bu yolda sınırlamalar getirileceğinden korkmayınız. İlk bakışta size mantıksız gibi gelse de, yoksul köylülere ve orta sınıf köylülere yardım etmek için, herşeyden önce zenginlerin çiftliklerini geliştirmemiz şarttır».

«Köylerde kapitalizmin gelişeceği, kulakların büyük çiftlikler kuracağı toprak kiralama işinin yayınlaşacağı, kulakların yeniden toprak sahibi durumuna geleceği ve sonunda köy cephesinde ikinci bir devrimin yapılması gerekeceği» yolundaki görüşleri Bukharin «teorik bakımdan yanlış ve pratik bakımdan saçma» diye nitelemiştir.

İşte köylü yatıştırma politikasının en önemli noktası burasıydı. Tarımsal problemler konusunda görüş ve düşünce ayrılıkları, Lenin'den sonraki iktidar kavgasının en önemli sorunlarından birisiydi. Bu kavganın en önemli olayı, Stalin'in ilk önce solcu ve daha sonra sağcı mu-

haliflerine, hücum etmesi ve bu manevraya uygun olarak, köylüye tâvizler verilmesiyle varlıklı bir köy ekonomisinin geliştirilmesinin, endüstrinin gelişmesi için gerekli olduğu görüşünden yavaş yavaş vaz geçmesidir. Nitekim buna karşı olan görüşü, yani köylünün zararına da olsa, endüstriyel gelişmenin zorunlu olduğu görünüşünü benimsemiştir. Böylelikle daha 1925 yılının sonuna gelmeden Bukharin, durmadan tekrarladığı «köylüler zengin olmaya bakınız» sloganını ağzına almaz olmuştur.

Köylüyü yatıştırma politikasından dönüşü hızlandıran nedenlerden birisi de, Yeni Ekonomik Politika uygulaması sonucunda tarımsal üretim arttığı halde, köylünün bunu pazarlamak bakımından zorluklarla karşılaşması olmuştur. Stalin'in anlattığına göre: «ülkede brüt buğday üretimi harp öncesi düzeye ulaştığı halde, şimdi pazarlamaya hazır buğday miktarı ancak harp öncesinin yarısı kadardı». Stalin bu durumdan en başta kulak'ları sorumlu tutmuş ve «bunun tek çözüm yolu, köylülerin kendi başlarına yürüttükleri tarımdan, kollektif sosyal biçimde yönetilen tarıma geçmek ve köylüler içindeki kapitalist unsurlara yani Kulaklara karşı savaşmaktır» demiştir. Böylelikle, bu politika dönüşünün başlıca kurbanları, rejimin daha önce zenginleşmeğe teşvik ettiği köylüler olmuştur.

Merkez Komitesinin Temmuz 1928'de yaptığı Genel Kurul Toplantısı önünde Stalin'in bu politikasını haklı gösteren gerekçeleri, ancak 20 yılı aşkın bir süre sonra yayınlanmıştır. Bu gerekçe üstün körü ve şematik bir tartışma örneği olmakla birlikte, Stalin'den kalan en içten bir özür dileme niteliğindedir :

«Köylülerin bu konuda yani endüstriye yatırım yapmak için sermaye birikimi konusuyla ilgili durumunu şöylece anlatmak mümkündür: Köylü devlete doğrudan doğ-

ruya ve dolaylı normal vergileri ödemekle kalmamakta, aynı zamanda en başta mamûl mallara yüksek fiyatlar ödeyerek, fazlasıyla vergi ödemiş olmaktadır. Bunun yanında, kendi ürettiği tarım ürünlerinin karşılığını yeterince alamamaktadır.

«Buysa, hem bütün ülkenin hem de köylülerin yararına geliştirilecek endüstri için köylünün ödediği ek bir vergidir. Buna ister «para yardımı», ister «ağır bir vergi» deyin, daha bir süre bu yola başvurmak zorundayız.

Gerçekten bu hiç de hoş olmıyan bir davranıştır. Ama bu harekete girişmeseydik, köylü sınıfına uygulanan vergiler olmaksızın endüstrinin ve ülkemizin gelişmiyeceği gerçeğine gözlerimizi kapasaydık, bolşevik olamazdık...»

Aynı içtenlikle olmamakla birlikte Stalin sözlerine şunları eklemektedir: «Acaba köylüler bu yükü taşıyabilecek güçte midir? Hiç kuşkusuz öyledir: Çünki bu yük yıldan yıla hafifleyecektir. İkincisi, sosyalist devletin köylüyü sömürmesi söz konusu olmadığı ve köylü sınıfının yaşama düzeyinin durmadan yükseldiği bir sırada ve Sovyet koşullarına uygun olarak bu vergiler toplanmaktadır».

Stalin'e göre Bukharin, bu politikanın «asker gücüyle ve derebeylik kurallarıyla köylünün sömürülmesi» biçimine vardığı yolunda «gülünç suçlamalar» ortaya atmış, kollektif çiftliklerle devlet çiftliklerinin «tarımın gelişmesinde oynayabileceği önemli rolû» inkâr etmiştir. Hattâ daha da ileri giderek, Kamenef'e, «ayaklanmaları kanla boğmak zorunda kalınacaktır» demiştir. Ama bu çabalar boşunaydı: Çünki Bukharin 1929 Kasımmda Politbürodan uzaklaştırılmış, «pişmanlık duyduğunu açıklamak ve sözlerini geri almak» zorunda bırakılmıştır.

İç savaş sırasında olduğu gibi, 1928 yılında halktan zorla buğday toplanması biçiminde olağanüstü tedbirlere başvurulmasının amacı bir bunalımı önlemekti. Stalin bu bunalımın yalnız ekonomik nitelikte olmadığını ayrıca politik yönden rejimi tehdit ettiğini öne sürmektedir. Halbuki köylüleri canlarından bezdiren bu zorlayıcı baskı tedbirleri bunalımı daha kötüleştirmiş ve Stalin'i gövde gösterisi yapmak yoluna sürüklemekte önemli rol oynadığı anlaşılan zincirleme tepkiler biçiminde olaylara yol açmıştır. (Baskı tedbirleri resmen Kulak'lara yönetilmekle birlikte, uygulama sonucu bütün köylülere zarar getirmiştir.) Bu konuda başka bir faktör de, köylülere karşı savaşta bir tırmanma sağlamak için, Stalin'in 1928-1929'da buğday sağlamak için ekim bölgelerinde kurduğu baskı örgütünün, bu kez köylülere karşı savaşta kullanılmasıdır.

Stalin, Marksist tarım uzmanlarının 27 Aralık 1929' da yaptıkları bir toplantıda şöyle demiştir: «Biz Kulak'ları sömürme eğilimlerini kısıtlayan bir politikadan, bu zengin çiftçileri bir sınıf olarak ortadan kaldırmak politikasına geçtik». Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi 5 Ocak 1930'da şu kararı almıştır: «Beş Yıllık Plân Dönemi içinde, yani 1933 yılı sonuna kadar, plânda gösterildiği gibi ekili alanların % 20'sinin kollektif çiftlik durumuna getirmesi yerine, köylü mülklerinin büyük çoğunluğunu kollektif sistem içine alarak bu sorunu bir çözüme bağlıyabiliriz. Bundan başka, Aşağı Volga, Orta Volga ve Kuzey Kafkasya gibi önemli tahıl üretim bölgelerinin kollektif sisteme geçirilmesi, aslında 1930 Sonbaharına veya hiç değilse 1931 ilkbaharına kadar tamamlanabilir». 1929 yılı Nisan gibi yakın bir tarihte benimsenen, oldukça yumuşak bir kollektif sistem uygulanması teklifleri böylece bir kenara itilerek, cepheden saldırıya geçilmiştir.

Toptan kollektivizasyon sistemine geçiş ve Kulak'ların bir sınıf olarak ortadan kaldırılması politikası diye bilinen hareket bu yoldan başlamıştır. Bu politika, Sovyet rejimi ve halkı bakımından, Stalin'in getirdiği herhangi bir politikaya göre çok geniş kapsamlı sonuçlar yaratmıştır.

D — KOLLEKTİVİZASYONUN BİRİNCİ DÖNEMİ

«Toptan kollektivizasyon bölgelerindeki Kulak mülklerinin tasfiyesi ile ilgili tedbirler» konusunda 30 Ocak 1930 tarihli Politbüro kararı Kulak'ları üç gruba ayırmıştır. Birinci Grup «aktif devrim düşmanlarını, yani tedhişçi hareketleri düzenleyenlerle, ayaklanma örgütlerini kuranları» kapsamaktadır. İkinci Grup «aktif devrim düşmanlarının geriye kalanlarıyla, zengin Kulak'lardan ve yarı toprak sahibi durumunda olanlardan» meydana gelmektedir. Üçüncü Grupsa «Kulak durumundaki bütün öteki unsurları» içine almaktadır.

Birinci katagoriye girenler OGPU (Siyasî Polis) tarafından tutuklanacak ve «islâh-çalışma kamplarına konularak çevreyle ilişkileri kesilecek ve bu arada, tedhişçi hareketleri, devrim düşmanı eylemleri düzenleyenlerle, ayaklanma örgütlerini kuranlara en ağır cezanın (yani ölüm cezasının) verilmesinde kimse çekimserlik göstermiyecektir». İkinci katagoriye girenler de, birinciler gibi Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin uzak yerlerine sürgüne gönderileceklerdir. Üçüncü gruba girenlerse, bulundukları yerde ama Kolkhoz toprakları dışında, örneğin erozyon bölgelerine, ormanlar içindeki bataklıklara ve ıslâh işlerini gerektiren en kötü topraklara yerleştirileceklerdir. Bununla birlikte, uygulama sırasında üçüncü kata-

goriye de birinci ve ikinci katagoriden daha yumuşak davranılmamıştır. Çünkü bu Kulak'lar da Kolkhozlara karşı aktif bir savaşa girmişler ve bunların da daha uzak bölgelere yerleştirilmeleri gerekmiştir. İlk iki grubun sürgüne gönderilmesi 1930 yılının Şubat-Mayıs ayları arasında tamamlanacak ve belli Oblast'larda (bölgelerde) kollektivizasyon işinin yürütüleceği hıza bağlı olarak, tarlaların ekilmesine başlanmadan önce (Nisan 15) bunların en az % 50'sinin çevreleriyle ilişkileri kesilmiş olacaktır.

1 Şubat 1930 tarihinde çıkarılan bir kararname, mahallî Sovyetlerin yürütme komitelerine «Kulak'lara karşı savaş için her türlü tedbire başvurmalarını, ve bu arada gerekirse bütün mallarına el konularak, kendilerinin, kasaba ve ilçelerden uzaklara sürülmeleri için yetki veriyordu. El konulan mallar ve topraklar, Kolkhoz'ların bölünmez sermayelerine katılacaklardı. Ayrıca 3 Şubat tarihinde çıkarılan ek bir kararname, Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Sovnarkom'u (Halk Komiserleri Konseyi) ile işbirliği yaparak, Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinin uzak bölgelerine sürülen Kulak'larla ailelerinin yeniden yerleştirilmesi ve bunlara iş verilmesi konusunda gerekli teklifleri getirmesi için OGPU'ya talimat vermekteydi.

Kollektivizasyon ve kulak'ların sürülmesi işinde en büyük yük OGPU'ya düşmüştü. Mahallî kademede yani bölgelerde ve mahallelerde işlerin yürütülmesi, Parti Komitesi 1 nci Sekreteri, Sovyet Yürütme Komitesi Başkanı ve OGPU temsilcisinden kurulu, Troyka adı verilen özel üçlü komisyonlara bırakılmıştır. Seçkin Aktivist'lerden «kulak'ları temizleme tugayları» kurulmuş ve 1929 yılının sonuna varmadan, Bütün Birlik Sendikalar Merkez Konseyi, 25 bin endüstri işçisinden meydana gelen ilk grubu bu tugaylara yardım etmek için göndermişti. Köylülere

en küçük yakınlığı gösterecek unsurların ortadan kaldırılması için, kollektivizasyona başlamadan önce partinin mahallî kuruluşlarında ve Sovyet Hükûmet memurları arasında büyük çapta bir temizliğe girişilmiştir. Önemli bir bölge olan Orta Kara Toprak Oblastı ile ilgili veriler parti içinde girişilen temzliğin kapsamı hakkında bir yargıya varmaya yardımcı olacaktır: Burada parti kuruluşlarından 5322 kişi yani iye sayısının % 13.4'ü atılmış, birçok parti Reykom'ları (Reyon yani parti bölge komiteleri) sağcı fırsatçılık suçıyla dağıtılmış ve bazı Raykom parti sekreterleri işlerinden atılmıştır. 31 Ocak 1930 tarihli bir kararnameyle, köy Sovyetlerine ve Reyon Yürütme Komitelerine seçimlerin erken yapılması için Sovyetlere emir verilmiştir. Bunun amacı, «düşman unsurlarla dolu köy Sovyetlerinin... ve köy Sovyetleri üzerinde otorite kuramıyan veya tarımın kollektivizasyonu işine daha başlamamış olan Reyon Yürütme Komitelerinin yeniden seçilmesini» sağlamaktı.

Bu tedbirler, Stalin'in giriştiği ulusal çapta ilk büyük şiddet uygulamasının başlangıcı oluyordu. Bu uygulama sırasında bütün bash organları ve parti kadroları köylülere karşı gerçekten bir iç savaşa girişmiş oluyorlardı. Bütün bunların sonucunda Sovyet Devleti, iç savaştan sonraki ve 1930'larda bunu izleyen büyük temizlik hareketinin sonunda görülen kadar büyük bir sarsıntı geçirmiştir.

Resmî kaynaklar bütün bu olup bitenlerden pek azını açıklamışlardır. En açık yürekle yapılan itiraf, Kruşçev'in giriştiği «Sovyet tarihinin destalinizasyonu» eyleminin bir yan ürünü olarak gün ışığına kavuşmuşsa da, Kruşçev'den sonraki rejim şimdi bunlara sahip çıkmaz olmuştur. Bununla birlikte, 1930 yılının ilk aylarında Sovyetler Birliğinin köylik bölgelerini kaplayan şiddet, yıkım, ve kargaşalık eylemleriyle ilgili bilgileri, Kruşçef'i

ençok tutan kollektivizasyon tarihçisi Danilof'dan dinlemek mümkündür:

«1929-1930 kışı sırasında yapılan yanlışlıklar ve sapmalar, toplu kollektivizasyon dâvasının tümüne çok büyük zararlar getirmiş, yoksul ve orta sınıf köylülerin hoşnutsuzluğuna sebep olmuş ve Sovyet rejimi düşmanlarının tahrikleri için uygun ortamı hazırlamıştır. Kulaklar birçok yerlerde Anti-Sovyet ayaklanmalar düzenlemişlerdir. Komünistlere ve Kolkhoz Aktivistlerine karşı insanlık dışı şiddet olayları gittikçe sıklaşmıştır. Bunu, köylülerin ellerindeki hayvanları topluca yok etmeleri izlemiştir. Kolkhoz'ların kurulması hedefinden sapmalar ve kulak'ların düşmanca faaliyetleri yüzünden, kollektivizasyon yılları içinde (1928'den 1933'e kadar)26.6 milyon baş sığır (toplamın % 42.6'sı), 15.3 milyon at (toplamın % 47'si), 63.4 milyon koyun (toplamın % 65.1'i) topluca öldürülmüştür. Böylece hayvancılığa ağır bir darbe indirilmişdir. Bütün bu yanlışlıklar yüzünden Kolkhoz hareketi nerdeyse halkın güvenini yitirmiştir. İşçi sınıfıyla köylülerin iş birliği yıkılışın eşiğine gelmiş ve böylelikle proleterya diktatörlüğü yıkılmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 1930 yılı Şubatının ikinci yarısında köylü kitlelerinin hoşnutsuzluğu olağan üstü bir artış göstermiş ve parti Merkez Komitesi durumu düzeltmek için zaman geçirmeden kesin kararlar almak zorunda kalmıştır».

Danilof'un sözünü ettiği vea yrıntılı örneklerini verdiği «yanlışlıklar ve sapmalar» başlıca dört türlüdür ve bunların hepsinin temelinde şiddet ve baskıya başvurulması yatmaktadır:

(a) Köylülerin kollektif çiftliklere girmeye zorlanması; girmezlerse, kulak'lar gibi tutuklanarak sürgüne gönderilmek ve bütün mallarına el koymakla tehdit edilmesi,

bunların yanında yiyecek ikmâlini kesmek, yüksek vergiler koymak gibi tehditlerin yapılması;

(b) Kulak'ların kaldırılması tedbirlerinin rastgele herkese uygulanması (bazı bölgelerde köylülerin mallarına % 15 oranına kadar el konmuştur. Bunların arasında yalnız orta halli değil yoksul köylüler de vardır);

(c) İlgili köylülere danışmadan keyfî biçimde ve bir anda kollektif çiftliklerin kurulması (Kolkhoz'ların kuruluşu çok zaman topluca yapılmakta ve zorla üye yapılan köylülerin Kolkhoz'un amaçları ve görevleri hakkında hiçbir açık bilgisi bulunmamaktaydı);

(d) Aşırı ölçüde sosyalizasyonun köylülere zorla uygulanması (Komünler zorla kurulmaktaydı. Kolkhoz'ların kurulması sırasında, hayvanların da sosyalizasyonuna girişilmekteydi ve bu köylülerin büyük ölçüde hoşnutsuzluğuna yol açmaktaydı. Kray ve Oblast (il ve eyalet) Parti Komiteleri, Stalin'in sosyalizasyon sorununu halka anlatmasını sağlamak için boşuna uğraşmışlarsa da, hiçbir sonuç sağlıyamamışlardır).

E — KÖYLÜLERİN KARŞI KOYMASI

Toplu kollektivizasyona doğru giden dönem içinde köylülerin karşı koyması, özellikle hükümete teslim edilecek tahıl ürünleri bakımından gittikçe artmıştır. Ukrayna ile ilgili veriler bu karşı durmanın ölçüsü hakkında bir fikir verebilir. Örneğin 1928 yılının birinci yarısında 117 tethişçilik olayı görülmüştür. 1928'in ikinci yarısında ve 1929 yılında kulak'ların giriştiği terör daha da artmıştır. 1928 Ekiminden 1929 Şubatına kadar kulak'lar 300 adam öldürme, yaralama ve soygun olayı yapmışlardır.... Kulak-

ların 1929'da giriştikleri terör eylemlerinin sayısı, 1927'ye göre 4 kat artmıştır.

Zorlama yapılsa bile, kollektif çiftliğe girmek köylüler için korkunç bir durumdu. Çünki, toprak, hayvan, tarım gereçleri, tohumluk, hayvan yemi, çiftlik yapıları ve donatımı gibi ellerinde ne varsa bir kollektif üniteye teslim etmek demekti. Halbuki bununla ilgili birçok hoş olmıyan hikâyeler dinlemekte kollektiflerden bir daha çıkamıyacağını bilmekte, bunların üzerinde hiçbir kontrol hakkı olmadığı gibi geleceğini de güvenli görmemekteydi. Toplu kollektivizasyon bir kez başladıktan sonra, buna karşı durmak için şiddete başvurmaktan başka çaresi yoktu. Halbuki şiddet daha çok karşı şiddete yol açıyordu.

Resmî kaynaklar bu şiddet eylemlerinin kapsamı hakkında çok az bilgi vermekte ve hepsinden kulak'ları suçlu tutmaktadırlar :

«Önceleri Kolkhoz'lara karşı tahriklere girişen kulak'lar sonradan terör ve sabotaja kadar gitmişlerdir. Parti ve Sovyet memurlarını ve Kolkhoz kurucularını öldürmüşler, Kolkhoz'ları ve Kolkhoz mallarını ateşe vermişler, Kolkhoz'ların saldırganlığı aydan aya gittikçe artmıştır... Kulak'ların Kolkhoz'lara karşı giriştikleri bu umutsuz savaş, devrime karşı ayaklanma örgütlerinin kurulması ve kollektivizasyona aktif karşı durma eylemleri, baskıya baş vurulması ve kulakların üretim araçlarının zorla ellerinden alınmasına yol açmıştır. Umutsuz da olsa, Kolkhoz hareketine karşı durmakla kulak'ların kendisi Sovyet rejimini, işçi sınıfını ve «emekçi köylüyü» kulak'lara karşı zora başvurmak durumunda bırakmıştır».

Orta Kara Toprak Oblastı gibi hayatî önemi olan merkezlerde Anti-Sovyet kitle gösterileri yarı ayaklanma niteliğine bürünmüşler... halk tırmıklar, baltalar, sopalar,

av tüfekleri ve tüfeklerle silâhlanmıştır.... Çok zaman göstericilerin başında, Antonof'un eski haydutları bulunmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin Rus olmayan bazı bölgelerinde, özellikle Orta Asya'da (Türkistan'da) kollektivizasyona karşı durma mahallî ulusal mukavemet hareketleriyle birleşmiş ve büsbütün şiddetlenmiştir. Halkın nerdeyse tümü kollektivizasyonu kendi ulusal varlığı ve yaşantısı için bir tehlike olarak görmektedir.

Meselâ Özbekistan'da Burjuva - Milliyetçilerin, müslüman din adamlarının ve başka Anti-Sovyet unsurların her türlü desteğini gören KULAK-BEYLER kitleleri topluca öldüren sosyalistlere karşı çok güçlü bir direniş göstermişler ve her yola başvurarak savaşmışlardır.. Özbekistan'ın pamuk bölgelerinde kulak'lar, pamuk üretimini azaltmak ve buğday üretimini arttırmak için geniş ölçüde tahriklerde bulunarak kollektivizasyona karşı direnmişlerdir... Bazı bölgelerde kulak'ların ve beylerin düzenledikleri birçok eylemlerden sonra, bunlara katılan memurlar ve köylüler topluca öldürülmüştür. 1930 yılında 333 terörcü eylem olmuş.... Yine toplu kollektivizasyonla ilgili olarak, bir ulusal direniş eylemine girişen Basmacı çeteleri faaliyetlerini arttırmışlardır.... 1930 yılında Özbekistan'da 11 çete faaliyet göstermektedir...

Kazakistan'da beyler uzak step bölgelerine ve hattâ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği sınırlarının ötesinde, Çin'in Doğu Türkistan bölgesine topluca göçler düzenlemişlerdir.

Kırgızistan'da direniş, hayvanların topluca öldürülmesi ve yurt dışına göç biçiminde olmuştur. Beylerin etkisiyle, sınır üzerindeki Atbaşinsk reyonunun Tuyuk ve Bogçata köylerinin bir kısım halkı Çin'e göçmüş ve 30 bin baş koyunla 15 bin baş sığırı birlikte götürmüştür. Işık-

Kul, Tiyan-Şan ve Oş sınır bölgelerinde Beyler ve Manapalar (Feodal Aristokratlar) çeteler kurarak Kolkhoz'lara saldırmışlardır.

Türkmenistan'da birçok bölgelerde Liderler köylüleri Kolkhoz'lara girmemeye, yurt dışına kaçmaya, sığırları öldürmeye ve ürünleri yok etmeye inandırmışlardır.... Çöle yakın bazı bölgelerde, bir önceki yıl nerdeyse kökü kurutulan Basmacı hareketi yeniden yoğunlaşmıştır. Bu Cumhuriyet içinde çok gergin bir politik durum meydana gelmiştir.

İşte 1929-1930 kışı içinde kollektivizasyonun büyük bir hızla yürütülmesi, bu insan dışı davranışların ne kadar şiddetlendiğinin bir belirtisidir. Sonunda Ekim ve Mart ayları arasında Sovyet köylü ailelerinin yarısından çoğu kollektifleştirilmiştir.

F — KOLLEKTİVİZASYONUN İKİNCİ DÖNEMİ

«Toplu kollektivizasyon» için yaptıkları çağrının hemen birkaç hafta içinde yarattığı şiddet eylemleri ve kargaşalıktan Stalin'in ve kendisini destekleyenlerin bile ürkmüş olması gerekir. Bu nedenle, işler büsbütün kontroldan çıkmadan önce bütün bu olaylara «dur» demek zorunluğu doğmuştur. Bu amaçla Stalin, 2 Mart 1930 tarihli Pravda gazetesinde «Bulanık Durumdan Başarıya» başlıklı bir yazı yayınlamıştır. Yazısında, «gönüllü olmak ilkesini» uygulayacakları yerde aşırı çaba göstermek hevesine kapılan bazı mahallî memurların zora başvurarak, «işi çığırından çıkardıklarını» öne sürmüş ve böylelikle, yanlış politikasının sorumluluğundan kurtulmak istememiştir. Hattâ daha da ileriye giderek, kendi yarattığı bu

bunalımdan yurdu kurtardığını öne sürerek, kendine bir «şeref payı» ayırmaya kalkışmıştır. Stalin'in bu yazısını, Merkez Komitesinin 14 Mart 1930 tarihli kararı izlemiştir. «Kolkhoz hareketinde parti politikasından sapmalara karşı savaş» ile ilgili bu karar, zora başvurulmasını kınamakta ve «gönüllü ilkesine» bağlı kalınmasını istemektedir. Bu karara halkın verdiği karşılık, kollektif çiftliklerde topluca ayrılma biçiminde olmuş, böylelikle çiftçi ailelerinin yarısından çoğu bu çiftliklere girmişken, 1930 Ağustosuna doğru bu oran 1/4'e düşmüştür. 1930 baharında kollektif çiftliklerden çok sayıda insanın ayrılmasına rağmen, köylü mülklerinin büyük bir kısmı Kolkhoz'larda toplanmıştır. Kararın getirdiği yumuşama geçici olmuş ve 1931 Haziranına doğru yavaş yavaş baskı politikasına yine dönülmüş ve köylülerin yarısından çoğu (13 milyon aile) 211 bin Kolkhoz'da toplanmıştır.

1932 yılında köylülere karşı birçok insanlık dışı hükümler getiren kanunlar çıkarılmıştır. Örneğin «devlet mallarının korunmasıyla ilgili» 7 Ağustos tarihli kararnameye göre, sığırlar, tarladaki ürünler, tarımsal ürünler gibi bütün kollektif çiftlik malları bundan böyle «kutsal ve dokunulmaz» devlet malı sayılacaktır. Bu gibi mallara karşı suç işleyenler «halk düşmanı» sayılacaktır. Malların çalınmasına karşı iki ceza öngörülmektedir : Kurşuna dizilmek ve hafifletici şartların bulunması durumunda, on yıldan az olmamak üzere hapis cezasıyla, suçlunun bütün mallarına el konması. Kararnamenin ikinci bölümü, Kolkhoz üyesi köylüleri kollektif çiftliklerden ayrılmaya zorlayan Kulak'ların 5 ile 10 yıl arasında toplanma kamplarına gönderilerek cezalandırılmasını hükme bağlanmaktaydı. Bu gibi suçları yetkili makamlara bildirmemek de cezayı gerektiren bir suçtu. Bu kararnameye göre cezalandırılanlar ilerde çıkacak her hangi bir genel aftan yararlanamıyacaklardı. Kararnamenin sonradan açıklanan

resmî yorumu, Kolkhoz hesaplarında sahtekârlık yapanları, tarım çalışmalarına sabotaj yapanları, ya da ürünlere «zarar verenleri» bu kararnamenin kapsamına almaktaydı.

1932 yılında Sovyetler Birliği'ndeki bütün mahkemelerin yargıladıkları suçların % 20'si bu kararnameye göre cezalandırılmıştı. Nitekim 1933 yılının Ocak ayında Stalin bu kararnameyi «bugün için devrim kanunlarının temeli» olarak tanımlamıştı. Daha sonra bu kararnameyi Stalin'in kendisinin kaleme aldığı açıklanmıştır.

Köylülerin kollektivizasyona karşı direnişini kırmak amacıyla gerektiğinde şiddete başvurulması için bu kararname «kanun maskesi» sağlıyordu. Eski Başsavcı Vişinski bazı mahallî memurların üstlerine yaranmak için yaptıkları bazı açıklamalardan birçok örnekler vermektedir. Vişinski, bu memurların «istedikleri kadar adamı vurmalarına veya toplama kamplarına sürmelerine imkân sağlıyacağı için» bu kararnameyi sevinçle karşıladıklarını söylemektedir. Ayrıca iki koçan mısır ya da iki buçuk kilo un çalanlara nasıl ölüm cezası verildiğini; gece bir ambarda kızlarla oynaştığı ve bu yüzden Kolkhoz'un domuzlarını rahatsız ettiği için genç bir adamın nasıl bir toplanma kampına on yıl sürgün gönderildiğini anlatmaktadır.

15 gün geçmeden, «Spekülasyona veya kanun dışı kazançlara karşı savaş amacıyla yeni bir kararname çıkarılmıştır. Bu kararnameyle ilgili olarak Stalin aşağıdaki uyarmayı yapmaktadır :

«Bu kanunun yumuşak hiçbir yanı yoktur. OGPU'ya, savcılıklara ve mahallî hükûmet makamlarına her türlü spekülasyonu kökünden yok etmek için gerekli bütün tedbirleri almaya yetki vermektedir.» Kararnamede Spekülasyon, toplumun tüketimi için ayrılan malları ve tarımsal

ürünleri özel kişilerin satın alması ve kâr yapmak amacıyla yeniden satması biçiminde tanımlanmakta; bu gibi alış verişleri yapanlara toplama kamplarında 5 yıldan 10 yıla kadar sürgün cezası verilmekte ve çıkacak aflardan yararlanma hakkı tanınmamaktadır. Sonradan bu kararnamenin de yanlış yorumlandığı ve örneğin kendi özel bahçelerinde yetiştirdikleri ürünleri satmak isteyen Kolkhoz üyelerine de uygulandığı açıklanmıştır.

1932 yılının Aralık ayında çok geniş kapsamlı bir iç pasaport sistemi getirilmiştir. Bunun amacı, «kulak'ları», «suçluları» ve «toplum düşmanı» bazı unsurları kentlerden uzaklaştırmaktır. Bu sistemi OGPU'nın Milis Yönetim İşleri Başkanı yürütmekte ve bütün vatandaşların her türlü hareketleri sıkı bir kontrol altında tutulmaktadır. Yalnız kentlerde oturanlara pasaport verilmekte ve her gittikleri yerde pasaportlarını Milis'e yazdırmak şartıyla, bu gibi kişilerin yurt içinde gezmelerine izin verilmektedir. Pasaportu olmıyanların ve bu arada kollektif çiftçilerin pasaport sorulan bütün kentlik ve sınır bölgelerine gitmeleri yasaklanmıştır, bu gibi kimseler yalnız özel şartlar altında en yakın kasabalara gidebilmektedir.

Öte yandan, Kolkhoz'ların işletilmesi, köylülerin Kolkhoz'lara girmeye zorlanmasından daha da güç olmuştur. Gerçekte yalnız kâğıt üzerinde var olan yeni kurulmuş Kolkhoz'larda, tecrübeli yöneticiler, donatım ve makineler bakımından büyük sıkıntı çekilmektedir. Ayrıca köylülerin çalışma morali, daha kötüsü düşünülemiyecek kadar, bozuktur. Stalin otomatik olarak bütün bu zorlukları «iyi gizlenmiş Anti-Sovyet unsurlara» bağlamış ve bunların çiftliklere zarar vermek için sabotajlar düzenlediklerini öne sürerek, daha sıkı bir terörü haklı göstermeye çalışmıştır. 11 Ocak 1933 tarihli bir Merkez Komitesi kararında şöyle denilmektedir :

«Muhasebeci, yönetici, depocu gibi görevlerle ve hattâ Kolkhoz Yönetim Kurulu üyeliği gibi önemli sıfatlarla Kolkhoz'lara sızan Anti-Sovyet unsurlar yıkıcı eylemler düzenlemekte, makineleri bozmakta, bile bile kötü ekim yapmakta, Kolkhoz mallarına zarar vermekte, çalışma disiplinini bozmakta, tohumluk çalmakta, gizli ambarlar kurmakta ve hasat edilen ürüne sabotajlar yaptıkları gibi, bazen Kolkhoz'u dağıtmayı başarmaktadırlar».

Sözü geçen karar, bu gibi Anti-Sovyet unsurların kollektif çiftliklerden ve devlet çiftliklerinden atılmasını istemektedir. Bu görevi, Makine-Traktör İstasyonlarında ve devlet çiftliklerinde yeni kurulan «politik kurullara ve özellikle bunların, OGPU memurları olan Başkan Yardımcılarına vermektedir. Politik kurulların personelini, bir Politbüro Komisyonunun özellikle seçtiği parti memurları meydana getirmekte ve bunlara Makine-Traktör İstasyonlariyle devlet çiftliklerinde ve Makine-Traktör İstasyonlarının hizmet gördükleri Kolkhoz'larda gerek günlük çalışmanın gerekse günlük yaşantının bütün çevrelerinde «tam bir parti kontrolu» kurmak ve partinin gözü gibi hareket etmek görevi verilmiştir.

Köy Reyon Parti Komiteleri güçsüz oldukları ve güvenilir sayılmadıkları için, Makine-Traktör İstasyonlarının politik kurullarına, bunlardan bağımsız olarak, Kolkhoz'larda parti ve Komsomol çalışmalarını yürütmek için tam yetki verilmiştir. Böylelikle OGPU Başkan Yardımcıları kendi başlarına «Ajan-Muhbir Şebekeleri» kurmuşlar ve bu yoldan her türlü düşmanca konuşmalar ve çalışmalar hakkında bilgi derlemeye başlamışlardır. Sonradan bu bilgiler, «temizlik» ve tutuklamalar için temel olmuştur. 1933 yılının Mart ayında OGPU'nın Tarım Komiserliği ve Devlet Çiftliklerinde meydana çıkardıkları «yıkıcı faaliyetler» yüzünden komiserlik memurlarından 36'sına

ölüm cezası ve 44'üne uzun süreli hapis cezaları verilmiştir.

Köy Reyon Parti Komiteleri güçsüz oldukları ve güvenilir sayılmadıkları için, Makine-Traktör İstasyonlarının politik kurullarına, bunlardan bağımsız olarak, Kolkhoz'larda parti ve Komsomol çalışmalarını yürütmek için tam yetki verilmiştir. Böylelikle OGPU Başkan Yardımcıları kendi başlarına «Ajan-Muhbir Şebekeleri» kurmuşlar ve bu yoldan her türlü düşmanca konuşmalar ve çalışmalar hakkında bilgi derlemeye başlamışlardır. Sonradan bu bilgiler, «temizlik» ve tutuklamalar için temel olmuştur. 1933 yılının Mart ayında OGPU'nın Tarım Komiserliği ve Devlet Çiftliklerinde meydana çıkardıkları «yıkıcı faaliyetler» yüzünden komiserlik memurlarından 36 sına ölüm cezası ve 44'üne uzun süreli hapis cezaları verilmiştir.

Üç yıl önce kollektivizasyonun başlangıç döneminde olduğu gibi, yeniden girişilen bu terör eylemlerinde de 1933 baharına doğru «ipin ucu elden kaçırılmış» ve Stalin bir kez daha işe el koymak, «daha yumuşak bir yol tutulmasını» istemek zorunda kalmış ve bütün olup bitenlerin sorumluluğundan kendisini kurtarmak yollarını aramıştır. Bütün parti ve Sovyet memurlarına ,OGPU organlarına, yargıçlara ve savcılara 8 Mayıs 1933 tarihinde gönderdiği, kendisinin ve SOVNARKOM (Halk Komiserleri Sovyeti) Başkanı Molotof'un imzasını taşıyan bir gizli emirde şöyle denilmektedir :

«Merkez Komitesi ve Sovnarkom, memurlarımızın hâlâ rastgele toplu tutuklamalar yaptıklarını öğrenmiş bulunmaktadır... Açıkca söylemek gerekirse, önüne gelen, canı isteyen herkes istediğini tutuklamakta, hattâ hiç yetkisi olmayalanlar bu işi yapmaktadır. İşte böyle bir tutuklama furyası içinde, OGPU ve özellikle Milis gibi tu-

tuklama yetkisi olan organların da kendilerini bu akıma kaptırarak, nedenlerini aramadan tutuklamalara girişmelerini, yâni «önce tutukla sonra araştır» kuralınca hareket etmelerini hayretle karşılamamak gerekir».

Yine Danilof'un sağladığı veriler girişilen bu temizliğin kapsamını ortaya koymaktadır :

«Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde 24 Oblast, Kray ve cumhuriyetin politik dairelerinin verdikleri bilgilere göre, 1933 yılı içinde tarım uzmanlarının % 30'undan çoğu, yöneticilerin % 47.3'ü, Mahasa yöneticilerinin % 34.3'ü, muhasebecilerin % 25'i, kâtiplerin % 23.7'si, hayvan bakıcılarının % 24'4'ü ve traktör şoförlerinin % 13'ü işlerinden atılmışlardır. Bunların hepsi Kolkhoz mallarına bile bile zarar vermekle suçlanmışlardır. Kazakistan'da, Aşağı Volga'da ve Kuzey Kafkaslar'da Kolkhoz başkanlarının nerdeyse üçte biri Kolkhoz sisteminin düşmanı ilân edilmişlerdir. O zaman Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Halk Komiseri olan Ya. A. Yakovlef, 1935 yılının başlarında ve son iki yıl içinde yüz binlerce Kolkhoz çiftçisinin Kolkhoz'lardan atılarak, sürgün edildiklerini bunlardan ancak pek azının gerçekten ıslah olmaz Kolkhoz sistemi düşmanları olduklarını söylemiştir».

G — KOLLEKTİVİZASYON NEYE MALOLMUŞTUR?

1930 yılları başlarında kollektivizasyonun kaç insanın canına mal olduğunu kestirmek imkânsızdır. Resmî kaynakların bugün kabul ettikleri en yüksek sayı, «1930 un başından 1932 yılının güzüne kadar, 240.757 kulak ailesinin, yani toplam köylü ailesi sayısının yaklaşık olarak % 1'inin, toptan kollektivizasyon yapılan bölgelerden sü-

rüldükleridir. Ama, yalnız kulak'ların değil, kulak'lara uygulanan tedbirlerden orta halli ve yoksul köylülerin de büyük zarar gördüklerini açıklayan pek çok resmî deliller vardır. Kollektivizasyon ilerledikçe, başka halk gruplarının da «kollektivizasyon düşmanı» oldukları meydana çıkmış ve kulak'lara yapılan baskıdan bunlar da kurtulamamıştır. Bu gruplar arasında kulak'ları tutan köylüler, bulunmaktadır ve bunlar 7 Ağustos 1932 tarihli kararname ile, halk düşmanı ilân edilmişlerdir. Kulak deyiminin tanımlaması hiçbir zaman yasalarda yer almamıştır ve temizlenecek bu «sınıfın» üyelerini belirlemek için hiçbir resmî ölçü kararlaştırmamıştır. Uygulamada ise, bir köylünün sosyal veya ekonomik durumu değil, özellikle kollektivizasyon yönünden politik tutumu yapılacak işlemi belirlemekteydi. Yine yanlız oldukça hali vakti yerinde köylülerin değil, birçok bölgelerde bütün köylü halkın kollektivizasyona karşı direndiği açık bir gerçektir.

Kulak'lara karşı uygulanacak tedbirleri hazırlamakla görevlendirilen Politbüro Komisyonu 1929 yılının Aralık ayında kulak ailelerindeki nüfus sayısının 5-6 milyon olduğunu tahmin etmiştir. Bu tahmin bir yıl önce Stalin'in yaptığına aşağı yukarı uymaktadır. Buna göre kulak'lar köylü ailelerinin % 5'ini meydana getirmekte ya da 25 milyon köylü ailesi için de, 1 milyonu biraz aşmaktadır. En azından 5 veya 6 milyon kişinin Sibirya'ya ve Uzak Kuzeye sürüldüklerini ve çalışma kamplarında köle gibi çalıştırılmak sonucu birçoklarının öldüğünü kabul etmek icabeder.

Kollektivizasyon yüzünden köy ekonomisinin çökmesi sonucu Sovyetler Birliği 1932 ile 1934 yılları arasında görülmemiş ölçüde bir kıtlık çekmiştir. En ciddi durum özellikle tahıl yetiştiren bölgelerde görülmüştür; Ukrayna, Kuzey Kafkasya (özellikle Kuban), Orta ve Aşağı

Volga, Kazakistan gibi. Açlıktan ölenlerin sayısı bakımından yapılan en dikkatli tahmin 5,5 milyon kadardır. Ama Sovyet makamları kıtlığın varlığını kabul etmek istememişler, bunu gizlemeye çalışmışlar ve 1921-23 kıtlığı sırasında yaptıklarının tersine bu kez dış yardım kabul etmek istememişler ve sanayileşme için makine satın almak amacıyla buğday ihracına devam etmişlerdir. Gerçekten hükümetin köylülerden çok hayvanların ölmesiyle ilgilendiği anlaşılmaktadır. Çünkü Stalin hâlâ köylülere karşı «açlık savaşı» sürdürmekten geri kalmamıştır. Kıtlığın ve açlığın yol açtığı en acıklı olaylardan birisi de, insanların biribirini yemesi olmuştur. Bununla ilgili bazı raporlar dış dünyaya da ulaşmıştır. Khruschev döneminde yayınlanan bir Sovyet romanında Ukrayna'daki kıtlıktan ve açlıktan söz edilmekte ve gerçekten bu gibi olayların görüldüğü anlatılmaktadır. Nitekim 1926'da Ukrayna'nın nüfusu 31 milyonken, 1939'da 28 milyona düşmüştür.

Kollektivizasyonun yol açtığı can kaybı özellikle Orta Asya'da büyük olmuştur. Khrushchev döneminde bir tarihçinin yazdığına göre, Kazakistan'da «1930 ve 1931 yıllarında yapılan birçok yanlışlıklar.... Büyük ölçüde üretici gücün yok olmasına ve köylerde birçok insanların ölmesine sebep olmuştur». Gerçekten kollektivizasyon yüzünden Kazaklar 1,5 milyon nüfus kaybetmişlerdir. Bu arada milyonlarca göçebe ya da yarı göçebe insanlar, yerleşme bölgelerinde yaşamaya zorlanmışlarsa da bunların birçoğu Çin'e göçmeyi başarmışlardır.

Özbekistan'da «1930-33 yılları arasında 40 bin toprak sahibi aile temizlenmiştir. Bunların sayısı bütün köylü ailelerinin % 5'ini aşmaktadır. Özbekistan'daki bey'lerin büyük çoğunluğu, Sovyetler Birliği'nin başka bölgelerine yerleştirilmişlerdir.»

«1930 yılının Ağustos ve Kasım ayları arasında Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin daha ilerlemiş

bölgelerinden birçok beyler sürgüne gönderilmiştir. Sürgüne gönderilen bu gibi ailelerin sayısı 1943'tür. Hattâ bu beylerin en köklü temsilcileri Cumhuriyetin dışına sürülmüştür. 1930 ve 1931 yıllarında, Cumhuriyet dışına sürgün edilen beylerin ve toprak sahibi ailelerin sayısı 2211'i bulmaktadır».

Kollektif tarım sisteminin zorla uygulanması rejim için başlıca dört yarar sağlamıştır :

(a) Köylülerin bütün gücü kırılmış ve artık buğday üretimini engellemek, ekilen bölgelerin yüzölçümünü küçültmek ya da fiyatları yükseltmek yoluyla rejimi etkilemeleri imkânı kalmamıştır.

(b) Köylük bölgelere parti ve polis eliyle geniş ölçüde politik kontrolün yayılması; endüstride yapıldığı gibi, bu bölgelerde de çalışma örgütlerinin ve iş disiplininin uygulanması mümkün olmuştur. Önceleri köylülerin otomatik olarak yaptıkları ekim, toprak sürme gibi tarımsal işler, bundan böyle resmî parti direktiflerine göre yürütülmüştür.

(c) Köylülerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaptıkları tüketimin kontrol edilmesi ve böylelikle rejimin zorla koyduğu şartlara ve miktarlara göre tarımsal ürünlerin toplanabilmesi sağlanmıştır.

(d) Endüstri alanına aktarılmak üzere köylü işçi gücünün büyük çapta seferber edilmesi ve Sibirya ile Uzak Doğu gibi az nüfuslu bölgelerde yerleşimin sağlanması kolaylaşmıştır.

1932 yılında, hasat edilen ürün daha az olduğu halde, devletin toplamayı başardığı tahıl miktarı, kollektivizasyondan önce 1927'de toplanan miktarın iki katını bulmuştur.

Öte yandan tarımsal üretim, özellikle hayvancılık büyük zarar görmüş ve kollektivizasyondan önceki verim miktarına ancak 1955 yılına doğru ulaşılabilmiştir.

H — KOLLEKTİF TARIM SİSTEMİNİN YERLEŞTİRİLMESİ

1934 sonuna doğru köylü ailelerinin 3/4'ü ve ekilen bölgelerin 9/10'u, 240 bin kollektif çiftlikte toplanmıştır. Kıtlık ve terör köylülerin direncini kırmış ve hükümet bütün gücüyle komünizmi yerleştirmeye başlamıştır. Bu işin başarılmasında başlıca gereç, Kolkhoz işçilerinin 1935 Şubatında yaptıkları ikinci konfede kabul edilen, kollektif çiftlikler için değiştirilmiş «örnek tüzüktür». 1935 ve 1936 yılları içinde çiftlikler buna tıpa tıp uygun tüzükleri kendileri için hazırlamışlardır.

Bu tüzüklerin kapsadığı başlıca özellikler aşağıda anlatılmıştır :

(a) Kolkhoz'lar «kollektif ekonomilerini plâna göre yürütmeyi üzerlerine almaktadırlar. Bu plân, işçi-köylü hükümet organlarının devlete karşı görevlerini yerine getirmek amacıyla hazırladıkları tarımsal üretim plânlarına sımsıkı bağlı kalacaktır. (Madde 6) ;

(b) Sağladıkları üretimin ilk karşılığı olarak, devlete vermek zorunda oldukları ürün miktarını teslim etmeyi, ödünç alınan tohumlukları geri vermeyi ve Makine-Traktör İstasyonlarının hizmetlerini yine ürünle ödemeyi görev olarak üzerlerine almaktadırlar (Madde 11 a) ; ayrıca, tohumluk ve yem stoklarının yapılması gibi öteki yükümlülüklerini de yerine getirdikten sonra, bu işi en son sıraya bırakmak şartıyla, «hasattan ve hayvan ürünlerinden ar-

ta kalanların Kolkhoz üyeleri arasında dağıtımını sağlamak» (Madde 11 d);

(c) Her köylü ailesine kendi ihtiyaçları için kullanmak üzere küçük bir toprak parçası alıkoyması için izin verilmiştir. Bu toprak parçasının veya bahçenin yüzölçümü çeyrek veya yarım hektar arasında değişmekte ve olağanüstü durumlarda bazı bölgelerde bir hektara (bir hektar 100 m² olduğuna göre, özel ihtiyaçlar için tahsis edilen toprak 25 ilâ 50 m² dir.) kadar çıkabilmektedir. Ayrıca bir miktar hayvanı da kendine alıkoyması mümkündür. İzin verilen miktarlar şöyledir: Bir inek ençok iki dana, yavrularıyla birlikte bir dişi domuz, en çok on koyun veya keçi, sınırsız sayıda kümes hayvanları ve tavşanla, ençok 2 arı kovanı (Madde 2,5);

(d) Kolkhoz ürünlerinin üyeler arasındaki dağıtımı, kesin olarak her üyenin çalıştığı iş günü sayısına göre yapılmaktadır. (Madde 15);

(e) Kolkhoz'un en yüksek yönetim organı, üyelerin genel kuruludur. Bu kurul başkanı ve beş üyeden meydana gelen yönetim kurulunu seçmekte ve Genel Kurul toplantıları arasında işleri yönetim kurulu yönetmektedir (Madde 20 ve 21);

(f) Kolkhoz, Kolkhoz mallarının çalınmasını ve zarar verici davranışları «Kolkhoz'un ortak davasına hiyanet ve halk düşmanlarına yardım saymayı; ve Kolkhoz sistemini temelinden yıkmak isteyen bu gibi suçluları mahkemeye vermeyi, işçi-köylü hükümetin koyduğu kanunlara göre en şiddetli cezalara çarptırılmasını sağlamayı kabul etmektedir (Madde 18).

1) **Devlete vergi olarak verilen ürünler:**

Hükûmetin gözünde Kolkhozların en başta gelen görevi, her ne olursa olsun, her hasattan ve hayvan ürünlerinden devletin payını almasını sağlamaktı. Gerek Stalin'in gerekse Sovyet basınının durmadan tekrarladığı gibi, bu ürünlerin hükümete teslim edilmesi zorunluğu «sosyalist tarım işçilerinin en başta gelen yükümlülüğü» ve bütün mahallî parti ve Sovyet örgütlerinin en önemli ekonomik ve politik göreviydi.

Kolkhoz'ların ve köylülerin kendi çiftliklerinde yetiştirdikleri ürünlerden devlete teslim edecekleri miktarlarla ilgili 19 Ocak 1933 tarihli bir kararname, daha önceleri geniş ölçüde keyfî olarak «anlaşma» adı altında tesbit edilen miktarların yerine, «vergi niteliğinde» olmak üzere. çiftliklerin plâna göre ekilen alanlarını ve devletçe ödenen çok düşük fiyatları esas tutarak, teslim edilecek ürün miktarını tesbit eden yeni bir sistem getirmiştir. Bu kararnamenin hükümleri, tesbit edilen miktarlarda ürünlerin devlete verilmesini «her Kolkhoz'un ve her çiftlik sahibi köylünün en başta gelen görevi saymakta ve teslimin ilk hasat edilen buğdaydan yapılmasını öngörmektedir». Ancak bütün Cumhuriyet, Kray veya Oblast ürün vergilerini tam olarak ödedikten.... ve tohumluk stokunu tamamladıktan sonra çiftliklerin arta kalan ürünü Kolkhoz pazarlarında satmasına izin vermektedir. Her hasat ayı içinde plânlanan toplam üzerinden kendi payına düşen ürün miktarını tam olarak teslim edemeyen çiftliklere aynı oranda para cezası verilmekte ve yıl içinde teslim edecekleri miktarı programdan önce tamamlamaları istenmekteydi (Madde 15-16).

23 Eylül ve 19 Aralık 1932 tarihlerinde çıkarılan kararnamelerle, süt, et, tereyağı, peynir, yün gibi ürün-

lerle ilgili zorunlu teslimler sistemi de aynı biçimde değiştirilmiş ve teslim edilecek miktarlar, belli bir zamanda bir çiftlikte bulunan hayvanların sayısına göre hesaplanmıştır.

Tarımsal ürünlerden devlete verilmesi zorunlu olan miktarların teslimi işi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Sovnarkom'una bağlı ve reyon'a kadar bütün yönetim katlarında temsil edilen Tarımsal Ürünleri Teslim Komitesinin gözetimi altında yürütülmekteydi. Komitenin reyon'lardaki temsilcileri, Kolkhoz'ların plâna göre her yıl teslim edecekleri miktarlardan eksik kalanları programdan önce tam olarak toplamaktan doğrudan doğruya sorumluydu ve her ay yaptığı denetlemeler sonucunda, yükümlülüğünü zamanında yerine getiremiyen Kolkhoz'ları Mahallî Sovyetlere bildirerek, para cezası verilmesini sağlamaktaydı.

Devlet yalnız sembolik fiyatlar karşılığında zorunlu teslim biçiminde çiftliklerden ürünleri toplamakla kalmamakta, aynı zamanda Makine-Traktör İstasyonlarının bu çiftliklerin tarlalarında yaptıkları iş ve hizmetlerin karşılığının yine ürün olarak ödenmesini istemekteydi. Nitekim 1930'ların son yıllarında devlet bu ikinci yolla, birincisinden daha çok tahıl toplamayı başarmıştır. 5 Şubat 1933 tarihli bir kararnameyle, Kolkhoz'ların tarlalarında yaptıkları temel tarımsal işlere karşı Makine-Traktör İstasyonlarının elde edilecek ürünün % 20'sini alması hükme bağlanmıştır. Ayrıca 25 Haziran 1933'de çıkarılan bir kararname, Makine-Traktör İstasyonlarına ürün olarak ödeme yapmaktan kaçmaya çalışan Kolkhoz'ların mahkemeye verileceklerini açıklamıştır.

Gerek Kolkhoz'ları gerekse Kolkhoz üyelerini ürünlerini devlete teslim etmeye zorlamak için tutulan başka

bir yol da, değirmenlerde öğütülen buğdaylar için yine ürün cinsinden alınan çok yüksek ücretlerdi. Ancak 1954 de ürün cinsinden alınan çok yüksek ücretlerdi. Ancak 1954'de ürün cinsinden yapılan bu ödemelerin yerine parayla ödeme sistemi getirilmiştir.

Kolkhoz'lardaki köylü ailelerine bırakılan küçük özel bahçelerden de zorunlu ürün vergisi alınmaktaydı. Bu vergi de Kolkhozlara uygulanan sisteme göre hesaplanmakta ama genellikle oran daha düşük tutulmaktaydı. Hiç hayvanları olmasa ve hiç patates yetiştirmeseler bile, Kolkhoz'larda oturan aileler et ve patates teslim etmek zorundaydılar.

Gerek zorunlu vergi gerekse Makine-Traktör İstasyonlarının hizmet karşılığı olarak Kolkhoz'ların devlete teslim ettikleri ürün miktarının 1937'de toplam hasatın % 26'sını, 1938'de % 31'ini ve 1939'da % 34'ünü bulduğu sanılmaktadır. Yine 1935 ve 1937 yılları arasında, kollektif çiftliklerde üretilen et ve hayvansal yağların ortalama olarak % 68'inin, sütün % 45'inin ve yünün % 53'ünün devlete teslim edildiği bilinmektedir. Bundan sonraki yıllarla ilgili istatistikler elde yoksa da, teslim edilen ürün oranının daha yüksek olduğu sanılmaktadır. Çünkü, teslim edilecek ürünlerin miktarı 1940 yılından sonra, çiftliklerin plâna göre ekilen alanları ve ellerindeki hayvanların sayısı yerine, Kolkhozdaki tarıma elverişli toprakların toplam yüzölçümü üzerinden hesaplanmıştır.

1932'de getirilen sisteme göre zorunlu teslimleri yerine getiren Kolkhoz'lar ve Kolkhoz üyeleri tahıllarını ve öteki ürünlerini yine devlete satmaya zorlanmaktaydılar. Bu kez ödenen fiyatlar, vergi için esas tutulan fiyatlardan biraz yüksekse de yine Kolkhoz piyasa fiyatlarından çok düşüktü. Bu sözde «gönüllü» satışlarda yine büyük ölçüde zorlama payı bulunmakla birlikte, devletin koyduğu pera-

kende fiyatlar üzerinden bazı zor bulunan mamûl malların satın alınabilmesi gibi bir ayrıcalık sağlamakta ve dolayısıyla Kolkhoz pazarlarına ulaşma imkânları olan çiftlikler için bile daha çekici gelmekteydi.

2) Köylülere bırakılan özel bahçeler ve hayvanlar :

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin 1936 tarihli «Stalin» Anayasasının 7. maddesi, Kolkhoz'larda yaşayan ailelere küçük bir arazi parçasını kendi ihtiyaçları için işlemek ve yine özel ihtiyaçları için az sayıda hayvan yetiştirmek hakkını resmen tanımıştır. Ama Stalin bu hakkı, Kolkhoz sistemi sağlamca yerleştikten sonra yavaş yavaş alınabilecek geçici bir tâviz saymıştır. Nitekim Şubat 1935'de örnek statüleri onaylıyan Kolkhoz işçileri kongresinde bununla ilgili olarak aşağıdaki açıklamayı yapmıştır :

«Bugünkü koşullar altında Kolkhoz üyelerinin hem özel hem de genel çıkarlarını dikkate almak zorundasınız. Hiç kuşkusuz en iyisi, bir Kolkhoz ailesinin kendi özel ihtiyaçları için, küçük de olsa, kendisinin olan bir toprağı bulunması gerektiğini doğrudan doğruya, açık yüreklilikle ve dürüstçe kabul etmek gerektir.... Çünki başka türlü Kolkhoz'ları güçlendirmek imkânsızdır. Kolkhoz üyelerinin özel çıkarlarıyla Kolkhoz'ların toplumsal çıkarlarının bağdaştırılması.... İşte Kolkhoz'ların güçlendirilmesinin anahtarı budur.»

Sınırlı olmakla birlikte, özel olarak beslenmesine resmen izin verilen hayvan sayısı, her zaman için birçok Kolkhoz üyelerinin gerçekte besliyebildikleri sayının üstünde kalmıştır. Başka bir deyimle, Kolkhoz üyeleri hiçbir zaman bu kadar sayıda hayvana sahip olamamışlardır. Nitekim 1938'de bütün ülkedeki ineklerin % 55.7'si

Kolkhoz üyelerinin elinde olduğu halde, yine de toplam sayısı 18.5 milyon olan köylü ailelerinin elinde ancak 12.1 milyon inek bulunmaktaydı. Kümes hayvanları ve tavşanlar bakımından hiç bir sınırlama konulmadığı halde, bunlar da oldukça kıttı. Daha önemlisi, göçebelerin yaşadığı bölgeler dışında, bir kimsenin özel atı bulunmasının kesinlikle yasaklanmış olmasıydı. Daha önce bir çok işlerini görmek için atlardan yararlanan köylüler, bu hayvanları ancak Kolkhoz Yönetim Kurulunun izniyle kullanabilmekte ve karşılığında ücret ödemekteydiler (Örnek Tüzüğün 4. maddesi).

Bu tüzüklerde özel bahçelerin yalnız sebze ve meyve yetiştirmek için kullanılacağı belirtilmişti. Ama yine de ne kadar küçük olursa olsun, Kolkhoz üyeleri için bu toprak parçası geleneksel yaşantılarının son kalıntısını temsil etmekte ve kollektif çiftliğin kendisinden daha çok verimli bir çalışma yeri olarak kalmaktaydı. Tarım araçlarının, hayvan yeminin ve gübrenin yokluğu gibi sıkıntılara rağmen, Kolkhoz çiftçisi bu topraktan şaşılacak kadar büyük bir verim sağlamayı başarıyordu. 1938 yılında Sovyet tarımsal üretiminin % 21.5'inden çoğu bu özel bahçelerden elde edilmişti. Halbuki bunların yüzölçümü işlenen toprakların ancak % 3.8'i kadardı. Böylelikle, köylüler kollektif çiftliklere zorla sokuldukları halde, kollektivizasyon savaşı hâlâ sona ermemişti. İkinci Dünya Savaşının başlarına doğru bu özel topraklar Kolkhoz çiftçilerinin hâlâ başlıca gelir kaynağı durumundaydı. Özel ve kollektif çıkarları uzlaştırmak şöyle dursun, özel çiftçiliğin bu kalıntısına izin vermekle Kolkhoz sistemi her ikisi arasında rekabeti ve anlaşmazlıkları büsbütün arttırmıştı.

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 1939'da yapılan 18. Kongresinde, tarımla görevli Politbüro üyesi Andreev, «bazı yerlerde Kolkhoz ailelerinin özel bahçe ekono-

misinin, Kolkhoz'ların toplumsal ekonomisini geçmeye başladığını ve temel ekonomi durumuna geldiğini, öte yandan Kolkhoz ekonomisinin ikinci plânda kaldığını» açıklamıştır. Bundan başka, özel topraklara artık gerek kalmadığını, çünkü Kolkhozların bütün çiftçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar güçlendiğini öne sürmüş ve bundan böyle Kolkhoz'ların toplumsal ekonomisinin gelişerek temel ekonomi durumuna gelmesi ve Kolkhoz ailelerinin özel ekonomisinin kayıtsız şartsız ona bağlı kalması üzerinde direnmiştir.

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin kongresinden hemen sonra bu politikayı yürürlüğe koymak ve özel bahçelerin gelişmesini, çiftçilerin bunlara harcıyacakları zamanı sınırlamak için sert tedbirler getirilmiştir. 27 Mayıs 1939 tarihli bir kararnamede, özel tarlaların Kolkhoz topraklarının zararına kanunsuz olarak genişletildiği ve yalnız kendi çıkarını düşünen kimselerin bu özel mülkiyetten yararlanarak, Kolkhoz'u sömürdükleri, özel kârlar sağladıkları öne sürülmüştür. Ayrıca bu toprakların özel mülk gibi kullanıldığından.... bunlardan Kolkhoz değil, Kolkhoz çiftçisinin istediği gibi yararlandığından ve hattâ başka köylülere kiraya verdiklerinden yakınılmıştır. Yine aynı kararnamede «oldukça büyük sayıda sahte kolkhoz çiftçilerinin bulunduğu, bunların Kolkhozlar'da hiç çalışmadıkları ya da çalışır gibi görünerek, nerdeyse bütün zamanlarını kendi özel bahçelerinde geçirdikleri öne sürülmüştür.

Kararname aşağıdaki tedbirleri hükme bağlamaktadır :

(a) Özel toprakları tüzükte belirtilen sınırları aşacak biçimde genişletmeye kalkışmak ya da kollektif çiftliğin topraklarına aşmak suç gibi işlem görecek ve bu gibi eylemlere izin veren bütün mahallî parti ve Sovyet görevli-

leri işlerinden ve partiden atılacak ve mahkemeye verileceklerdir.

(b) Kendi özel topraklarını kiraya veren Kolkhoz çiftçileri Kolkhoz'dan atılacak ve özel toprakları ellerinden alınacaktır.

(c) Bütün özel topraklar15 Ağustos 1939 tarihine kadar denetlenerek, sınırları aştığı görülen topraklar Kolkhoz'lara geri verilecek ve 15 Kasım 1939 tarihine kadar bu iş bitirilerek, özel topraklarla Kolkhoz toprakları arasındaki sınırlar kazıklarla açıkça işaretlenecektir. Bir sürekli denetleme grubu kurularak, periyodik denetlemeler yapılacak ve yanlış ölçüm yapan denetleyiciler mahkemeye verilecektir.

(d) Kadınları da kapsamak üzere çalışacak durumda her Kolkhoz çiftçisi, yılda en az aşağıda belirtilen iş günleri kadar Kolkhoz için çalışacaktır (pamuk bölgelerinde en az 100 gün öteki tarımsal bölgelerde en az 80 gün ve tarım mevsimi kısa olan yerlerde enaz 60 gün). Bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler Kolkhoz'dan atılacaktır.

(e) Toprağı az olan Kolkhoz'larda Tüzük Normları gereğince Kolkhoz çiftçilerine özel bahçe olarak verilecek yedek toprak kalmadığı için, tarımsal toprakların az olduğu bölgelerden, toprağın bol olduğu Kazakistan ve Uzak Doğu bölgelerine Kolkhoz çiftçilerinin aktarılmasını düzenlemek amacıyla bir Yerleştirme (İskân) İdaresi kurulacaktır.

3) Kollektif çiftliklerde iş organizasyonu :

Kollektivizasyonun ilk dönemlerinde kabul edildiği gibi :

«Kolkhozların çalışması bakımından 1930 yılında yapılan en önemli ve en zararlı yanlışlardan birincisi, Kolkhoz çiftçilerinin yaptıkları işin miktarına ve niteliğine gö-

re hesaplanacağı yerde, kişi başına hesaplanarak Kolkhoz gelirlerinin dağıtımı ve ikincisi de işin kötü ve verimsiz bir biçimde organizasyonudur».

Bu yanlışlıklardan birincisi için salık verilen çözüm aşağıdadır :

«Kolkhoz gelirlerinin, daha çok ve daha iyi çalışanlara daha çok miktarda verilmesi ilkesine göre dağıtımı ve çalışmıyanlara da hç pay verilmemesidir. Yapılan iş, çalışılan iş günlerine göre hesaplanmakta ve aynı yöntem toprağın sürülmesi, tohum ekimi, yabancı otların temizlenmesi, hasat ve harman dövmek gibi temel tarımsal işlere uygulanmaktaydı».

«İş günü» Kolkhoz çiftçilerinin işlerini değerlendirmek amacıyla kullanılan uydurma bir hesap ünitesiydi ve Kolkhozun, başta buğday olmak üzere tarımsal üretim ve para cinsinden eldeki geliri içinde bir pay karşılığı olmaktaydı. Ama bu gelir ancak her tarım yılı sonunda Kolkhozun bütün yükümlülüklerini yerine getirmesinden sonra hesaplanabiliyordu. Yapılan işin niteliğine göre, bir tam gün çalışma aşağı yukarı bir iş günü sayılıyordu.

«Kolkhozlarda yapılan çeşitli tarımsal işlerle ilgili bir iş gününün değerini ve 1933 yılı için örnek iş normlarını» düzenleyen 28 Şubat 1933 tarihli bir kararname Kolkhoz işçilerini 7 gruba ayırmıştır. 7 ya da en yüksek grupta büyük Kolkhozların başkanları, büyük tarım makineleri operatörleri ve kıdemli traktör şoförleri bulunmaktaydı ve bunlara bir günlük çalışmaları için iki iş gününün karşılığı ödeniyordu. Birinci veya en alt gruba bekçiler, haberciler ve temizlikçiler giriyordu. Bunlara, bir günlük çalışmaları için yarım iş gününün karşılığı ödeniyordu.

«Örnek statülerin 15. maddesine göre Kolkhoz çiftçilerinin dürüst çalışmak şartıyla ulaşabilecekleri iş norm-

ları tesbit edilmişti. Bu normlar her işe göre örneğin bir hektar toprağın sürülmesi ya da bir ton buğdayın dövülmesi gibi ölçülerle değişmekteydi ve ancak konulan iş normunu başarmaları şartıyla Kolkhoz çiftçilerinin hesabına bir iş günü ünitesi sayılıyordu. Haftada en az bir kez «ekip şefi» ekibindeki Kolkhoz çiftçilerinin kazandıkları iş günleri sayısını çiftçinin «iş karnelerine» yazmaktaydı (Madde 15). Kazandıkları iş günleriyle orantılı olarak, Kolkhoz çiftçilerine para ya da tahıl olarak küçük avanslar verilebilmesi için gereği düşünülmüştü (Madde 16).

Değişmez ücret sistemini (Uravnilovka) kaldırmak ve daha iyi teşvik araçları sağlamak yolunda Stalin'in yaptığı baskı sonucu, iş günü üzerinden ücret ödenmesi sistemi sonradan geliştirilmiş ve daha düzenli bir biçim verilmiştir. Böylelikle, kaliteli iş karşılığında prim olarak fazladan iş günü ücretleri kazanmak gibi olanaklar sağlanmış ve bu konuda bölgesel değişmeler de gözönünde tutulmuştur. Sonradan Kolkhoz başkanı ve öteki yönetici personelin ücretlerinde de değişiklik yapılmış (1940) ve bunlar, çiftliğin boyuna göre yılda belli sayıda iş günü üzerinden hesaplanmıştır.

Kolkhoz çiftçilerinin çalıştıkları iş günlerine karşılık 1930 yıllarında iş günü birimi üzerinden gerek para gerekse dağıtılan tarımsal üretim cinsinden biçilen gerçek ücret çok düşük ve ihtiyaçlarını en azından karşılıyamıyacak kadar yetersizdi. Örneğin 1938 yılında tarımsal üretim olarak buğday ihtiyaçlarının ancak 3/4'ünü ve yiyecekleri patatesin yarısından azını ve çok az miktarlarda başka yiyecek maddelerini aldıkları anlaşılmaktadır. Para olarak kazançları, bütün başka kazanç kaynaklarından elde ettikleri toplam gelirin ancak % 20'si kadardı. Genellikle iş günü ücretlerinin karşılığı olarak ödenen para ya

çok azdı ya da hiç ödenmiyordu en önemli ödeme aracı buğdaydı.

19 Nisan 1938 tarihli bir kararname: «Bazı oblastlarda ve Cumhuriyetlerde.... 1937 yılı içinde bütün iş günleri için hiç para ödenmemiş Kolkhozlar bulunduğunu» açıklamaktaydı. Bu durumda «halk düşmanları suçlu tutulmakta ve bunların Kolkhozları yıkmaya tahrik amacıyla, yatırım ve üretim maliyetlerini bile bile yüksek gösterdiklerini, tersine para gelirini de az göstererek, iş günleri ücretleri karşılığında para ödemelerini düşürdüklerini» öne sürmektedir. Aynı kararname, Kolkhozun para gelirini de az göstererek, iş günleri ücretleri karşılığında para ödemelerini düşürdüklerini» öne sürmektedir. Aynı kararname, Kolkhozun para cinsinden gelirlerinin en az % 60-70'inin iş günü ücretleri olarak ödenmesini ve yatırım harcamalarının bu gelirin % 10'unu aşmamasını hükme bağlamaktadır. Ama bu hüküm aynı yılın Aralık ayında kaldırılmıştır.

Kolkhozların iş organizasyonu problemlerine bir çözüm bulmak için, önceleri Kolkhoz çiftçilerinin 100 kişilik «ekiplere» ayrılması ve her ekibin başına bir «ekip şefi» getirilmesi düşünülmüştür. 4 Şubat 1932 tarihli bir kararname, ekiplerin Kolkhozların iş organizasyonu bakımından en önemli üniteler olduğunu ve çiftliğin kendilerine ayrılan kesiminde her türlü temel tarımsal görevleri yapacaklarını aynı zamanda bu sektörün işlenmesi için gerekli makinelerden, araç ve gereçlerle koşum hayvanlarından sorumlu olduklarını hükme bağlamaktadır. Kolkhoz çiftçilerinin hesabına sayılacak iş günü sayısı, tüm olarak ekibin göstereceği başarıya göre tesbit edilecektir.

1935 tarihli Kollektif Çiftlik Örnek Statülerinde de bu ilkeye yer verilmiş ve statünün 14. maddesi, belli bir sektörde görevlendirilen ekibin çalışma süresini, tam bir

hasat mevsiminden kısa olmamak üzere arttırmıştır. Ayrıca, «görev süreleri 3 yıldan kısa olmamak üzere hayvan yetiştirme ekipleri de kurmuştur. Ayrıca ekip şeflerinden, iş bölümü yaparken hiç bir biçimde ayrıcalık gözetmemeleri istenmiştir.

Ama çok geçmeden özellikle patates ve sebze gibi ürünlerin tarımında daha küçük ünitelerin gerekli olduğu anlaşılmış ve örnek tüzüklerde bununla ilgili bir hüküm olmamakla birlikte, hükümet 12 kişiden meydana gelen ve başlarında bir şef bulunan «iş mangalarının» kurulmasını teşvik etmiştir.

Sonradan, özellikle manga sistemi yoluyla özel görevler bakımından kişisel sorumluluğun teşvik edilmesi ve dolayısiyle Kolkhoz topraklarının geçici olarak parsellere ayrılması, hayvanların küçük gruplara hattâ tek aileye ve tek kollektif çiftçiye bölünmesi ilkesi, Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 1939 yılında toplanan 18. Kongresinde resmen desteklenmiştir. Bu kongrede Andreev şöyle konuşmuştu :

«Mangalar veya tek Kolkhoz çiftçileri arasında iş ne kadar bölüşülür ve kişisel nitelik kazanırsa, iş gücü o kadar çok maddî teşvik görecek ve prodüktivite artacaktır.... Mangaların kurulması denemesi, yalnız teknik ürünler bakımından yararlı olduğunu göstermemiştir. Bir çok Kolkhozlar, tarla sürmek, tahıl üretmek gibi işlerde de mangalar kurulmasına gitmişlerdir... Kolkhozlarda ve iş ekipleri içinde mangaların kurulması sistemine doğru daha kararlı adımlarla ilerlemeliyiz».

4) Makine - Traktör İstasyonları :

Köylük bölgelerde parti kontrolünü korumak ve aynı zamanda ürünlerin devlete teslim edilmesini sağlamak

bakımından başlıca aracı olmakla birlikte, Makine - Traktör İstasyonları mekanik iş gücü tekelini ellerinde tutmaları dolayısıyla, Kolkhozlar üzerinde sıkı bir çalışma kontrolu da kurmuşlardır.

Makine-Traktör İstasyonları toplu kollektivizasyonun epey ilerlediği bir sırada 1930 yılında çalışmaya başlamışlardır. Bu istasyonlar, toplu bulundurmak yoluyla makine ve donatımdan en çok yarar sağlanabileceği ilkesine göre kurulmuş ve bir milyon hektardan az olmamak üzere bir alanı kapsayacak biçimde bir istasyonlar şebekesinin kurulmasını öngören 5 Haziran 1929 tarihli kararnameyle işe başlatılmışlardır. 1929 - 1932 yılları arasında yaklaşık olarak 2500 Makine-Traktör İstasyonu kurulmuş ve 1940 yılına doğru bunların sayısı 7.000'i bulmuştur. Her istasyon bir kaç Kolkhoza hizmet sağlamaktadır.

Başlangıçta Makine- Traktör İstasyonlarının kooperatif bir teşebbüs olması ve Kolkhozların malı olması, devletle ortak olarak bunları Kolkhozların finanse etmesi düşünülmüştü. Bu amaçla «Bütün Birlik Makine-Traktör İstasyonları Merkezi» adı altında ortak bir kontrol organının kurulmasını öngören Haziran 1929 tarihli kararname, Makine-Traktör İstasyonları kurulması amacıyla devletin ve kooperatiflerin ayırdıkları paralardan başka, bu istasyonların hizmet sağladıkları köylü halktan da para toplanması gerektiğini belirtmektedir. Ama 1932 sonlarına doğru bu merkez yeniden düzenlenmiş ve tüm olarak bir devlet kuruluşu durumuna getirilen Makine - Traktör İstasyonlarının kontrolu görevi, Tarım Halk Komiserliğine verilmiştir.

Kolkhozlarla Makine-Traktör İstasyonları arasındaki ilişkiler yıllık «anlaşmalarla» düzenlenmiştir. Bu anlaşmalar Makine-Traktör İstasyonlarının, Kolkhozun ya-

şantısının her çevresine karışmasına yetki vermekle ve bütün belli başlı tarımsal görevleri istasyonların sorumluluğuna verdikten başka, Kolkhozları Makine - Traktör İstasyonlarının emirlerini en küçük ayrıntılarına kadar yerine getirmeye zorlamaktaydı. 1934 yılı için hazırlanan Örnek Anlaşma şöyle demektedir:

«Tarımsal hizmetler sağlamak yoluyla Makine-Traktör İstasyonu Kolkhozların ekonomik yönden ve kuruluş bakımından güçlenmesine sürekli olarak yardım etmekle görevlidir. Makine - Traktör İstasyonları ayrıca üretim ve finansman plânlarını hazırlamak; ürün ekim sırasını doğru olarak düzenlemek; iş organizasyonuna ve gelirlerin dağıtımına, kadroların eğitimine ve muhasebenin yürütülmesine yardım etmekle görevlidir. Traktörlerle yapılacak işleri de kapsamak üzere tarlalardaki bütün çalışmalar, Kolkhozla anlaşarak Makine - Traktör İstasyonunun koyacağı kurallara göre doğrudan doğruya Kolkhoz işçileri tarafından yerine getirilecektir».

Makine-Traktör İstasyonu müdürü, Baş Tarım Uzmanı, Baş Makinist ve Baş Muhasip Tarım Komiserliğince atanmaktadır. Başlarında bir ekip şefi bulunan ve bir kaç traktörle şoföründen meydana gelen traktör ekipleri biçiminde çalışma üniteleri kurulmuştur. Ekip şefi ve traktör şoförlerini, özel Makine - Traktör İstasyonları okullarında eğitim görmüş Kolkhoz çiftçileri arasından, Makine - Traktör İstasyonu müdürü atamaktadır. Bunlar traktör şoförleri olarak Makine - Traktör İstasyonu müdürünün emrinde olmakla birlikte, yine kendi Kolkhozlarının üyeleri olarak kalmakta ve istasyonun hizmet sağladığı bütün Kolkhozlarda çalışmak zorundaydılar. Bunlara öteki Kolkhoz çiftçilerinden daha yüksek oranlarda iş günü ücretleri ödendiği gibi örneğin yakıt israfını önlemlerine veya önlememelerine göre özel

teşvik vasıtaları ya da cezalar düşünülmüştü. Bundan başka, iş günü karşılığı olarak en azından ödenecek para ve tahıl cinsinden ücretlerin tesbit edilmiş olması gibi bir ayrıcalıkları da vardı (Örneğin 2,5 ruble ve 3 kilo buğday gibi).

I — TEMİZLİK EYLEMLERİ

Stalin'in sözde halk düşmanlarını avlamak için 1936-1938 yılları arasında giriştiği Büyük Temizlik eylemi sırasında her tabakadan sayısız insanlar can vermiştir. Bu eylem her ne kadar kentlik bölgeler halkına karşı yöneltilmişse de, köylük bölgeler de kurulamamıştır. Gerçekten köylük bölgelerde hüküm süren terör konusunda, Andreev'in 1939 yılında yapılan 18. Parti Kongresindeki konuşması bir fikir vermektedir:

«Tarımı baltalamak yoluyla her türden halk düşmanlarının hiç kuşkusuz kollektif çiftliklere ve devlet çiftliklerine büyük zararlar verdikleri gerçeğini küçümsememek zorundayız. Yabancı Entelijans servislerinin hizmetindeki bu halk düşmanlarının geniş ölçüde bir kışkırtma plânını hazırladıkları ve yürüttükleri artık açıkça meydana çıkmıştır. Kolkhoz köylerinde kıtlık ve köylük bölgelerde hoşnutsuzluk yaratmak için her yola başvurulmuştur... Gizli çalışan bu baltalayıcılar, Kolkhozlarda ve Sovkhozlardaki hayvanlara topluca Ruam, Sibirya vebası ve başka bulaşıcı hastalıkları aşılamışlar, bu hastalıkların hayvanlardan insanlara da bulaşmasına yol açmışlardır... Kolkhozları yıkmak için bu halk düşmanları tarım dairelerine kadar sızmışlar ve gerek Makine - Traktör İstasyonlarındaki gerekse Sovkhozlardaki tarım makinelerini tahrip etmişlerdir. Ürünlerin yabancı otlardan zarar görmesine yol açmak için tarlaları derinliğine

sürmemişler, her yoldan hasada engel olmuşlar, tahılların hasattan önce bozulmasına çalıştıkları gibi hasattan sonra ambarlarda çürütmüşler ya da zararlı böcekler bulaştırmışlardır. Açıkca görüldüğü gibi tarım, halk düşmanlarının giriştikleri baltalama ve sabotajların başlıca hedefi olmuştur».

Temizlik eylemleri aynı zamanda tarım alanındaki başarısızlıklar için suçsuz kimseleri suçlamaya da yaramıştır. Örneğin 1937'de ürünlere zararlı böceklerin bulaşmasından Vişinski «devrim düşmanı elemanları» suçlu tutmuş ve bunlar şiddetli cezalara çarptırılmışsa da, ancak yakın zamanlarda «bütün bunların hiçbir temele dayanmadığı» açıklanmıştır. Bukharin'in 1938 Martında yargılanması sırasında suçlanan birçok kişilerin «tarımsal baltalamalarla» ilgili olarak yaptıkları itiraflar, başarısızlıkları örtmek çabalarının en iyi belirtileridir. Bu başarısızlıkların en önemli kurbanı, halkın yiyeceğine sabotaj yapmakla suçlanarak kurşuna dizilen Tarım Halk Komiseri M.A. Çernof olmuştur. (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin ilk üç tarım komiserleri Ya. A. Yakovlev (Aralık 1929 - Mayıs 1934), Çernof (Mayıs 1934 - Ekim 1937) ve R. İ. Eikhe (Ekim 1937 - Nisan 1938) Rejiminin başarısızlıkları sırtlarına yüklenerek bu temizlik sırasında öldürülmüşlerdir)

K — İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI VE SAVAŞTAN SONRA DÜZENİN YENİDEN KURULMASI

İkinci Dünya Savaşı sırasında, harp öncesi ekilen alanların % 47'si ve harp öncesinde elde bulunan hayvanların % 45'i düşman işgali altında kalmış, hayvanların birçoğunu Almanlar ya öldürmüşler ya da alıp götürmüşlerdir. Düşmanın eline geçen bölgeler Ukrayna ve

Kuzey Kafkaslar gibi en zengin tarımsal alanları kapsamaktadır ve bu kayıpları karşılamak amacıyla doğuda işgal edilmemiş bölgelerdeki tarımsal alanların genişletilmesi pek işe yaramamıştır. Resmî tahminlere göre 98 bin Kolkhoz, 1876 Sovkhoz ve 2890 Makine-Traktör İstasyonu ya kısmen ya da tümüyle yok edilmiştir.

İşgal altındaki bölgelerde Almanların Kolkhozları dağıtacakları ve yerine özel çiftliği yeniden getirecekleri yolunda köylülerin besledikleri umutlar gerçekleşmemiştir. Bunun tersine, Almanlar Kolkhozları yararlı birer yiyecek toplama noktası olarak kullanmışlardır. İşgal edilmeyen bölgelerdeki çiftliklerde eli iş tutan adam, makine, at ve başka gereçler kalmamıştır. Bütün işleri kadınlar ve çocuklar, ayrıca zaman zaman yakın kasabalardan toplanan işçiler görmüşlerdir. Arta kalan Kolkhoz çiftçilerinin çabalarından en büyük ölçüde yarar sağlayabilmek amacıyla 13 Nisan 1942'de çıkarılan bir kararname, her üç türdeki bölgelerde yıllık en az iş gücünü sırasıyla 150, 120 ve 100 güne yükseltilmiştir. Ayrıca, her tarım mevsiminde en azından çalışılacak iş günü sayısı da tesbit edilmiştir. Bu gereği yerine getiremiyenler Kolkhozlarda 6 ay süre ile cezalı çalıştırılmışlardır.

Savaş koşulları ve özellikle çekilen yiyecek sıkıntısı, Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçelerinin önemini arttırmış ve geniş ölçüde kaçamaklara, yasakların çiğnenmesine, yol açmıştır. Ayrıca bir çok belirtiler, savaşın sona ermesiyle birlikte kollektif çiftlik sisteminin gevşetileceği yolunda umutlara yol açmıştır. Ama bu umutlar da boşa çıkmıştır. Savaş sonrası politikanın başlıca hedefi, sistemin daha sert ve sıkı biçimde yeniden kurulması olmuştur.

«Kolkhoz tüzüğü hükümlerinin çiğnenmesinin kesinlikle önlenmesiyle ilgili tedbirleri» getiren 19 Eylül 1946

tarihli kararname aslında, «birçok memurların unuttukları» öne sürülen 27 Mayıs 1939 tarihli, çok ağır ve sert tetbirler kapsayan kararnamenin yenilenmesinden başka birşey değildi. Kanunsuz olarak özel bahçelerin genişletilmesi ve kollektif topraklarla malların dağılmasına yol açılması bir kez daha suç konusu olmaktaydı. Öte yandan, gittikçe kalabalıklaşan çiftlik bürokrasisi «Kolkhozların demokratik yönetimini çiğnemekle» ve Kolkhoz çiftçilerine iş günü karşılığı olarak düşük ücretler ödemekle suçlamıyordu. Yine özel bahçelerle Kolkhoz topraklarının yeniden sayımının yapılması ve aşılan toprakların Kolkhozlara geri verilmesi hükme bağlanıyordu. Disiplin kurmak amacıyla, Andreev'in başkanlığında bir Kolkhoz İşleri Konseyi kurulmuştu. Bu konseyin çalışmaları sonucunda 14 milyon dönüm toprak Kolkhozlara geri verilmiş, ve 500 bini aşan sayıda çiftlik büro memurları yada üretim dışında çalışan personel, üretime aktarılmış, Kolkhozlarda gerçek bir ilişkisi bulunmayan 213 bin kişi Kolkhozların maaş bordrolarından çıkarılmıştır. Buna rağmen 14 Eylül 1948'de çıkarılan başka bir kararname, yönetimde çalışan personelin sayısındaki azaltmayı yeterli görmemekte ve daha büyük ölçüde azaltmaya gidilmesini öngörmektedir.

Savaştan sonra kontrolların sıkılaştırılmasının önemli yönlerinden birisi de, Makine-Traktör İstasyonları ve Kolkhoz parti örgütlerinin genişletilmesi amacıyla Makine-Traktör İstasyonlarının yeniden faaliyete geçirilmesidir. Şubat 1947'de toplanan Merkez Komitesi Genel Kurulu, Makine-Traktör İstasyonları, politika işleriyle ilgili yardımcı müdürlüğü görevini yeniden kabul etmiştir. Bu görev ilk olarak 1934 yılında yaratılmışsa da. belki de savaş yüzünden yürütülmemişti. Yardımcı müdürün görevi Makine-Traktör İstasyonlarıyla Kolkhozlar arasında düzenli ilişkiler kurmak gerek Makine-Traktör

İstasyonlarının, gerekse Kolkhozların aralarındaki anlaşmalara bağlı kalmalarını sağlamak ve karşılıklı olarak birbirlerinin yanlışlıklarını gizlemelerini önlemek... ve Makine-Traktör İstasyonları parti örgütlerinin çalışmalarını geliştirmekti.

19 Nisan 1948 tarihli kararnameyle çalışma normları, ücret ve teşvik araçlarıyla ilgili olarak bazı hükümler getirmiştir. Yeni ve daha sıkı çalışma normları konmuş ve «ulaşılan prodüktivite» düzeyinden geri kalınmaması için, bu normların her yıl yeniden gözden geçirilmesi öngörülmüştür. Daha verimli hasat elde etmeyi başaran ekiplerde ve mangalardaki Kolkhoz çiftçilerine daha düşük hasat elde edenlere de daha az ücret ödenmesini sağlıyacak biçimde ücret kat sayıları arttırılmıştır.

Kolkhoz çiftçilerinin kendi özel bahçelerinde daha çok zaman harcamalarını önlemek amacıyla bir kampanya açılmış ve 1948 yılında bu bahçelerden sağlanan gelirlerden alınan tarım vergisinde büyük bir artış yapılmış sonra da 1950 ve 51 yıllarında yeniden artışlar getirilmiştir.

Savaştan sonra üç Baltık Devleti Lituanya, Latvia ve Estonya'da, ayrıca Moldavya'da ve Ukrayna ile Belorusya'nın yeni ele geçirilen batı ülkelerinde Kolkhoz sisteminin uygulanmasına geçilmiştir. 1930'larda olduğu gibi buralarda da 1948 ve 1950 yılları arasında aynı şiddet ve teröre baş vurularak büyük ölçüde kollektivizasyon yapılmıştır. Örneğin Estonya'da «toplu kollektivizasyon en sert sınıf savaşı şartları altında yürütülmüştür. Yeni kollektif duruma getirilen bölgelerde Makine-Traktör İstasyonları politik büroları kurulmuş ve politik disiplini kurmak amacıyla bu bürolar 1951 Ocağından 1954 Ocağına kadar görev başında kalmıştır.

Kıtlık ve kuraklık savaş sonrası ilk yıllarda karşılaşılan zorlukları büsbütün arttırmıştır. Resmî açıklamalara göre. 1946 kuraklığı 1921'dekinden daha kötü olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşından sonra da Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliğine 1946 yılına kadar UNRA (Birleşmiş Milletler Kalkındırma Örgütü) aracılığıyla yiyecek yardımı yapmıştır.

Ama Stalin bu durum karşısında, 1932-1934 kıtlığı sırasında yaptığı gibi aynı tepkiyi göstermiştir. Sonradan Kruşçef bu konuda aşağıdaki açıklamayı yapmıştır:

«Stalin ve Molotof'un uyguladıkları yöntem şöyleydi: Bazı bölgelerde halk açlıktan kıvranır ve ekmeksizlikten ölürken, onlar buğdayı yabancı ülkelere satmaktaydılar. Evet yoldaşlar, gerçekten 1947'de ülkenin birçok Oblastlarında örneğin Kursk Oblastında halk açlıktan ölürken, buğdaylar ihraç edilmekteydi».

19 Şubat 1950 tarihli PRAVDA gazetesinde, iş ekipleri yerine iş mangaları sistemini savunduğu için Andreev'e birden bire açıkca hücum edilmesi üzerine, Kolkhozlarda iş organizasyonu konusunda ilk çatışma ortaya çıkmıştır. Halbuki daha savaş öncesinden beri manga sistemini yalnız Andreev değil hükûmet de resmen teşvik etmişti. Şimdiyse bu sistem kuşku uyandırmış ve Andreev Politbürodaki tarım sözcülüğü görevinden atılmıştı. (Bu çatışmanın sonuçları ayrıca bölüm III'de incelenecektir. Çünki mangalar konusundaki çatışma Breznev Kosigin rejiminde de yeniden büyük ölçüde ortaya çıkmıştır).

İkinci problem Kolkhozların birleştirilmesiyle ilgiliydi. Andreev'e yapılan hücumdan bir kaç hafta sonra 8 Mart 1950 tarihinde Pravda Kruşçef'in bir konuşmasını yayınlamış ve bu konuşmada Kolkhozların birleştirilme-

sinin sağlıyacağı yararlar sayıldıktan sonra, bunun makine, uzmanlık bakımından daha büyük ölçüde kaynaklar yaratacağı, aynı zamanda verimliliği arttıracağı öne sürülmüştür. Kruşçef, Kolkhoz çiftçilerinin kendiliklerinden birleşmeye doğru gittiklerini söylemekteydi. Nitekim bu yeni görüşün başlıca sözcüsü olarak kalmış ve sonradan bunu geliştirmiştir. 25 Nisan 1950 tarihli Pravda'da yayınlanan bir yazısında, birleştikten sonra Kolkhozların «daha iyi köyler kurabileceklerini ve Kolkhoz çiftçilerinin şimdi oturdukları kötü yapılmış köylerinden buralara taşınabileceklerini ve bu yeni köylerde iki kültürel ve yaşama şartları gerçekleştirilebileceğini anlatmaktadır. Aynı zamanda reformun açık bir amacı da, partinin çiftlikler üzerindeki kontrolunu kolaylaştırmaktır. Ünite sayısı az olunca, daha az sayıda güvenilir nitelikte politik başkanların bulunması gerekeceğini öne süren Kruşçef, «ileri gelen Kolkhoz kadrolarının seçimi ve geliştirilmesi, Kolkhoz başkanlarının çalışmaları bakımından Kolkhozların birleştirilmesinin taşıdığı büyük önemi» belirtmektedir.

Bundan sonra 4 Mart 1951'de yine Pravda'da yayınlanan bir konuşmasıyla Kruşçef bu kampanyaya Ütopik bir görünüş vererek, «artık kendilerine tek odanın yetmediği Kolkhoz çiftçilerinin, büyük ve modern tarımsal kasabalarda dört odalı evler yaptıklarını, kasabalarda her türlü kanalizasyon, elektrik, ışıklandırma ve yol gibi tesislerin bulunduğunu» hayalinde kurmaktadır. Kruşçef bu kent tipi yerleşme bölgelerinde köylülerin yine evlerinin önünde küçük bahçeleri olmasını ve kendilerine ayrıca köy dışındaki bölgelerde de ortaklaşa yararlanacakları toprak verilmesini önermektedir.

Bu yazının yayınlandığının ertesi günü Pravda bir yanlışlık yapıldığını açıklamıştır: Yazının sonunda «yalnız tartışma amaçlarıyla» notunun bulunması gerekmek-

tedir. Yazının resmî niteliğinin böylece kaldırılmış olması, Stalin'in bu yazıyı onaylamadığını göstermektedir. Nitekim bunu Beria'yı tutanların «tarımsal kasabalar» düşüncesini (olmayacak plânlar) biçiminde eleştirmeleri ve daha önemlisi 1952 Ekiminde yapılan 19. Parti Kongresinde Malenkof'un eleştirisi izlemiştir. Malenkof bu düşüncenin «kollektif çiftliklerin geliştirilmesi sorununa yanlış bir yaklaşma yolu olduğunu ve **işi yalnız tüketici yönünden ele aldığını, yani köylülerin refahına gereğinden çok önem verdiğini öne sürmüştür.** Malenkof'a göre yanlışlık, **kollektif çiftliklerin en önemli görevinin üretim olduğunun unutulmasından ileri gelmektedir.** Tüketici ile ilgili görevler ancak kollektif çifliğin kendisinin refahına bağlıdır. Bu görevler önemli değildir ve ancak kollektif çiftliğin üretimi daha da geliştirildikten sonra başarıyla yürütülebilir. Bundan sonra tarımsal kasaba projesi ile ilgili hiçbir şey duyulmamış ve Kruşçef'in tarım konusundaki sorumlulukları azaltılmıştır. Bununla birlikte Kolkhozların birleştirilmesi kampanyası sürdürülmüştür. 1950' de Kolkhozların sayısı azaltılmış ve birleştirme yoluyla 250 binden 123 bine indirilmiştir; 1952 Ekiminde ise bu sayı 97 bine düşmüştür.

Üçüncü tartışma konusu Makine-Traktör İstasyonlarıyla, bunların kendi makinelerini Kolkhozlara satmaları yolundaki öneriyle ilgilidir. Bu tartışmanın tek belirtisi, Sanina ve Venzher adındaki iki iktisatçıya Stalin'in gönderdiği ve bu öneriyi kabul etmediği bildiren bir mektubun 4 Ekim 1952 tarihli Pravda'da açıklanmasıdır. Stalin'e göre Sanina ve Venzher, Makine-Traktör İstasyonlarını Kolkhozların malı yapmak yolundaki ilk düşünceyi hatırlatmakta ve kollektivizasyonun ilk günlerinde Kolkhozların makineleri satın alamadıkları için bunun uygulanamadığını, ama artık bunu yapacak kadar zenginleştiklerini öne sürmektedirler. Tarımsal makinelere yatırım yap-

mak ve eskidiklerinde bunların yerine yenilerini almak için devletin yeteri kadar kaynakları bulunduğunu; Kolkhozların ancak kendi temel üretim gereçlerine sahip olmaları gerektiğini tarımsal makinelerin pazara çıkarılamıyacağını öne sürerek Stalin bu öneriyi geri çevirmiştir.

L — STALİN'İN GERİDE BIRAKTIKLARI

Stalin'in köylülerle ilgili politikasının başlıca özellikleri aşağıdadır:

(a) Köylülerin çıkarlarının kabaca bir kalemde silinmesi. Onun yönetimi sırasında kollektivizasyon, 1861'de kaldırılan kölelikten daha sert bir kölelik ve sömürü biçiminde yürütülmüştür.

(b) Kollektif çiftliklerde toplanan köylüler, kendi küçük bahçeleri dışında üretim yapmaya çok az teşvik edilmişler ve devlet üretim metodlarından çok, ürünleri kendi hesabma toplamakla ilgilenmiştir.

(c) Köylülerin yaşama standardı gittikçe düşmüş ve tüm olarak tarıma çok az yatırım yapılmıştır.

Bu politikanın getirdiği zararlarla ilgili olarak Kruşçef döneminde uzun süre açıklamalar yapılmıştır. Örneğin:

«Savaştan hemen sonraki yıllarda tarımın acıklı durumu aynı zamanda Stalin'in kişiliğinin ululaştırılması yüzünden, tarımın kontrolu bakımından meydana gelen aksaklıkların sonucudur. Tarımsal üretimin plânlamasının ve kontrolunun aşırı derecede merkeze bağlanması Kolkhozların her türlü insiyatifini kırmıştır; vergi oranlarının yüksek tutulması ve devletin köylüden aldığı ürünlere çok zaman üretim maliyetini karşılayamıyacak kadar düşük

fiyatlar ödemesi, üretimi arttırmak olanaklarını sınırladığı gibi, Kolkhoz çiftçilerinin maddî teşvik faktörlerini de yok etmiştir. Bu yıllarda tabiat ve tarım bilimlerinde propagandası yapılan bir sürü zararlı ve temelsiz teorilerle doğmalar tarımsal gelişmeyi büyük ölçüde frenlemiştir».

Bunun gibi:

«İşçi sınıfının müttefiki olarak köylünün rolüne Stalin'in değer vermeyişi yüzünden, Lenin'in koyduğu tarım işçilerine maddî teşvik faktörlerinin verilmesi ilkesi bir kenara itilmiştir... Stalin'in köylülerle ilgili inançları ve kanıları çok zaman kötü niyetlidir. Nitekim Stalin, «köylü durmadan, her gün, her saat, her an ve kitle çapında kapitalizmi ve burjuvaziyi yaratır biçimindeki Lenin'in sözlerini tekrarlamayı pek severdi.. Stalin birçok konuşmalarında ve özellikle tarımsal yönetimle ilgili uygulamalarında çok zaman köylüye karşı kaba davranışını, güvensizliğini, tarım işçilerine karşı kuşkusunu açığa vurmaktadır».

20. Parti Kongresi önünde yaptığı «gizli» konuşmada Kruşçef ,Stalin'in en son olarak 1928 Ocak ayında bir köyü ziyaret ettiğini ve «tarımın içinde bulunduğu zor durumu hiç bir zaman görmek istemediğini» söylemiştir.

— II —

KRUŞÇEF DÖNEMİ

Ülkede tarımın sahipsiz kalmış durumu aynı zamanda ulusal ekonomiyi tümüyle tehlikeye düşürdüğü için, Stalin'den sonra gelenleri çok büyük problemler karşısında bırakmıştır. Stalin sonrası dönemde iktidar savaşında yenilgiye uğrayan her liderin (hattâ 1964 Ekiminde «çekilmesinden» sonra Kruşçef'in bile) sırtına tarım alanındaki başarısızlıkların sorumluluğunun yüklenmesi özel bir anlam taşır.

Örneğin Beria için: «Kollektif çiftlik sistemini yıkmak ve ülkede yiyecek sıkıntısı yaratmak amacıyla Beria her yoldan sabotajlara başvurmuş ve gerek kollektif çiftliklerin gerekse devlet çiftliklerinin ekonomisini geliştirmek için alınan en önemli parti ve hükûmet tedbirlerinin uygulanmasını engellemiştir...» denilmektedir.

Yüksek Sovyet önünde 8 Şubat 1955 günü yaptığı konuşma sırasında görevlerinden çekildiğini bildirirken Malenkov şu açıklamayı yapmıştır: «Tarımla ilgili işlerin memnunluk verici durumda olmayışından dolayı kendi kusurlarımı ve sorumluluğumu çok açık bir biçimde görmekteyim...»

Molotof, Malenkov ve Kaganoviç ile daha başkalarının kurdukları ve 1957 Haziranında bozguna uğrayan «partiye karşı grup» için «tarımla ilgili olarak partinin aldığı tedbirlerin şiddetli muhalifleri, bu alanda geçmişte-

ki başarısızlıkların sorumlusu olarak, bu günkü başarılarımızı kabul etmek istememektedirler. Bu başarılar onlara rağmen onların karşısında ve onlarla çatışma içindeyken gerçekleştirilmiştir» denmektedir.

Merkez Komitesi Genel Kurulunun 1965 Martında yaptığı toplantıda Kazakistan Parti 1. Sekreteri şunları öne sürmüştür: «Kruşçef'in emirlerini harfi harfine yerine getirmiş olsaydık, Kazakistan tarımını böyle bir felâkete sürüklemiyecektik, işlerin nasıl yürütüldüğünü hepiniz biliyorsunuz. Önüne gelen gelmekte ve önüne gelene istediği emiri vermekteydi. Şimdi bütün bu olup bitenler üzerinde rahatça konuşabiliyoruz, ama hepiniz biliyorsunuz ki, eser yoldaş Kruşçefindir».

A — 1953 REFORMLARI

Stalin sonrası rejimin özellikle Beria'nın tutuklanmasından sonra baş vurduğu ilk tedbir, köylülere birçok tâvizler vererek en kısa zamanda tarımı yeniden canlandırmaya çalışmak olmuştur. Bu tâvizlerin bir çoğunu Yüksek Sovyetin 1953 Ağustosunda yaptığı toplantıda Malenkov ve ertesi ay Merkez Komitesi Genel Kurulunda Kruşçef açıklamışlardır. Kollektivizasyona girişildiğinden beri ilk kez tarım durumu az çok açık yüreklilikle tartışılmıştır: Birçok başarısızlıklar ve değişiklikler yapma gerekleri kabul edilmiştir. Kabul edilen en önemli gerçek, tarımsal üretimin ve özellikle hayvancılığın «halkın gittikçe artan yiyecek ihtiyacını tam olarak karşılamaya yetmediğidir». Bunun başlıca nedeni, «tarımda maddî teşvik araçları ilkesinin çiğnenmiş olmasıdır».

Üretimi arttırmak amacıyla teşvik aracı olarak verilen tâvizler büyük ölçüde malî niteliktedir. Bunlar ver-

gilerle ilgili tâvizleri (Kolkhoz malları üzerinden alınan vergilerin yarı yarıya indirilmesi ve vergi borçlarının silinmesi gibi), tarımsal ürünlerin alış fiyatlarının arttırılması gibi tâvizleri kapsamaktadır. Örneğin zorunlu Kota dışında teslim edilen tahılların alış fiyatı dokuz katına çıkarılmış, başka ürünlerin gerek zorunlu Kota içi gerekse Kota dışı alış fiyatlarında da önemli artışlar yapılmıştır. Bunların en önemlisi, et için zorunlu teslim fiyatının 5,5 kat arttırılmasıdır. Hayvansal ürünler, patates ve sebzelerle ilgili zorunlu teslim Kotalarında indirim yapılmış hattâ özel bahçeler ve bu arada özel hayvancılık konusundaki tutumun daha da gevşetileceği tedbirli bir biçimde söz verilmiştir. Malenkov daha da ileriye giderek şu açıklamayı yapmıştır: Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçeleriyle ilgili olarak içimizden birçoklarında yerleşmiş yanlış tutumu düzeltmek amacıyla gerek hükûmet gerekse Parti Merkez Komitesi ciddî kararlar almıştır.

Ama özel sektör yararına bu dostça davranışın yanında, toplum sektörünün zararına gelişmemesini sağlamak için gerekli tedbirler de unutulmamıştır. Örneğin yeni vergi kanununun 6. maddesi, üyelerinden herhangi birisinin her yıl en azından çalışmak zorunda olduğu iş gününü doldurmaması durumunda, verginin % 50 oranında arttırılmasını hükme bağlamaktaydı. Savaş döneminde tespit edilen iş günü sayısı savaştan sonra da değiştirilmemiş ve 1954'te ayrıca arttırılmıştır.

Köylüye verilen tâvirleri yönetimle ilgili tedbirler ve özellikle parti kontrollarının sıkılaştırılması izlemiştir. Bu konuda Kruşçef şöyle demektedir: «Parti liderlerinin hayatî önemi olan üretim sektörlerine yakın tutmak gereği kaçınılmaz olmuştur.» Böylelikle, politik işlerle ilgili Makine - Traktör İstasyonları müdür yardımcılığı görevi kaldırılmış bunun yerine parti yönünden

Kolhozları kontrol yetkisi Reyon Parti Komitesine verilmiştir. Bu komitenin sekreteri, her çiftlikte bulunan «Öğretmenler» aracılığı ile, bütün parti işlerinin yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur. Bu arada traktör şoförlerine Makine - Traktör İstasyonları kadrosunda memur statüsü tanımak, daha yüksek ücretler vermek ve daha iyi eğitim olanakları sağlamak yoluyla, Makine - Traktör İstasyonlarının durumu güçlendirilmiştir.

Her ne kadar 1953 reformları ve özellikle mahallî tâvizler yararlı olmuşsa da, teşvik faktörlerinin yetersizliği problemine bir çözüm getirememiştir. Tarımsal ürünlerin alım fiyatları, artışlardan sonra bile yine üretim maliyetlerinin çok altında kalmış ve ticarî anlamda, yani tarımsal ürünlerin fiyatlarıyla mamûl tüketim mallarının fiyatları arasındaki ilişkiler bakımından köylüye bir yarar sağlamamıştır. Devletin tarım ürünlerine koyduğu fiyatlar kollektivizasyonun başından beri değişmediği halde, mamul tüketim mallarının perakende fiyatları 1932 ile 1952 arasında nerdeyse 10 kat artmıştır. 1953'de ve daha sonraki yıllarda yapılan fiyat artışları sonucunda zorunlu teslim kotası içinde ve dışında kalan tarımsal ürünlerin fiyatları 1952 ve 1957 yılları arasında nerdeyse 3 katına çıkmış ama yine de üretimi teşvik bakımından etkili olamamıştır.

B — 1954 - 1958 DÖNEMİ :

1953 yılının sonlarından bu yana Kruşçef politik alanda üstünlük kurmuş ve Eylülde Parti 1. Sekreterliğine gelince, en önemli konu olarak tarımı ele almıştır. Tarımla ilgili işlere her şeyden çok zaman ve enerji harcamış bütün ülkeyi durmadan dolaşarak, kafasında geliştirdiği projeleri bütün ayrıntılarıyla halka anlatmaya çalışmış-

tır. Kruşçefin yönetimi sırasında Sovyet tarımı kabaca iki dönem geçirmiştir: 1954'ten 1958'e kadar, kendisinin de daha sonra tartıştığı gibi, uyguladığı politikalar geniş ölçüde iyi sonuçlar vermiş ve köylünün durumu nisbeten iyiye doğru gitmiştir. Bunu 1958'den 1964'e kadar süren bir durgunluk dönemi izlemiştir.

1) Bâkir Topraklar Projesi :

Kuruşçef'in ele aldığı en önemli projelerden birincisi, 23 Şubat 1954 tarihinde yaptığı bir konuşmayla açıkladığı Bâkir Topraklar Projesidir. Bu projeye göre, 1961 sonlarına kadar çoğu Kazakistan'da ve Güney Sibirya'da olmak üzere, 439 milyon dönüm ölçüsündeki topraklar tarıma alınmıştır. Neredeyse bütün Kanada'da tarım yapılan bütün toprakların yüzölçümüne eşit bu alan, Sovyetler Birliğinde ekilen toprakların toplam yüzölçümünü 1/4 oranında genişletmiştir.

Bu çok büyük iş için gerekli iş gücünü bütün ülkeden seferber edilen (Gönüllüler» sağlamıştır. Bu yeni topraklarda Kolkhozlar değil devlet çiftliklerinin kurulması daha uygun görülmüştür. Ama bu projenin yürürlüğe konmasıyla birlikte bir kaç yıl boyunca Sovyetler Birliğinde daha önce tarım yapılan bölgeler, görülmemiş ölçüde makine, teknik malzeme ve uzman sıkıntısı çekmişlerdir. Çünkü bütün bu kaynaklar yeni topraklara yöneltilmiştir. Orta ve Kuzey Rusya'nın Kara Topraklar dışında kalan bölgelerinin gerek insan gücü gerekse malzeme bakımından en çok sıkıntıya uğradıkları anlaşılmaktadır.

Bâkir Topraklar Projesi rejimin tahılla ilgili güçlükleri ilk plânda yenmesine yardım etmişse de, bu problemlere uzun vâdeli bir çözüm sağlanmıştır. Kruşçef sonrası rejim projeyi tümüyle kınamamakla birlikte, çok

aceleye getirildiğini öne sürerek ciddî eleştirilere konu yapmış, erozyon yüzünden yeni sürülen milyonlarca hektar ölçüsünde toprakların kullanılmaz duruma geldiğini ve buralara bütün yıll yetişen otlar ekilerek çayırlığa çevrilmesi gerektiğini,, durmadan hasat yapılarak toprağın gücünün tüketildiği ve zararlı otların her yanı sardığı öne sürülmüştür.

2) Mısır Ekimi :

Ertesi yıl tahıl problemini çözümlemek üzere Kruşçef yeni bir düşünce ortaya atmıştır: Ekin türlerini yeniden düzenlemek ve mısır ekimi yapılan alanları büyük çapta genişletmek. Böylelikle mısır tarım alanlarının yedi kat arttırılmasını istemiş ve 1953 yılında 3,5 milyon hektar olan mısır tarım alanları 1960 yılında 28 milyon hektara çıkarılmıştır. Ayrıca mısırın olgunlaşmadan önce hayvan yemi olarak kullanılabileceğini ve bu nedenle aşağı yukarı her yere ekilebileceğini öne sürmüştür.

Bu kampanyanın sonucu da mısır ekim alanının aşırı ölçüde genişletilmesi ve dolayısiyle bu tarıma hiç bir biçimde uygun olmayan yerlerde de yetiştirilmesine çalışılması olmuştur. Kruşçef döneminin sonlarına doğru mısır ekim alanı nerdeyse on katına çıkmıştır. Bu durum yalnız başına birçok çaba harcanmasıyla kalmamış, her mevsim gerek iş gücü gerekse makineler bu alanlara aktarıldığından, başka ürünlerin tarımı da aksamıştır.

3) Kollektif Çiftliklerde Reformlar :

Kollektif tarım sisteminde giriştiği ilk reformlar sırasında Kruşçef pek baskı yapmamıştır. Asıl sorun, bir yandan mahallî inisyatifi ve esnekliği teşvik ederken öte yandan parti kontrollarını güçlendirmekti. Ama bu

iki amacın biri biriyle temelden bağdaşmaması yüzünden, köklü yenilikler yapılamamıştır.

İlk reform olarak 9 Mart 1955 tarihli bir kararname, üretecekleri ürünler ve yetiştirecekleri hayvanlar bakımından Kolkhozlara sözde daha geniş karar yetkisi tanımaktaydı. Aslında bu kararname ürün alanlarıyla yetiştirecekleri hayvanların türlerini ve miktarlarını değil, çiftliklerin kendi zorunlu teslim kotalarını ve teslim miktarları bakımından hedeflerini plânlamalarını hükme bağlamaktaydı. Nitekim «Yeni plânlama sistemi, kollektif çiftliklerde üretim stoklarının daha iyi kullanılması bakımından yönetime daha büyük ölçüde inisyatif göstermek için daha geniş fırsatlar tanımıştır.» denilmektedir.

Bunun yanında kararname güvenlik tedbirleri getirmekten de geri kalmamaktadır. Nitekim: «Kollektif çiftliklerin sundukları plân zorunlu teslimlerin tam olarak yerine getirilmesini ve Makine - Traktör İstasyonlarının ücretlerinin tahıl cinsinden ödenmesini sağlamıyacak olursa.. Reyon Yürütme Komitesi kollektif çiftliğe gerekli değişiklikleri yapmasını salık verecektir» demektedir.

İkinci bir güvenlik tedbiri de, Nisan ve Temmuz 1955 ayları arasında, Partinin kasabalardan seçtiği 30 bin organizatörün kollektif çiftliklere başkan olarak gönderilmesidir. Böylelikle çiftliklerin nerdeyse 1/3'ne politik yönden yetişmiş yeni liderler getirilmiş olmaktadır. Ama bunların bir çoğunun doğrudan doğruya tarım alanında tecrübeleri olmadığından, üretim ekonomisi ve organizasyonu konularında kurslardan geçmeleri gerekmiştir.

Liberal etkileri uzun uzadıya propaganda edildiği halde, yeni plânlama sistemi çiftliklere tarımsal görevlerin bütün ayrıntılarıyla yukardan verilmesi geleneğin-

de pek büyük bir değişiklik yapmamıştı. İşin gerçek yönü, 1965 Martında yapılan Genel Kurul toplantısında şöylece açıklanmıştır:

«Çiftliklerde üretilecek ürün türlerinin yukardan emir verilmesi büyük zararlara yol açmıştır. Bundan başka tarımın geliştirilmesine aşırı bir önem verilmiştir. Hepinizin hatırlıyacağı gibi, biz Bölge Yürütme Komiteleri sekreterleri her yıl Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin, Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Tarım Bakanlığına çağırılmaktaydık ve tarım bölgelerinin yapısı bize gösterildikten sonra, bu plânın altına zorla imzalarımız attırılmakta, böylelikle sanki teklif aşağıdan yukarıya gelmiş gibi gösterilmek istenmekteydi.»

Her şey bir yana, Kruşçef'in ortaya attığı mısır ekim programının, gerçek bir ürün seçimi özgürlüğüyle hiçbir ilişkisi yoktu. Çiftliklere verilen zorunlu teslim hedefleri yine de yetiştirecekleri ürünlerin ve hayvanların türlerini büyük ölçüde tesbit etmekteydi.

Yine birçok yayınlara konu olan ve liberilizasyon getireceği hayalini yaratan başka bir reform da 6 Mart 1956 tarihli kararnameydi. Bu kararname «Tarımsal artel'lerin yani tarım işçileri derneklerinin statüsü ve gerek Kolkhoz üretiminin organizasyonu, gerekse artel işlerinin yönetimi bakımından Kolkhoz çiftçilerine daha çok inisyatif tanınmasıyla ilgiliydi.» Sözde amacı, çiftliklerin kendi statülerinde değişiklik yapmalarına imkân vererek mahallî inisyatifi geliştirmekti. Kararnamede şöyle denilmekteydi: Kolkhoz yaşantısıyla ilgili konularda bundan böyle Kolkhozlar kendi başlarına ve daha bağımsız bir biçimde karar verebileceklerdir. Bunun için, içinde bulundukları mahallî ve özel şartları dikkate alarak, statülerinin bazı maddelerini değiştirmeleri ya da yeni mad-

deler getirmeleri Kolkhozlara anlatılmalıdır.» Ama öngörülen en önemli değişiklikler, Kolkhozların çiftlikte çalışılması zorunlu en az iş günü sayısıyla (Zaten bununla ilgili olarak 1954'te yetki verilmişti) özel bahçelerin ölçüsünü ve özel olarak beslenecek hayvanların sayısını tespit etmeleriydi.

Kararnamede açıkça belirtildiği gibi, özel sektörün genişletilmesi değil tersine gittikçe küçülmesi gerekiyordu. Bu bakımdan özel bahçelerin boyu, her Kolkhoz çiftçisinin toplum ekonomisine yapacağı katkı dikkate alınarak hesaplanacak ve bazı durumlarda gerekirse, hiç özel bahçe bırakılmayacaktı. Özel hayvanlara gelince, «Daha önce tesbit edilen sayıda hayvanların beslenmesine bazı bölgelerde artık gerek kalmadığı» öne sürülüyordu. Kararname bunların yanında Kolkhoz çiftçilerine her ay para olarak avans verilmesini ve tahıl olarak periyodik avanslar sağlanmasını öngörüyordu. (Bununla ilgili tedbirler daha 1935 yılında hükme bağlanmışsa da, birçok çiftliklerin yeteri kadar gelirleri olmayışı yüzünden uygulanamamıştı).

1954-58 döneminin dikkate değer olaylarından birisi de, ya büyük üniteler halinde birleştirilmek ya da zayıf ve kaynakları tükenmiş durumdaki Kolkhozlardan Sovkhozlar kurulmasına doğru bir akımın başlamış olmasıdır. Bu gibi birleşmeler sonucu Kolkhozların sayısı 1953'de 91.200 ken, 1958'de 67.700'e düşmüştür. Aynı akım süregelmiş ve 1964 sonunda bu sayı 37 bine kadar inmiştir. Kruşçef'in düşmesinden sonra belirtildiğine göre, birleştirilen Kolkhozlar artık yönetilemiyecek kadar büyümüştür.

4) Makine - Traktör İstasyonlarının kaldırılması :

Bu dönemin en geniş kapsamlı reformu, Makine - Traktör İstasyonlarının kaldırılması ve bununla birlikte

zorunlu teslimler ve fiyat sistemlerinin 1958 yılında daha da kesinleştirilmesidir.

Makine - Traktör İstasyonlarının Kolkhozlara devredilmesi olanakları Stalin döneminde de tartışılmış, ama Stalin buna karşı çıkmıştı. Kruşçef 22 Ocak 1958 tarihinde yaptığı bir konuşmada aynı düşünceyi yeniden ortaya atmış ve daha önceleri uygulama olanakları bulunamamışsa da, bugün Kolkhozlar artık gerek malî gerekse kuruluş bakımından daha güçlü durumda oldukları için uygulanabileceğini öne sürmüştür. Böylelikle aynı toprak parçasının iki sahibi - Kolkhoz ve Makine - Traktör İstasyonları- bulunuşundan doğan zorlukların ortadan kalkacağını belirtmiştir. Kruşçef Makine - Traktör İstasyonlarının, onarım istasyonları durumuna getirilmesini ve aynı zamanda tarım makinelerinin, yedek parçaların, yakıt ve diğer teknik malzemenin satışlarından da sorumlu olmasını önermiştir.

Belki de böyle bir değişikliğe gidilmesinin en önemli nedenlerinden birisi de, «Makine - Traktör İstasyonlarının, Kolkhozların ilk kuruluş döneminde oynadıkları politik rolü artık yürütemedikleri ve Kolkhoz Parti örgütlerinin, politik kontrolü sağlayacak kadar güçlendiğidir. Bu kontrol, 1953 Eylülünde Makine - Traktör İstasyonlarının politik işler dairesinin görevlerini üzerlerine alan mahallî reyon parti komiteleriyle birlikte yürütülecektir. Daha sonra Kruşçef'in açıkladığına göre 1958'de «Nerdeyse bütün çiftliklerde ortalama üye sayısı 20'yi bulan parti örgütleri vardır. (Halbuki 1953 Eylülünde yapılan Genel Kurul toplantısında, çiftliklerin % 20'sinde bu gibi kuruluşların bulunmadığı görülmüştü.) Kruşçef'in önerileri «Tezler» halinde halk oyunun tartışmasına sunulmuş ve temelden bir değişikliğe uğramadan, 31 Mart 1958 tarihli kararnameyle resmî nitelik kazanmıştır.

Temmuz 1959'a kadar Kolkhozların % 94'ü, 512 bin traktör 221 bin biçer-döğeri kapsamak üzere Makine - Traktör İstasyonlarının ellerindeki tarım makinelerini ya peşin parayla ya da krediyle satın almışlardır. Ayrıca yüz bin kadar yeni traktör ve 25 bin kadar yeni biçer-döğer satın almışlardır. 1958-59 döneminde tarım makinelerinde 32 milyar (Eski) Ruble harcamışlardır. Bunun 18 milyarı, Makine - Traktör İstasyonlarından satın alınan makineler için ödenmiştir. Reform Makine - Traktör İstasyonlarının yalnız makinelerinin değil aynı zamanda personelinde Kolkhozlara devredilmesini gerektirmiştir. Yine Kruşçef'e göre bu personel 1,5 milyon makine operatörünü ve 186 bin memurla makinist ve teknik personeli kapsamaktadır. Bunların Kolkhozlara geçmesi, daha iyi ücret alan uzmanlardan meydana gelen Kolkhoz «Aristokrasisinin» genişlemesine yol açmıştı. Bunların maaş bordrolarına katılması, Kolkhozları malî güçlüklerle karşı karşıya bırakmış ve Makine - Traktör İstasyonlarının makineleri için ödenecek yeteri kadar para bulunamamıştır.

Kruşçef'in düşmesinden sonra açıklandığına göre, Makine - Traktör İstasyonlarının kaldırılması iki ciddî zarar doğurmuştur. Bunlardan birincisi, zaten malî yönden zayıf olan Kolkhozların, makine satın almak için verilen kredileri bir yıl içinde ödemek zorunda bırakılması yüzünden, büyük borçlara girmeleridir. 1965'de binlerce Kolkhoz halâ kendi makinelerini satın alamamıştı. İkincisi ise, daha önce Makine - Traktör İstasyonlarının yaptıkları işi onarım istasyonlarının başaramaması yüzünden, onarım hizmetlerinin aksamasıdır.

5) Zorunlu Tarımsal ürün teslimi ve fiyat sistemlerinde reform :

Görevlerinden birisi de tarımsal ürünlerin teslimini sağlamak olan Makine - Traktör İstasyonlarının kaldırıl-

ması, teslim mekanizmasında da refom yapılmasını gerektirmiştir. Ayrıca 1953'den beri, zorunlu teslimle kota dışı teslimler arasında özellikle aradaki fiyat farkını azaltmak yönünde bir eğilim görülmüştür. Önceleri 1954'te özel bahçelerin ürünlerinden yapılacak zorunlu teslimler, sonra da 1957 yılında başka ürünler yönünden yapılacak zorunlu teslimler kaldırılmıştır. 18 Haziran 1958 tarihli bir kararnameyle «Zorunlu» ve «Kota dışı» sistemler kaldırılmak ve yerine tek fiyat üzerinden plânlı devlet satınalmaları biçiminde tek sistem uygulanmak yoluyla, teslim sisteminin birleştirilmesine ve kolaylaştırılmasına gidilmiştir. Bununla birlikte, plânlı satın alma sistemi de Kolkhozları eskisine göre daha az yükümlülükler altında bırakmış değildir.

Kararname, «Cumhuriyetler, Kraylar, Oblastlar, Devlet Çiftlikleriyle Kollektif çiftlikler için bir kaç yılı kapsayacak satın alma plânlarının yapılmasını öngörmektedir. Bununla birlikte, o yılın şartlarına göre meydana gelecek artışlara ve belli ürünlerden elde edilen hasatlara göre artışlara yer verebilmek için yıllık plânlarda düzeltmeler yapılabilecektir. Plânların hazırlanmasında, eskiden zorunlu teslimleri hesaplamakta kullanılan «Hektar başına» ilkesi yine temel olarak alınacaktır. Plânlarda eski sisteme göre yapılan teslimler başlangıç noktası olarak alınacak, ama devletçe istenen artışlar hesaba katılacaktır.

Yeni tek fiyat sistemiyle ilgili olarak kararnamede «Kolkhozun maliyet hesaplarının dikkate alınması ve gerekli sermaye birikiminin sağlanması» istenmektedir. Yine Kruşçef'in açıkladığına göre; «Satın almalar için devletin yapacağı toplam harcamalar, eski düzene göre yapılan harcamaları aşmayacaktır.» Fiyatlar hem istikrarlı hem de esnek olmalıdır yâni aynı satın alma plânları

gibi, oldukça uzun bir süre değişikliğe uğramamalı, ancak ele alınan ölçüde iyi veya kötü geçen yıllara göre değişmeler yapılmalıdır. Aynı zamanda, ülkenin çeşitli bölgelerine göre daha çok değişikliklere yer vermeli ve doğal koşullar, iklim ve ekonomik durum farkları hesaba katılmalıdır. Zorunlu teslimler ve ürün cinsinden yapılacak ödemelerle ilgili bütün borçlar silinecektir.

Ürünlerin çiftliklerden toplanması bakımından yeni sistemin daha istikrarlı ve eşitliğe yer veren metodlar getireceği sanılmışsa da, uygulamada pek az gelişme görülmüştür. Bunun iki nedeni vardır: Teslim plânları çok yüksek tutulmakta ve her zaman değişiklikler yapılması gerekmektedir. İkincisi ise, tek fiyatlar çok düşük tutulmakta ve sermaye birikimini sağlamak bir yana, maliyetleri bile karşılayamamaktadır. Nitekim 1965'de Brejnef «Teslim fiyatlarının birçok tarımsal ürünlerde, üretim maliyetini karşılamadığını kabul etmektedir.» Bu yüzden gerek kollektif çiftlikler gerekse devlet büyük zararlara uğramaktadır.. Yeni satın alma sistemi çiftlik çalışmaları bakımından kuşkulu durumlar yaratmakta ve üretimlerini doğru olarak plânlamalarına imkân vermemektedir. Teslim plânları çok zaman büyük gecikmelerle ilgili yerlere gönderilmekte ve yalnız bir yıllık dönemi kapsamaktadır. Ayrıca teslimler yapılırken bu plânlar sık sık değiştirilmekte, devlet çiftliklerine ve kollektiflere, kendileri için plânladıklarını çoktan aşan ek görevler yüklenmektedir.

Hattâ Brejnef'in açıkladığına göre, o kadar yüksek miktarlarda teslim yapılması zorlanmıştır ki, çiftlikler kendi tohum stoklarını ayıramamışlar ve devletten gerisin geriye milyonlarca ton tohumluk satın almak zorunda kalmışlardır. O zaman Belorusya Parti 1. Sekreteri ve şimdi Politbüro üyesi olan Mazurof'a göre, plânlanan

et teslimleri o kadar yüksek tutulmuştur ki, Kolkhozlar kendi kotalarını doldurabilmek için, daha gelişmemiş hayvanlarını kesmek zorunda kalmışlardır. Resmî istatistik dergisinin açıkladığına göre, birçok bölgelerde Kolkhozlar hayvan satışlarından % 25 ve süt satışlarından da % 22 ölçüsünde zarar etmekteydiler.

C — 1959 - 1964 DÖNEMİ

1958 yılından sonra tarım alanında görülen durgunluk Merkez Komitesinin 1961 Ocak ayında yaptığı Genel Kurul Toplantısına getirilmiş ve bu toplantıda Kruşçef, üretimin halâ halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini açıklayarak bu durumdan Bürokrasiye bağlı rüşvetçi memurları suçlamıştır.

«Yanlış sonuçlar bildiren bu memurlar partiden atılmalıdır. Bunlar Komünist değil ancak asalaktırlar. Bunlar mahkemeye verilmeli ve kim olduklarına bakılmaksısın cezalandırılmalıdır. Eğer işleri sağlam tutmazsak, plân hedeflerine ancak kâğıt üzerinde ulaşılacak, ama gerçekte üretimdeki yetersizlik sürüp gidecektir. İstastistikleri alıp ekmek yapamazsınız.. Ancak Sosyalist devlet düşmanları böylesine davranabiilrler. Reyonlarda, Kolkhozlarda ya da Oblastlardaki durumla ilgilenmeden, bu adamlar yalnız kendi durumlarının sarsılmamasına bakmaktadırlar...»

Genel Kurulda ayrıca ortaya çıkan çok büyük yetersizlikler ve anormallikler açıklanmıştır. Bunlara örnek olarak, Kırgızistan Obkom Sekreterinin durumu gösterilmiştir. Bu adam, Reyon ve Kolkhoz sorumluluklarını dükkânlardan tereyağ satın almaya ve plân isteklerini yerine getirebilmek için bunları teslim etmeye zorlamıştır.

Kruşçef'in 1958'den sonra tarım alanında yönetimle ilgili başlıca çabaları, sabırsızlık içinde problemlere çözüm yolu araştırılması, kimyasal gübre üretimini çok büyük ölçüde arttırmak için hesapsız programlara girişilmesi, ya da uçsuz bucaksız ortakların veya çayırların sürülerek tarımsal alana katılması gibi özellikler göstermektedir. Bu dönemde yönetimin yeniden düzenlenmesine girişilmiş birçok kimseler işlerinden atılmış ve memurlar durmadan halkın önünde zorlanmış hattâ tehdit edilmiş, örneğin iki yıl içinde üç tarım bakanı değiştirilmiştir. Bütün bu zorlamalar işleri düzeltmiş gibi görünmüşse de, bu düzelme ancak yüzeyde kalmış ve temelde hiç birşey değişmemiştir.

1) Tarım Bakanlığında reform ve satın alma komitesinin kurulması :

Ocak 1961 Genel Kurul Toplantısında Kruşçef Tarım Bakanlığından politika yapma ve yürütme görevlerinin alınmasını ve bu bakanlığın yalnız modern bilimsel metotların yayılmasıyla görevli tutulmasını önermiştir. Bu öneri 20 Şubat 1961 tarihli kararnameyle yürürlüğe konmuştur. Böylelikle bakanlık yalnızca tohum seçmek, deneme istasyonları, bilimsel enstitüler kurmak ve bitki hastalıkları ile zararlı böceklerle savaş işlerinden sorumlu tutulmuştur. Eski görevlerinden bazıları devlet plânlama komisyonuna (Gosplan) ve Merkez İstatistik Dairesine geçmiştir. Bu reform, Bürokrasiye karşı kazanılan bir zafer biçiminde gösterilmiş ve bunu, Bakanlık dairelerinin Moskova'dan kaldırılarak köylük bölgelere taşınması izlemiştir. Bununla birlikte, aynı gün yayınlanan başka bir kararnameyle, traktör tâmir istasyonlarının yerini tutmak üzere mahallî şubeleri de olan yeni bir merkezî organ kurulmuştur: SOYUZSELKHOZTEKHNİKA. Bu organı tarımsal donatım, yedek parçalar, ma-

densel gübreler ve başka teknik donatımın satışı ile tarımsal makinelerin kollektif çiftliklerde ve devlet çiftliklerinde onarımını ve kullanılışını düzenlemekle görevli Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı bütün birlik kurumu biçiminde tanımlamak mümkündür.

Ocak 1961 Genel Kuruluna Kruşçef'in getirdiği başka bir öneri de, satın alma sistemlerini yeniden düzenlemekle görevli bir Devlet Satınalma Komitesinin kurulmasıdır. Bununla güdülen amaç Satın Alma Bürolarıyla çiftlikler arasında daha sıkı ilişkiler kurmak böylelikle gittikçe artan çeşitli yolsuzlukları önlemek ve hem üretim bakımından çiftlikleri etkilemek ,hem de yapacakları teslimleri gözetim altında tutmaktır. (Satın alma memurları aynı zamanda üretim organizatörleri durumunda olmalıdır.. Gerek devlet çiftliklerinde gerekse kollektif çiftliklerdeki durum, bu satın alma sistemiyle daha yakından incelenebilecektir). Kruşçef ayrıca çiftliklerle Mahallî Satın Alma Büroları arasında «Sözleşmeler» imzalanmasını ve bunlarda teslim edilecek ürünlerle, teslim tarihlerinin ayrıntılı olarak belirtilmesini öne sürmüştür. Bu sistem 25 Şubat 1961 tarihli iki kararnameyle yürürlüğe konulmuştur. Sözleşmeler iki yıldan beş yıla kadar süreler için düzenlenecek ve her bölge için daha önce plânlanan hedeflere uygun olarak, her çiftliğin yıllık yükümlülüklerini belirliyecektir. Böylelikle, sözeşmeye imza koyan taraflardan hiç birisi bağımsız kalmadığı gibi, açık pazarlık kapıları da kapatılmış olmaktadır. Ama gerçekte yine Bürokratik yo!dan zorla yürütülen bir teslim sistemi niteliğinden kurtulamamaktadır. Ayrıca, bu sistemin yürütülmesi için nerdeyse yeni bir denetçiler ordusu kurulmuştur. 3 ilâ 7 arasında değişen sayıda çiftlikleri denetlemeye bir denetçi görevlendirilmekte ve «Satın almalarını düzenlenmesinden, devlet plânında öngörülen

satın alma hedeflerinin yerine getirilmesini sağlamaktan durumu ve tarımsal üretimin daha çok geliştirilmesi imkânlarını incelemekten, sözleşmeleri imzalamaktan, sözleşmelerin gereklerini yerine getirilmesini kontrol etmekten, ve üretimin geliştirilmesi için alınacak tedbirlerin kararlaştırılmasına katılmaktan, sorumlu tutulmaktadır.»

2) Yönetimde daha başka reformlar :

Bir yıl sonra Mart 1962'de toplanan Genel Kurula Kuruşçef daha başka bir geniş kapsamlı tarımsal yönetim reformları getirmiştir.

Bu toplantıda yaptığı konuşmada Kruşçef, «Gerek partinin gerekse bütün Sovyet halkının tarımın durumundan ciddî huzursuzluklar duyduğu», yedi yıllık tarım plânının «Ciddî tehlikelerle karşı karşıya bulunduğunu» açıklamış ve önümüzdeki bir kaç yıl içinde üretimde büyük ölçüde artış sağlanamıyacak olursa, «Ülke büyük güçlüklerle karşı karşıya kalacak ve komünizmin kurulması dâvası ağır bir sarsıntı geçirecektir» demiştir. Öne sürdüğü çözüm, çiftlikleri daha sıkı ve şimdiye kadar görülmemiş ölçüde ayrıntılı bir gözetim altında tutmaktır.

«Tarımın genel yönetimini sağlayan gereğinden çok dairelerimiz vardır. Ama doğrudan doğruya tarımı yöneten, üretimi ve satın almaları düzenleyen, devlet çiftliklerinin ve kollektiflerin gereklerini derinliğine inceleyen ve tek tek herçiftliğin gelişmesi için yol gösteren bir kuruluşumuz yoktur... Şu halde, plânlama, muhasebe ve rapor verme işlerini yürütecek, her çiftlikte üretimin düzenlenmesini etkileyecek tarımsal yönetim organlarının kurulması şarttır. Bunlar olmadıkça tarımı yürütmemize imkân yoktur.»

Kurulması öne sürülen organ, bütün ülkede devlet çiftlikleri ve kollektif gruplarının yönetimini üzerine

alacak «Bölgesel üretim müdürlükleridir» 22 Mart 1962' de bu reformu yürürlüğe koyan kararname ,«Müdürlüklerin bütün çalışmalarının tarımsal üretimin arttırılmasını ve böylelikle, devlet satın alma plânlarının eksiksiz yerine getirilmesini sağlamak hedeflerine yöneltilmesini gerek devlet çiftliklerinde gerekse kollektiflerde gerekli devlet stoklarıyla devlet fonlarının kurulmasını» hükme bağlamaktadır.

Kruşçef'in söylediğine göre, bu müdürlükler «Mahallî tarım ve satın alma organlarının, Parti ve Sovyet örgütlerinin personelinden kurulmalıdır. Dolayısiyle reform, mahallî tarım memurlarının geniş ölçüde yer değiştirmelerini ve bir görevden başkasına aktarılmalarını gerektirecektir. Ayrıca, daha bir yıl öncesi çevresinde büyük gürültüler koparılarak kurulan bütün satın alma komitelerinin ve bakanlıkların da dağılmasına yol açacaktır. («Satın alma sistemi içinde çok büyük ve üstün nitelikte bir kuruluş meydana getirmiş bulunuyoruz; ama yalnızca satın alma işi için bu kadar büyük bir kuruluşun gereksiz olduğu anlaşılmıştır... Şu halde Satın Alma Komitesi olduğu gibi mi bırakılmalıdır yoksa görevleri üretim müdürlüklerine mi devredilmelidir?» Gerçekten bütün satın alma komiteleri ve bakanlıklar kaldırılmış ve şimdilik yalnız «Bütün Birlik» Komitesi bırakılmıştır).

Reformun başka bir karışık yönü de, her müdürlüğün görev alanını ve sorumlu bulunacağı çiftliklerin sayısını belirtmemiş olmasıdır. Halbuki Kruşçef bunların yetki alanının reyon yönetim ünitelerini aşması gerektiğini öne sürmüştür. Çünkü bunlarla birleşecek olursa, müdürlükler reyon tarım daireleri durumuna dönüşecektir. Halbuki bu daireler Tarım Bakanlığı reformundan beri kaldırılmış bulunmaktadır. Gerçekte ise, mahallî organların biri birinin yetki alanına aşması önlenecek gibi

değildi ve bu durum müdürlüklerde çalışan Reyon Parti Sekreterleriyle parti memurları arasında çatışmalara yol açmaktaydı.

Müdürlüklerin başında bir müdür bulunmakta, kendi «Parti organizatörlerinden ve bunların yardımcısı iki veya üç «Öğretmenden» meydana gelmekteydi. Müdürlükleri çiftliklerde doğrudan doğruya «Denetleyici - Organizatörler» temsil etmekteydi. (Örnegin Ukrayna'da her 4-6 çiftlikte bir denetleyici - organizatör bulunmaktaydı.) Ayrıca müdürlüklerin gözetimini sağlamak amacıyla, yukarıdan aşağı her kademede yeni tarım komiteleri kurulmuştur. Bütün bu komitelerin üstünde bir Bütün Birlik Tarım Komitesi bulunmaktaydı. Bu komitenin başkanlığını Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcılarından birisi yapmaktaydı ayrıca komitede tarımdan sorumlu başlıca parti ve hükümet memurları bulunmaktaydı. Bunlardan sonra Cumhuriyet kademesinde benzeri komiteler gelmekteydi. Ayrıca her Cumhuriyette ve her Oblast/Kray kademesinde tarımsal ürünlerin üretimi ve satın alınması için bakanlıklar kurulmuştur. Bütün bu komitelerin başında parti birinci sekreterleri bulunmaktaydı.

Ama daha birkaç ay geçmeden 1962 Kasımında toplanan Genel Kurulda yönetim kuruluşu yeni baştan değiştirilmiştir. Bu toplantıda Kruşçef «Üretimin en can alıcı sektörlerine parti memurlarını getirmek» yolunda ne güçlü direnişini göstermiştir. Parti kuruluşunu «Üretim ilkesine» göre yeniden düzenlemiş ve birisi endüstri, öteki tarımdan sorumlu olmak üzere iki kola ayırmıştır. Partinin belli başlı «Lövyeleri durumunda olan Sovyetler, Sendikalar ve Komsomol da aynı biçimde bölünmüşlerdir. Köylük bölgelerdeki parti Raikom'ları kaldırılmış ve yerlerine üretim müdürlüklerindeki parti komiteleri getirilmiştir.

Bu atılım da tarımın etkili bir biçimde yönetimi için bir işe yaramamıştır. Geleneksel kuruluş düzenini ve bütün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde parti mekanizmasını altüst etmiştir. 1964 Kasımında düşmesiyle birlikte ilk el atılan ve kaldırılan Kruşçef reformlarından biri olması, bunun parti çevrelerinde de iyi karşılanmadığının en açık belirtisidir.

3) **Özel Bahçelere baskı :**

Stalin sonrası rejim Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçeleri ve hayvanları üzerindeki baskıyı gevşeteceğine daha 1953 yılında söz verdiği halde bu sözünü tutmamıştır. Tersine, Kruşçef bir çok dolaylı yollardan baskıyı arttırmıştır. Böylelikle, Kolkhoz çiftçilerinin kendi özel bahçelerinin boyunu ve besliyecekleri hayvanların sayısını kendileri tesbit etmelerine yetki veren 6 Mart 1956 tarihli sözde liberal kararın bunların yüz ölçümünü ve miktarını azaltmak için girişilen kampanyanın başlangıç noktası olmuştur. Bir ara, çiftçilerin sözde kendi istekleri ile bunları azaltmak yolunda karar verdikleri bazı «Örnek Kolkhozlar» büyük çapta propaganda konusu olmuştur. Kampanya özellikle 1959 yılında durmadan hızlanmış ve aynı yıl Kolkhoz çiftçilerinin hayvan sayısı % 13, özel bahçelerinin yüzölçümü de % 7 oranında azalmıştır. Hattâ Kruşçef bile, kendi köyü Kalınovka'da hayvanlarını Kolkhoz'a satan Kolkhoz çiftçilerini överek bu kampanyaya yardım etmiştir.

Öte yandan, Kolkhoz pazarlarını kaldırmak için de harekete geçmiştir. Şubat 1961 tarihli bir kararname «Kolkhoz pazarlarına mallarını götürmek için Kolkhoz çiftçilerinin çok uzun yollar gitmek zorunda kaldıklarını ve böylelikle Kolkhoz'un üretiminden ayrıldıklarını, dolayısiyle büyük ölçüde zaman ve emek kaybı olduğu-

nu» belirtmektedir. Kararname bu yüzden tarımsal üretim artıklarının, tüketici kooperatifleri aracılığıyla satılmasını istemektedir. Böylelikle «Kolkhoz çiftçilerinin ürünlerini uzak yerlere götürmeleri gerekmiyecek... ve Kolkhozların üretim çalışmalarından ayrı kalmıyacaklardır.» Bunun yanında daha sert tedbirlere baş vurulduğu da sonradan açıklanmıştır: «Birçok Reyonlarda ve Oblastlarda Kolkhoz pazarlarının açık kaldıkları saatler kısıtlanmış, bunların yapımı ve onarımı için para verilmemiş hattâ bazı yerler de pazarlar kapatılmıştır... Basında da, Kolkhoz ticaretinin toptan kaldırılması ve Kolkhoz pazarlarında hükümetin emriyle değişmez fiyatlar konması üzerine birçok yazılar çıkmıştır.»

Bütün bu baskılara rağmen, Kruşçef döneminin sonlarında bile birçok Kolkhoz çiftçilerinin başlıca geçim kaynağı yine özel bahçeleriydi.

«Kara Topraklar Bölgesi dışındaki yerlerde birçok Kolkhozlarda bugün bile Kolkhoz ailesinin en güvenilir geçim kaynağı özel bahçesidir. Bundan başka, değişmez kural olarak özel bahçede harcanan bir emek ünitesi, toplumsal üretim için bir emek ünitesinden çok daha verimlidir.»

D — KRUŞÇEF'İN DÜŞMESİ

İktidardan düşürüldüğü anda bile Kruşçef halâ tarımsal yönetimi yeniden düzenlemek için plânlar yapmakla uğraşıyordu. Yine tarımsal konuları tartışmak için 1964 Kasımında bir Genel Kurul toplantısı yapılması programlanmıştı ve Kruşçef, tarımın her kolunda daha çok uzmanlaşmaya yer verecek biçimde tarımsal yönetimi düzenlemek için yeni düşüncelerini bu toplantıda açıklayacağını bildirmişti. Ancak «Tavşan beyinlilerin» kafa-

sından çıkacak nitelikte yeni bir tarım projesini ortaya atacağını açıklaması düşüşünü hızlandırmış olabilirse de, hiç kuşkusuz tüm olarak tarımsal politikasının başarısızlığı bu düşüşün başlıca faktörlerinden birisi olmuştur. Nitekim, tereyağ fiyatlarında (% 25) et ve et ürünleri fiyatlarında (% 30) Haziran 1962'de yapılan ve halkın büyük bir tepkiyle karşıladığı fiyat artışlarıyla birlikte, 1963 Eylülü sonuna doğru 800 milyon dolar tutarında 9 milyon ton buğdayın ithal edilmesine yol açan, korkunç derecede düşük 1963 hasadı bu başarısızlığı en acı bir biçimde ortaya koymuştur. Stalin'in ölümünden beri tarımsal üretimde sürekli ve temelli bir gelişme sağlanamadığını belirten belki de en anlamlı resmî açıklama parti dergisi KOMMUNİST'in Şubat 1964 sayısında çıkmıştır. Bu yazı da tarımsal üretimin değerinin 1958'den sonraki 5 yıl içinde hiç artmadığını, buna karşılık endüstri üretiminin % 58 oranında arttığını belirtmektedir.

«Ülkede yeteri kadar tahıl bulunmadıkça ekonominin hiçbir kolunun normal bir gelişme gösteremiyeceği açık bir gerçektir. Dolayısiyle, endüstri ve tarım sektörleri arasında, 1953'ten önce gelişen ve 1953'ten 1958'e kadar başarıyla durdurulabilen oransızlık şimdi bir kez daha endüstrinin ve ulusal ekonominin gelişmesi üzerinde olumsuz etkiler yapabilecektir. »

— III —

KRUŞÇEF SONRASI DÖNEM

A — 1965 REFORMLARI

Stalin'in ölümünden sonra olduğu gibi Kruşçef sonrası rejimde tarımı en büyük problemlerin içinde bulmuş ve ilk önce bunları ele almak zorunda kalmıştır. 1965 Martında yapılan ilk önemli Merkez Komitesi Genel Kurul Toplantısı Brejnef'in «Tarımın geliştirilmesi için alınacak âcil tedbirlerle» ilgili raporunu dinlemiştir.

Yine 1953'te olduğu gibi, geçmişte yapıldıkları açıklanan yanlışlıklardan yeni liderleri uzak tutmak için her fırsattan yararlanılmış, taptaze bir güçle işe girişileceğine ve Sovyet tarım politikasında yeni ve mutlu bir dönemin açılacağına halk inandırılmak istenmiştir. Yine de bu kez geçmişte yapılan yanlışlıklar ve bu günkü noksanlıklar daha açık yüreklilikle kabul edilmiş ve tarımsal durum daha gerçekci bir biçimde ele alınmıştır.

Öne sürülen çözüm yolları temel bakımından 1953' de getirilenlere benzemektedir. Programın temel ilkeleri şunlardır :

(a) Tarımsal Yatırımların arttırılması;

(b) Köylülere tâvizler verilmesi; yine 1953'de olduğu gibi, bunlar fiyat artışlarını ve kotalarda indirimleri kapsamakta, tek yenilik olarak, tahıl teslim kotalarının

yıl süre ile aynı düzeyde tutulması getirilmektedir; ayrıca özel bahçeler ve hayvanlar üzerindeki sınırlamaların gevşetilmesi, vergilerin azaltılması ve borçların ertelenmesi öngörülmekte;

(c) Politik ve yönetimle ilgili kontrolların yeniden düzenlenmesi düşünülmektedir.

YATIRIMLAR

1965 Martında toplanan Genel Kurulun tartıştığı başlıca konulardan birisi tarım alanına daha büyük yatırımların yapılması gereğiydi. Kruşçef döneminin sonlarına doğru yatırımların gittikçe azalmasını Brejnef, tarımsal üretimde verim düşüklüğünün en önemli nedeni olarak gösteriyordu. Gerçekten belirttiği gibi, toplam ulusal yatırımlar içinde tarımın payı 1954-58 döneminde % 11.3 iken, 1959-65 döneminde plânlı olarak % 7.5'e düşürülmüştü.

Başka bir konuşmacı da tarımın ihtiyaçları üzerinde önemle durmuştu. Tambov Obkomu Birinci Sekreteri Zolotukhin şöyle diyordu:

«Çiftliklere yapılan maddî ve teknik yardımlar yıldan yıla kesilmiş ve birçok önemli kaynakları tarım alanının dışına aktarmak için çalışmıştır. Şimdi üzerinde durduğumuz en âcil tedbirler, en başta tarımla ilgili politikamızı değiştirmek, bu alanda duyulan ihtiyaçları doğru olarak anlamak ve ulusal ekonomi içinde tarımın değerini küçümsemek alışkanlığımızı bir yana bırakmak olmalıdır.»

Başkır Obkomu Birinci Sekreteri Nuriev aynı konuyu daha açık bir biçimde dile getiriyordu:

«Tarımı geliştirmek için üretim gereçlerine çok büyük yatırımlar yapmamız şarttır, yoksa tarım başımızın

en büyük derdi olarak kalacaktır... Karşılaştığımız bütün güçlükleri tarımın zararına çözümlemek yolundaki alışkanlığımızdan daha çok önce vazgeçmemiz gerekliydi... Devlet çiftliklerine ve kollektif çiftliklere makineler, mekanik donatım, ulaştırma, gübre, ve savaş ilâçları gibi temel araç ve gereçleri sağlamakta bu kadar geç kalınması doğrusu inanılacak şey değildir.»

Brajnef 1966-70 döneminde devlet çiftliklerinin ve kollektiflerin tarım alanına toplam olarak 71 milyar Ruble yatırım yapmalarını, bunun 41 milyarının devlet çiftliklerince ve 30 milyarının da kollektif çiftliklerce sağlanmasını önermiştir. Devletçe yapılacak yatırımlarsa, önceki 5 yıl sırasında yapılan yatırımların nerdeyse 2 katını bulacaktır. Bu çok haris görünmekle birlikte ilk kez getirilen bir öneri değildi. Gerçekten Kruşçef'de, 1950-53 dönemine oranla 1954-58 döneminde tarımsal yatırımları iki katma çıkarmayı başarmıştı. Bununla birlikte, böyle bir projenin gerçekleştirilmesi olanağı ile, projeyi getirenin, uygulanmasını sağlamak bakımından yetenekleri konusunda ilk kuşkular Brejnef'in aşağıdaki konuşması üzerine, daha çok geçmeden Eylül 1965 Genel Kurul toplantısında ortaya atılmıştı :

«Şunu da belirtmek isterim ki, devlet mekanizmamızın bazı sektörlerinde... işleri düzenine koymak, «Defterlerdeki hesapları denk getirmek» için tarımın zararına gitmek, devlet çiftliklerinin ve kollektiflerin çıkarlarına el atmak eğilimi henüz önlenebilmiş değildir. Hattâ Martta yapılan Genel Kurul Toplantısında tarıma en büyük çapta yardım yapılmasına açıkça karar verildiği halde, bu eğilim yine süregelmektedir.»

Liberal iktisatçılar tarıma yapılan yatırımların halâ yetersiz olduğunu açıkça söylemekten geri kalmamışlardır. Örneğin V. Vensher 1966 Martında «Tarımın ulusal

ekonomiden, yeterinden çok az pay almaya devam ettiğini» yazmıştır. Bununla birlikte, 1966'da olağan üstü bir hasat alınması üzerine, yatırımların arttırılmasına karşı direnişlerin gittikçe güçlendiği göze çarpmaktadır. Halbuki Kruşçef'i de 1958'de tarımın hakkını kesmeye iten buna benzer bir durum olmuştur.

Politbüronun tarım işlerinden sorumlu üyesi Polyanski bu konuda ciddî anlaşmazlıkların bulunduğunu açıklamıştır:

«Kapital yatırımların, yani üretim gereçlerine yapılan yatırımların ve başka maddî kaynakların yalnız ve yalnız ayrıldıkları amaçlar için en etkili biçimde kullanılmasını sağlamak yolunda kararlı olmamız gerekiyor.. Bunu belirtmek zorunluğunu duymaktayım, çünkü bazı yoldaşlar, devlet çiftliklerinin ve kollektiflerin artık daha az maddî yardımla gelişebileceklerini, bu bakımdan toprak islâh çalışmalarımızın kapsamını daraltabileceğimizi ve tarım alanına yapılan makine ve gübre ikmalini kısabileceğimizi tartışmaya başlamışlardır. Bu gibi tartışmalar zarar getirir ve kesinlikle bunlardan vaz geçilmesi şarttır.»

1967 Ekiminde Yüksek Sovyet önünde yaptığı bir konuşmada GOSPLAN Başkanı Babaikof, «Plânlanan tarımsal yatırımların halâ tam olarak yerine getirilmediğini» üzüntüyle doğrulamış ve şimdiye kadar yapılan yatırımların, 1965 Martında plânlanan miktarın % 30 altında kaldığını gösteren istatistik bilgiler vermiştir. Ayrıca, 5 yıllık plân direktifleri bakımından 1966'da kararlaştırılan miktarlara göre, tüm olarak ulusal ekonomide kapital yatırımların % 2 oranında kesilmiş olduğunu açıklamış ve bu kesintinin özellikle tarım alanındaki devlet yatırımlarını etkilediğini belirterek, Mart 1965 hedef-

lerine göre bu yatırımların % 13 ölçüsünde azaldığını söylemiştir.

Polyanski, her ne olursa olsun şimdilik kaybedilmiş gibi görünen bu dâvayı resmen savunmaya devam ettirmek kararındadır. Ekim Devriminin 50. yıldönümünden hemen sonra, önce anlaşmazlık konularının genellikle ortaya atılmasından sakınıldığı bir sırada, KOMMÜNİST'de yayınladığı sert bir yazıda «endüstriyle tarım arasında daha doğru oranların kurulması» gerektiğini tartışmış ve «tarımı zayıflatmak yoluyla sosyalist endüstrinin geliştirilmeyeceğini» belirtmiştir. Tarımın hâlâ makine ve elektrik gücü kıtlığı içinde kıvrandığı gerçeği üzerinde direnerek («birçok işler bugün bile elle yapılmaktadır. Tarımda işçi başına düşen elektrik gücü kaynakları, daha gelişmiş kapitalist ülkelerin çok daha altındadır... hattâ süt sağmak gibi büyük ölçüde emek harcamasını gerektiren biriş bile 2/3 oranında elle yapılmaktadır)» demiştir. Ama en güçlü koz olarak Eylül 1965 Genel Kurul toplantısında Brejnef'in yaptığı «defterlerdeki hesapları tarımın zararına dengede tutmak» biçimindeki uyarmaya değinerek, «bu gibi eğilimlerin ortak dâvamız için çok tehlikeli olduğunu» Brejnef'de söylemiş ve bu uyarmayı «birçok kez tekrarlamıştır» demiştir.

Yapılacak yatırımların miktarı bir tartışma konusu olarak kaldıkça, tarımsal gelişmenin ya da tarım işçilerinin içinde bulundukları koşulların iyiye doğru gitmesinin beklenemiyeceği açık bir gerçektir.

TÂVİZLER

1) Özel Bahçeler :

Kruşçef sonrası rejimin, Kruşçef'in düşmesiyle birlikte yaptığı en önemli iş özel bahçelere ve özel hayvan-

lara konulan sınırlamaları kaldırmak olmuştur. Tarımın geliştirilmesiyle ilgili âcil tedbirlerin görüşüleceği Mart 1965 Genel Kurul Toplantısını beklemeden böyle bir tâvizin verilmesi bunun ne kadar âcil bir tedbir olarak düşünüldüğünü göstermektedir.

Nitekim Brejnef'in 6 Kasım 1964 tarihli konuşması sırasında yaptığı şu açıklama alkışlarla karşılanmıştır: «Ekonomik koşullar henüz böyle bir tedbire başvurulması için yeteri kadar olgunlaşmadığı halde, son yıllarda özel bahçe ekonomisine bazı haksız sınırlamalar getirilmiştir. Şimdi bütün bu sınırlamalar kaldırılmıştır». Ukrayna Parti Lideri Şelest bundan bir gün önce PRAVDA'da çıkan bir yazısında «Kolkhoz çiftçilerinin, işçilerin ve hizmetlilerin isterlerse bir miktar sığır, domuz, koyun ve kümes hayvanlarına sahip olabilmelerine yardım etmek amacıyla Ukrayna'daki parti örgütlerinin yeni tedbirler aldıklarını; Ukrayna Parti Merkez Komitesinin ve Bakanlar Kurulunun daha birkaç gün önce kabul ettiği bir kararla, Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçelerine yıllarca önce konulan haksız sınırlamaların kaldırıldığını...» açıklamıştır.

Bunun gibi, başka Cumhuriyetlerde de çıkarılan Ukrayna'dakine benzer kararların özetleri yayınlamışsa da, sınırlamaların ne dereceye kadar kaldırıldığı açıklanmamış, yalnız bunların «1955 den sonra» (yani 6 Mart 1956 tarihli kararnamenin yürütülmesi bahanesiyle) konuldukları belirtilmiştir.

Kolkhozların «açık pazarlarıyla» ilgili sınırlamalar da kaldırılmıştır. Özellikle pazarlanan ürünlere tavan fiyatları tesbit edilmesi biçimindeki uygulama yasaklanmıştır. Hattâ pazarların yapımı ve onarımı işlerine para ayrılması için emir verilmiştir. Demir yolu istasyonlarında ve ırmak iskelelerinde pazarlar kurulması gibi res-

mî nitelik taşımayan geleneksel düzenlere de izin verilmiş ve ulaştırma işlerini düzenlemekle görevli Milise artık bunlara engel olmaması emredilmiştir.

Sözde kaldırıldıkları öne sürülmekteyse de, Kruşçef yönetimi sırasında özel bahçelere konulan sınırlamalar, gerçekte kendisinden sonra gelenlerce de sürdürülmüştür. Örneğin Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde bunları kaldıran kararın çıkarılmasından bir yıl sonra, «birçok Oblastlarda özel bahçelerin hâlâ kanunlarda belirtilen ölçülere uydurulmadığını belirten bir karar yayınlanmıştır. Halbuki, bekâr, yaşlı ya da emekli durumundaki bazı Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçeleri gereğinden de çok küçültülmüştür .Bundan başka, Kolkhoz çiftçilerinden et, süt, yumurta, yün gibi ürünlerden zorunlu teslimler alınmaktadır. Halbuki bu davranış, yukarıda belirtilen durumdaki Kolkhoz çiftçilerini zorunlu teslimlerin dışında tutan 4 Temmuz 1957 tarihli kararnameye doğrudan doğruya aykırıdır. Kolkhoz çiftçileri bahçelerinde yetiştirdikleri ürünleri pazarlamaya teşvik edilmek şöyle dursun, tersine engellenmişlerdir.

2) **Satınalmalar :**

Mart 1965 Genel Kurul Toplantısının üretime teşvik için getirdiği en önemli tedbir, satın alma fiyatlarında ve kota sisteminde yapılan reformdur. Örneğin buğday ve çavdar fiyatları ortalama % 12; et fiyatları % 36 ölçüsünde arttırılmış ve 1958'de kaldırılan, kota dışı tahıl teslimleri için prim ödenmesi sistemi yeniden konmuştur. Buğday, çavdar ve öteki tahıllara ödenecek primler temel fiyatların % 50'si ölçüsünde tespit edilmiştir. Hayvansal ürünlerde yapılan fiyat artışları, sonradan açıklandığı gibi, geçici yardımlar niteliğinde olmuştur. Brejnef yeni fiyatların Belorusya ve Baltık Cumhuriyetleri

gibi çevresel tahıl bölgelerinde bile bu üretimi kârlı duruma getireceğini öne sürmüştür. Ama yeni hayvansal ürün fiyatları için aynı şeyi öne sürmemiştir; ve sonradan, Belorusya ve Gürcistan'da birçok çiftliklerde elde edilen üretim harcamaları üzerinden hesaplanan üretim maliyetinin «arttırılan satın alma fiyatlarıyla bile karşılanmıyacak kadar yüksek olduğu» açıklanmıştır. Daha sonra PRAVDA, Ukrayna'da hayvan yetiştiriciliğinin ancak kâr getirdiğini (1966 da % 1.7 ve 1967'de % 2), ve birçok çiftliklerin bu konuda «zarar ettiklerini» bildirmiştir.

Tahıl teslim kotaları 1965'de onaylanan plâna göre % 15 ölçüsünde indirilmişse de 1960-64 düzeyinin yine de % 7.9 üzerinde kalmış ve 1970 yılını da kapsamak üzere 5 yıllık plânın geriye kalan süresi için aynı düzeyde tutulmuştur. Brejnef «bu düzeyin ülkede durmadan artan talepleri tam olarak karşılayamıyacağı gibi, devlet stoklarının yapılmasına da imkân vermiyeceğini» kabul etmiş ama bu açığın kota dışı teslimlerle rahatça kapatılabileceğini, bu bakımdan kota dışı teslimlerin her yıl artması gerektiğini öne sürmüştür. Görüldüğü gibi her ne kadar kota dışı teslimler «gönüllü» sayılmaktaysa da, bunda da büyük ölçüde zorlamaya gidildiği açık bir gerçektir. Nitekim, çiftliklerle satın alma daireleri arasında imzalanan yıllık sözleşmelerde kota dışı teslimlerin miktarları da belirtilmektedir. Halbuki, kota dışı teslimlerin yerine getirilmemesinin aynı kota plânının altında kalınması gibi cezalandırılacağından korkan çiftlikler buna karşı durmak istemektedirler. Bir Sovyet iktisatçısının dediği gibi, kota teslimleriyle kota dışı teslimler arasında, ödenen fiyatlar dışında, uygulama bakımmdan hiçbir fark yoktur ve «üretimi plânlamak amacıyla Kolkhozların üretim artıklarını istedikleri gibi kullanabilecekleri ilkesi» daha uzun yıllar gerçek anlamını kazanamıyacaktır.

Her ne kadar Brejnef birkaç yıl boyunca çiftliklerin değişmez tahıl kotaları olmasının büyük yararlar sağlıyacağını ve «bunları değiştirmeye kimsenin yetkisi bulunmadığını» belirtmişse de Mart 1965 Genel Kurul Toplantısından hemen sonra kotalarda değişiklikler yapılmış ve yine çok yüksek olduklarının ileri sürülmesi üzerine biraz indirilmiştir. Şu halde, uygulamada kota dışı teslimler, kota teslimleri gibi zorunlu kaldıkça ve her yıl yukarıya doğru olmak şartıyla değiştirildikçe, çiftlikler eskiden olduğu gibi, zorunlu teslimlerin miktarı bakımından hep aynı belirsizlik içinde kalacaklardır.

Hayvansal ürünlerle ilgili kotalar da indirilmişse de, tahıl kotalarının tersine, 5 yıllık plân dönemi boyunca hep arttırılmaları öngörülmüştür.

3) Malî Nitelikte tâvizler :

Kruşçef'in iktidara gelişini izleyen ilk yıl içinde gerek Kolkhozların gelirlerinde gerekse köylülerin yaşama standartlarında bir yükselme olmuşsa da, 1958'den sonra bir gerileme ya da durgunluk dönemi başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Bakanı Matskeviç'e göre Kolkhoz gelirleri «bir yandan üretimlerine biçilen fiyatların indirilmesi, öte yandan Kolkhozların kullandıkları endüstriyel malların fiyatlarının yükselmesi traktörler, kamyonlar, yedek parçalar ve yakıt gibi) sonucu gittikçe düşmüştür.

Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Tarım Bakanı Florentev Mart 1965'de toplanan Genel Kurul önünde çok etkili bir konuşma yaparak, hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla tarıma yapılacak yatırımların arttırılmasını dilemiştir:

«Eğer sorunun bu önemli yönü göz önüne alınmı-

yacak olursa, tarıma yapılacak kapital yatırımların arttırılması, artan üretimden beklenen verimi sağlamayacaktır. Bildiğiniz gibi bu durum daha önce de bir kez başa gelmiştir.»

Tarımsal üretim fiyatlarını yükselttikten başka, Mart 1965 Genel Kurulu gelirlerini arttırmak amacıyla köylülere bir dizi malî tâvizlerde vermiştir. Bunların arasında Kolkhoz gelir vergileri reformu vardır. Reformun vergi yükünü yarı yarıya indireceği öne sürülmektedir. (vergi net gelir yerine brüt gelir üzerinden ödenecek, ve ancak % 15 kârı aşan kısmı üzerinden % 12 oranında alınacaktır). Ayrıca Makine-Traktör İstasyonları makinelerinin satın alınmasından meydana gelen borçları da kapsamak üzere, bütün borçlar büyük ölçüde ya silinmekte ya da ertelenmektedir. 1966 yılından başlamak üzere taşıt araçlarının, makinelerin, yedek parçaların ve elektrik enerjisinin fiyatlarında indirim yapılmaktadır. Tarım işçilerine para olarak ücret ödenmesini de kapsamak üzere, mevsimden mevsime meydana gelen açıkları karşılamak için (satın alma daireleri aracılığıyla olacak yerde) doğrudan doğruya devlet bankasından krediler verilmesi. Son olarak, köylük bölgelerde satılan tüketim mallarına konulan fiyat artışlarının kaldırılması.

Kuruluşta Reformlar:

Yeni rejim 1964 Kasımında parti kuruluşunun yapısını yeniden birleştirmiş, Kruşçef'in 1962 Kasımında endüstriyel ve tarımsal bölümlere ayırmasından önceki geleneksel kuruluşa dönülmüştür. Hükûmet özellikle hayatî önem taşıyan alt kademeleri yeniden kurmuştur - köylük bölgeler üretim müdürlüklerindeki parti komitelerinin yerini aldıkları köy raykomları (yani reyon parti komiteleri) yeniden kurulmuştur. Politika yapma yetkisinden ve yürütme görevlerinden 1961 yılında yoksun bırakılan Ta-

rım Bakanlığına bu yetkileri geri verilmiştir. 1 Mart 1965 tarihli bir kararname Bakanlığı yeniden Devlet çiftliklerinden ve kollektiflerden doğrudan doğruya sorumlu tutmuş ve 1962 yılının Martında kurulan Köylük Bölgeler Üretim Müdürlüklerini, Bakanlığın mahallî kontrol organları durumuna getirmiş ve «tarımsal üretim müdürlükleri» adını vermiştir.

Kruşçef yönetiminin ilk döneminde (1955-60) Bakanlığı oldukça başarılı bir biçimde yöneten Matskeviç, Mart 1965'te yapılan Genel Kurul Toplantısından az önce yeniden Tarım Bakanlığına atanmıştır. 1965 yılının başlarında Bakanlık dairelerini yeni baştan Moskova'ya taşımıştır.

Brejnef Mart 1965 Genel Kurulunda «Kolkhoz Demokrasisi» ilkelerine daha büyük saygı gösterileceğini söz vermiş ve geçmişte bu ilkelerin «kabaca çiğnendiğini» açıklamıştır. («Birçok Kolkhozlarda üyelerin büyük çoğunluğu uygulamada en önemli sorunlarla ilgili tartışmalardan ve kararlardan uzak bırakılmıştır»). Tüzüklerin düzeltilmesi konusu zaman zaman geerk basında gerekse özel konferanslarda tartışılmış; tasarıyı hazırlamak için Brejnef'in başkanlığında, çoğunluğu yüksek parti memurlarından meydana gelen 149 üyeli bir komisyon Ocak 1966'da kurulmuşsa da, Brejnef'in bu konuyla iligli en önemli önerisi —yani yeni Kolkhoz tüzüklerini onaylamak üzere bir Kolkhoz çiftçileri kongresinin toplanması— şimdiye kadar gerçekleşmemiştir.

Brejnef ayrıca, Kruşçef'in desteğlediği, Kolkhozların birleştirilmesi ya da devlet çiftlikleri durumuna getirilmesi işleminin de durdurulacağına işaret etmiş ve «bu sırada görevimiz, aceleye getirip kuruluşta değişiklikler yapmak değil, her iki tipte toplumsal çiftliğin gelişmesine

ve zenginleşmesine elden gelen her türlü yardımı yapmaktır» demiştir. 1964 sonundan beri devlet çiftliklerindeki artışın ve kollektif çiftliklerin sayısındaki azalmanın durduğu anlaşılmaktadır.

Tarımsal Bilimler :

Kruşçef'in düşmesinin ilk sonuçlarından birisi de, önceler Stalin'in ve daha sonra Kruşçef'in koruduğu ve yıllar boyunca Sovyet tarımsal ve biyolojik bilimlerine kendine özgü düşüncelerini yutturmayı başaran akademi üyesi Lisenko'nun kesinlikle gözden düşmesi olmuştur. Patronu düşeli daha bir hafta geçmeden Lisenko ve doktrinlerine karşı basında şiddetli hücumlara geçilmiştir. Böylelikle, gerek Sovyetlerin gerekse yabancıların yaptıkları modern araştırmalardan elde edilen sonuçları bir kenara iterek çeşitli bilim kollarında, biyoloji öğretimini saptırmak yoluyla öğrenim alanında, Sovyet tıp okullarından çıkan herhangi bir doktorun «Irsiyet konusunda hiçbir bilgi sahibi olmamalarına ve bu yüzden ırsî hastalıkların teşhis ve tedavisinde yetersiz kalmalarına sebep olarak sağlık alanında ve bunlardan daha az olmamak üzere tarımda» Li senko ve kendisini tutanların daha 1030'ların ortalarından beri meydana getirdikleri zararlar ilk kez bütün ayrıntılarıyla ortaya çıkmıştır.

Bu zararların birkaç örneği, 1962 yılının güzünde Bâkir Topraklardaki biçilmiş tarlarlara kış çavdarı ekilmesi üzerinde direnmesi ve bunların yarısının çok olması; melez mısır yetiştirilmesine karşı çıkarak çok büyük zararlara yol açması; 1941-44 yılları arasında Sibirya'daki biçilmiş tarlalara kış buğdayı ekilmesi üzerinde direnmesi (tabiatıyla beklediği gibi şiddetli soğuklar bütün ürünleri dondurmuştur) ; Jersey ineklerini başka ırklarla çifleştirerek denemelere girişmesi ve bu yüzden başka bilim

adamlarının inek ırklarını geliştirmek için son yıllardan beri harcadıkları emeklerin boşa gitmesidir.

Yetiştirilecek ürün türleri bakımından Kruşçef'in zorla uyguladığı sistemin bırakılacağı daha Mart 1965 Genel Kurul Toplantısından önce belli olmuştu. Pravda gazetesinde bir grup tarım uzmanı bilim adamları «ürünlerin bölgelere dağılımı ile ilgili biyolojik kuralların tam tersine, mısır ekiminin nasil Kuzeydeki ve Doğudaki uzak bölgelere ekildiğini» anlatmışlar ve «ülkenin birçok bölgelerinde çayırlıkların nerdeyse tümüyle yok edildiğinden» yakınmışlardır. Daha sonra Matskeviç verilen yönetim emirleriyle «mucize ürünlerin» ve «mucize metodların» zorla uygulanmasının büyük zararlara yol açtığını anlatmış ve son yıllarda karma karışık edilen ürün dikim sırasını yeniden düzene koymak için birçok çiftliklerde ve hattâ bazı bölgelerin tümünde tedbirler alınması gerekeceğini söylemiştir.

4) Sürüp Giden Anlaşmazlıklar :

Kruşçef sonrası dönemin bir özelliği de, tarım reformu konusunda zaman zaman ortaya çıkan ama bir çözüme bağlanamıyarak durmadan sürüp giden bir dizi anlaşmazlıklardır.

Bunların en önemlisi, Profesör Liberman'ın endüstri reformu ile ilgili teklifleri yerine, özellikle kendi ürünlerini plânlamak ve pazarlamak, ayrıca pazarlama imkânlarının kapsamını genişletmek yoluyla, çiftliklere daha geniş özgürlük verilmesi ve merkezî devlet kontrolunun azaltılmasıyla ilgilidir.

Plânlama ve Pazarlama:

Tarım Konusunda 1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında önce, plânlama ve satın alma metodla-

rındaki yetersizlikler tartışılmaya başlanmıştı. İktisatçılar çiftçilere kendi ürünlerinin plânlanmasında daha çok söz hakkı verilmesi ve «yukardan plânlamayla» «alttan plânlamanın» bağdaştırılması gereği üzerinde önemle durmuşlardı. Ocak 1965 tarihli Pravda'da çıkan bir yazısında L. Hassirof herhangi bir çiftliğin emeğinin değerlendirilmesinde tek ölçünün kâr olabileceğini öne sürmüştür. Çiftliklere önceden plânlanmış görevlerin verilmesi gibi yönetimle sınırlı metodların verimsiz kaldığını ve insiyatifin gelişmesini engellediğini belirtmektedir. Bu nedenle plânların, doğrudan doğruya çiftliklerden gelen öneriler temel alınarak hazırlanması gerektiğini ve en rasyonal biçimde neyi üretebileceklerini ancak çiftçilerin bileceklerini anlatmaya çalışmaktadır.

Genel Kurulun getirdiği reformların Liberal iktisatçıların tatmin etmediği toplantıdan hemen sonra anlaşılmış ve bu iktisatçılar çiftliklerin kendi üretim plânlarını kendilerinin hazırlamaları yolundaki önerilerini tekrarlamışlardır. Hattâ bu arada M. Lemeşef çiftliklerin kendi makinelerini ve gübrelerini doğrudan doğruya fabrikalardan almalarına izin verilmesini ve üretim artıklarını mahallî pazarlarda satmaları için daha geniş haklar tanınmasını savunmuştur.

G. Lisişkin ise, Eylül 1965 tarihli Liberal derg Novy Mir'de daha büyük bir cesaretle formüle ettiği önerilerini inandırıcı bir biçimde tartışmıştır. Lisişkin, «kendi üretimlerinin plânlanması, kendi istedikleri ürünlerin pazarlanması, bunlar için fiyatların düzenlenmesi ve üretim için gerekli donatımın sağlanması gibi can alıcı konularda karar verirken çiftlik işçilerinin doğrudan doğruya söz sahibi olmaları gerektiğini» öne sürmüştür. Hattâ, zorunlu teslimlerin yerine, «her türlü ürünler için hür olarak gerçek sözleşmelerin yapılması» sisteminin getirilmesini önermiştir. Lisişkin düşüncelerini şöyle tartışmaktadır:

«Tarımda sosyalist plânlama her şeyden önce genellikle devlet çiftliklerine ve kollektiflere planlı görevler verilmesi sistemiyle ilgili olduğuna göre, bu öneriler belki de ilk bakışta «hakaret» gibi gelecektir. Ama böyle düşünenlere, bu tür plânlamanın, onun en yürekten savunucularının doğmalarından çok önce «bulunmuş» olduğunu söylemek mümkündür. Daha 1914-16 Rusya'sında, Çarlık eyaletlerine değişmez devlet fiyatlarıyla tahıl üretmeleri için üretim plânları verilmekteydi. Direktifler vermek yoluyla plânlama, gerçek ekonomik plânlamadan çok daha az etkilidir... Bu nedenle biz plânlamaya karşı değiliz ama plânlamada başka bir metodolojinin uygulanmasını savunmaktayız.. Ekonomik lövyeleri elde tutarak plânlama fiyat mekanizmasına özellikle önem verilmesini gerektirir. Fiyatlar yukarıdan aşağı yönetim yöntemleriyle gelmemelidir, hattâ yönetim organları bunları tespit etse bile...»

Çok geçmeden Ocak 1966 tarihli EKONOMİ PROBLEMLERİ dergisinde Kassirof daha ayrıntılı öneriler getirerek yeniden hücuma geçmiştir. Bu kez çiftlikler, demektedir, teslim edecekleri ürünlerin yalnız toplam değerini plânlamalı ve düpe düz malî nitelikte olan bir plânın gereklerini yerine getirebilmek için, satın alma dairelerine teslim etmek üzere «sözleşmeye» bağlıyacakları ürünleri kendileri kararlaştırmalıdır. Ürünlerin hacmine ve türlerine göre teslimlerin tam olarak yapılmasını sağlıyarak plânın gereklerini yerine getirmek çiftliklerin değil satın alma organlarının görevi olmalıdır. Devletin istekleri bakımından teslimlerin hacmi ve türleri yeterli bir biçimde gelişmiyecek olursa, bu akım «yönetim metodlarıyla değil fakat ekonomik metodlarla» yeni fiyat ayarlamaları yoluyla düzenlenmelidir.

1966 yılının ilk yarısında reform hareketinin güç kazandığı görülmekte ve reformu destekleyen birçok yazı-

lar basında çıkmaktadır. Belkide en etkili destek iktisatçı V.G. Venzher'den gelmiştir. 1953 Ekiminde Makine - Traktör İstasyonlarının kaldırılmasını önerdiği için Stalinden yediği zılgıt dolayısiyle herkesin tanıdığı Venzher, piyasa ilişkilerini geliştirmek yoluyla çiftlikler arasında yaratılacak «barış içinde verimli rekabetten» söz etmektedir. Gerek Venzher gerekse Lisişkin, plânlama ve pazarlama konularında reform yapılması zorunluğunu savunan kitaplar yayınlamışlardır.

Tutucu güçler ancak 1966 güzünde karşı saldırıya geçmişlerdir. Üç iktisatçının SELSKAYA ZHİN adlı tarım gazetesinde yayınladıkları uzun bir yazıda, öne sürülen rakamların yürürlüğe konmasıyla «tarımsal gelişmenin ve tümüyle ulusal ekonominin büyük zararlar göreceği» anlatılmaktadır. Ayrıca reformcular, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin 1965 Mart ve Eylül aylarında yaptığı Genel Kurul Toplantılarında geliştirilen sosyalist ekonomiyi plânlama kurallarını değiştirmek için baskı yapmakla» suçlamışlardır.

Bunları sağanak halinde bir sürü suçlayıcı yazılar izlemiştir. Ama hiç birisinin, reformcuların önerilerini ciddî ve ayrıntılı bir incelemeden geçirdiği görülmemiştir. 4 Mart 1967 tarihli Pravda'da çıkan bir baş yazı tutucu kampın beklediği «son vuruşu» indirmiştir: «Ürünlerin devlete satışı ya da bununla ilgili plân hedeflerini yalnızca para cinsinden değerlendirmeleri için çiftliklere belli plân hedeflerinin verilmesinin vaz geçilmesi yolunda bazı iktisatçıların öne sürdükleri görüşler hepten yanlıştır. Gerçekte bu önerilerin amacı merkezden plânlamayı zayıflatmaktadır. Bu önerilerin benimsenmesi sosyalist tarımın gelişmesini baltalamaktan başka bir işe yaramıyacaktır».

Ama Lisişkin'i susturmak bu kadar kolay değildir.

Novy Mir'in, kendi görüşlerini eleştiren yazının çıktığı Pravda'dan iki gün sonra yayınlanan sayısında, aynı görüşleri daha güçlü bir biçimde belirtmiş ve kendisini eleştirenleri, bu konudaki tartışmalarını bile bile yanlış yorumluyarak, «sorumsuz deli saçmaları biçiminde» göstermek istemekle suçlamıştır.

1967 yılı süresince reformcuların görüşleri basının eleştirisine konu olmaya devam etmiştir. Aynı yılın sonuna doğru, başta Tarım Bakanı Matskeviç olmak üzere, parti ve hükûmet memurlarıyla tarım ekonomicilerinin yazıları «SONUÇLAR ve BEKLENENLER - Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin Mart Genel Kurul Toplantısından Sonra Tarım» adıyla yayınlanan bir kitapta toplanmıştır. Bu kitap gerçekte reformculara karşı toplu bir saldırı niteliğindedir. Kendilerine yöneltilen en ciddî suçlamalar, en yakın geçmişte formüle edilen parti politikasına meydan okumak («Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin 1965 Mart ve Eylül aylarında yaptığı Genel Kurul toplantılarında karara bağlanan sosyalist ekonomiyi plânlama kurallarını değiştirmeye zorlamak»), ortaya attıkları düşüncelerle bütün ekonomiyi temelinden sarsmaktır (yani endüstriyle tarımın arasında büyük bir dengesizliği kaçınılmaz duruma getirmek, tarımsal ürünlerin fiyatlarının yükselmesine bunlar üzerinde spekülâsyonlara, köylük bölgelere ve endüstri merkezlerine yiyecek ve ham madde ikmalinin zorlaşmasına ve ulusal ekonominin tümüyle «rayından çıkmasına» yol açmaktır).

Tarımdan sorumlu Politbüro üyesi Polyanski'nin KOMMÜNİST dergisinde çıkan bir yazısında reformcuların «büyük bir yanlışlığa düştüklerini» açıklamasıyla, bu düşünceleri hükûmetin de onaylamadığı daha açık bir biçimde ortaya çıkmıştır. Yazıda şöyle denilmektedir: «Ba-

zı iktisatçılar, plânlı hedeflerin Kolkhoz sisteminin tabiatına aykırı düştüğünü söyliyecek kadar ileriye gitmektedirler. Bu düpe düz saçmadır».

Ama Lisişkin buna da pabuç bırakmamıştır. 1967 sonlarına doğru Novy Mir'de yeni bir yazı yayınlanmış ve görüşlerine karşı «tepeden gelen» hoşnutsuzluğa aldırmayarak, SELSKAYA ZHİN'de kendisine çelme takmaya uğraşanları yıkmıştır. Bunların «etkili tartışmalarla dâvâlarını ispatlamaya çalışacakları yerde, temelsiz suçlamalarla rakiplerini ürkütmeye kalkıştıklarını» açıkça göstermiştir. Bu karşılık dolaylı olarak Pravda'yı ve Polyanski'yi de hedef tutmaktadır.

Lisişkin şöyle demektedir: «Rakiplerimiz tarımsal ürünlerin serbestçe pazarlanmasından korkmaktadırlar. Çünki bunda anarşi ve düzensizlik tehlikesi görmektedirler. Önerilen reformların yaratabileceği sonuçları herkesin gözönünde büyütmek her ne kadar eleştirenlerin amacına yaramaktaysa da, bunların karşı çıkmalarının temel nedeni **gerçekte böyle bir reformun, rejimin ekonomi üzerindeki egemenliğine yavaş yavaş son vereceğinden korkmalarıdır.** Bundan da anlaşılacağı gibi, karşı çıkmalarının nedeni ekonomik olmaktan çok politik niteliktedir. Hiç kuşkusuz gerek rejim gerekse tutucu iktisatçılar şimdiki «kumandalı ekonomi» sisteminin tarımda meydana getirdiği ve reformların ağırlıklarını koyarak önlemek istedikleri zararları çok iyi bilmektedirler. Ama yine de sistemi değiştirecekleri yerde bu zararları çekmeyi göze almaktadırlar. Karar verme yetkisinin merkezden çiftliklere önemli ölçüde aktarılmasını göze alacak kadar hazırlıklı değillerdir. Hattâ çiftliklerin bu işi yapacak yetkilileri politik görevlilerin kontrolu altında olsa bile...

«Mangalar»

Başka bir anlaşmazlık konusu, daha dar çerçevede,

Kolkhozlarda iş organizasyonuyla ve özellikle mangaların rolüyle ilgilidir.

Bu anlaşmazlık çok eskidir ve kökleri Stalin dönemine dayanmaktadır. Manga sistemi, Kolkhozların elini kolunu bağlayan köklü tembellik ve sorumsuzluğa son vermek için 1930'larda başvurulan bir yöntemdir ve Kolkhoz topraklarından bir parçasıyla bazı tarım makinelerini, 6 veya 7 işçiden meydana gelen küçük ekiplere veya mangalara vermeyi, ve bunları uzunca bir süre içinde toprağı işlemekle görevlendirmeyi öngörmektedir. Sistem 1950'ye kadar desteklenmiş ve bu tarihte belki de Stalin'in sorumluluğun gereğinden çok yayılmasına ve belki de Kolkhozun dağılmasına yol açacağını düşünmesi üzerine, birden bire bırakılmıştır.

Özellikle yönetiminin son yıllarında Kruşçef mangalar üzerinde çeşitli denemelere girişmiştir. Nitekim Haziran 1954'de toplanan bir Merkez Komitesi Genel Kurulu, mangaların «küçümsenmesini» suçlamış ve özellikle ham madde niteliğindeki teknik ürünlerin üretilmesi bakımından teşvik edilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Makine-Traktör İstasyonlarının elindeki tarım makinelerinin Kolkhozlara devredilmesinden sonra, yani 1958'den bu yana «mekanize mangaların» sayısında büyük bir artış görülmüştür. Bunlar bazen geleneksel mangalardan çok daha büyük ve kalabalık işçi gruplarından meydana gelmekte ve pek çok çeşitli görevlerde, özellikle mısır üretiminde kullanılmaktaydılar. Köylülerin kendi başlarına gizli çiftçilik yapmak amacıyla bu sistemden yararlanmaya kalkışmaları gibi bir tehlikenin varlığını Kruşçef çok iyi bilmekteydi. Üretim ekipleri yerine görevin, toprakların ve donatımın köylü ailelerine verildiğinden yakınması ve zaman zaman bu gibi olayları açıklaması, böyle bir korku içinde olduğunu göstermektedir.

Kruşçef'in düşmesinden hemen sonra KOMSOMOLSKAYA PRAVDA gazetesi bu mangalar konusunu ele almıştır. Düşük çalışma moralini ve teşvik araçlarını geliştirmek bakımından sistemin büyük yararlar sağlıyabileceği görüldüğü halde, Bakir Topraklarda ve Altay bölgesindeki devlet çiftliklerinde girişilen, kendi hesaplarından sorumlu mekanize mangalar denemelerinin bürokratik muhalefetle karşılaştığının öne sürüldüğünden söz etmiş ve bunu izleyen başka bir yazısında, **Kazakistan'da bir biçer-döver şoförünün daha da ileriye giderek «özel toprak sahibi olmak istediğini» söyledikten sonra: «Ben de bir mangada çalışmak istiyorum. Solkhozdan veya Kolkhozdan birçok ailelere toprak verilmeli kazançlarımız bu topraktan devlete satacağımız ürünlere göre hesaplanmalıdır» dediğini öne sürmüştür.**

Tarım işçisini «toprağın gerçek sahibi» durumuna getirmekle ilgili en ayrıntılı öneri 1965 Ağustosunda Altay'lı tarım uzmanı Zhulin'den gelmiştir. Zhulin toprakların mangalara uzun yılları kapsayan sürelerle verilmesini, bu dağıtım işinin sözlü emirle değil, gerçek kanun kurallarına göre yapılmasını salık vermektedir. Manga ancak böylelikle «hukuk bakımından bağımsız bir üretim ünitesi olacak ve buna göre hakları ve görevleri bulunacaktır»; Topraklar «halk adına ona sahip çıkmak hakkı tanınan kişilerin meydana getirdikleri gruplara» emanet edilmelidir.

Bu sisteme «güvensizlikle» bakan ve onu» sosyalizm dışı», ya da «özel mülkiyete doğru atılan bir adım» biçiminde gören iktisatçılara, tarım uzmanlarına ve resmî kişilere karşı, Komsomolskaya Pravda manga sistemini savunmaya devam etmiştir. Ancak 1966 yılına doğru, mangalar sisteminin denenmesini az çok yumuşak bir dille onaylayan yazılar SELSKAYA ZHİN ve daha sonra

Pravda'da çıkmaya başlamıştır. Bu yazılarda şöyle denilmektedir:

«Belki de bu denemelerde şimdiye kadar herşey bütün ayrıntılarıyla ele alınmamıştr ve belki de metodun tartışmaya değer yönleri vardır. Ama yine son sözü olaylara ve gerçeklere bırakmak gerektir».

Pravda böylelikle işe el attığı halde, tutucuların bu denemelere karşı koyması devam etmiştir. Sonunda Mayıs 1967 sayısında Komsomolskaya Pravda üzüntülü bir dille «bu hareketi desteklemek için gerek Tarım Bakanlığının gerekse Çalışma ve Ücretler Devlet Komitesinin hiç bir şey yapmadığından yakınmış ve olumsuz tutumlarının «her türlü moral destekten yoksun kalan birçok mekanize mangaların dağılmasına yol açtığını» belirtmiştir. Altı ay sonra gazete yine daha önceki «protestolarının» yetkilileri harekete geçirmeye yaramayışı yüzünden üzüntü duyduğunu belirtmek zorunda kalmıştır.

Anlaşıldığına göre parti liderliği bu konuda bir karar vereceği yerde, rast gele tartışmaların sürüp gitmesini daha uygun bulmaktadır.

Kolkhoz Birlikleri :

Plânlama, pazarlama ve mangalar konularındaki anlaşmazlıkların tersine, Kolkhoz birlikleri üzerindeki anlaşmazlığı parti liderlerinin kendisi ortaya atmıştır - 1966 Martında yapılan parti kongresinde Brejnef, kollektivizasyonun ilk dönemlerinde reyonlardan bütün birlik kademesine kadar var olan seçkin Kolkhoz birliklerinin yeniden canlandırılabileceğini önermiştir.

Brejnef, zamanında bu birliklerin «köylülerce otoriter sayıldığını» ve «kollektif tarım sisteminin daha demokratlaşmaya doğru gitmesine yardım ettiğini, büyük

Kolkhoz çiftçisi yığınlarının ekonomik, kültürel ve sosyal çalışmalara katılmasını sağladığını» öne sürmüştür. Gerçekten bu birlikler 1929'dan sonra kısa bir süre için gölge gibi varlıklarını sürdürmüşler ve toplu kollektivizasyon fırtınası içinde büsbütün varlıklarını yitirerek, sonunda 1932 yılında kaldırılmışlardır.

1958'de Makine-Traktör İstasyonlarının kaldırılmasından sonra Kruşçef de bu birliklerin yeniden kurulması düşüncesiyle bir ara oynamıştır. Merkez Komitesinin Aralık 1959 da yaptığı Genel Kurul Toplantısında konu bir kez daha ortaya getirilmiş ve birçok anlaşmazlıkların çıkmasına yol açmıştır. Kruşçef, bunlarla ilgili olarak bir merkezî kuruluşa gidilmesi için henüz erken olduğunu belirterek, şimdilik yalnız reyon Kolkhoz birliklerinin kurulması konusu üzerinde düşünmelerini söylemiştir. O zaman da Tarım Bakanı olan Matskeviç, reyon kademesinin üstünde ne biçimde olursa olsun, «bağımsız Kolkhoz birlikleri sisteminin» kurulmasına karşı çıkmıştır. Yine o zaman Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkanı olan Polyanski bu düşünceyi daha da ileriye götürmüştür. Reyon, Oblast ve Cumhuriyet Birliklerinin kurulmasından yana çıkmış ve bunların «Kolkhozlar üzerinde işletme kontrolunu sağlamak görevini üzerlerine alacaklarını» belirtmiştir. Bu yola gidilmesinin ayrıca Tarım Bakanlığının kuruluşunun yeniden düzenlenmesini gerektireceği gibi, işini büyük ölçüde azaltacağına da işaret etmiştir. Genel Kurulun son kararı, parti prezidyumun bu konuyu daha ayrıntılı bir biçimde incelemesini istemekten ileriye gitmemiştir.

1962 Martında Köylük Bölgeler Üretim İdarelerinin kurulmasıyla, Kolkhoz birlikleri konusu bir kenara itilmiştir. Yeni yönetim Kolkhozlar arası birliklerin ve başka örgütlerin kurulması işini üzerine almış; hattâ birlikler-

den bazıları kendi işlerinde bir hiyeraşi sistemi kuracak kadar genişlemiştir.

Kruşçef sonrası dönemde Kolkhoz tüzüklerinde yapılması beklenen değişikliklerle ilgili tartışmaların basında yer alması üzerine Kolkhoz birlikleri konusu yeniden ele alınmış ve Mart 1965'te yapılan Genel Kurul Toplantısı, gelecek Kolkhoz çiftçileri Kongresinde tüzüklerin yeniden gözden geçirilmesini kabul etmiştir. Kolkhoz birliklerinin kurulmasından yana olanlar, bunun sağlayacağı politik ve ekonomik yararları belirtmişlerdir. Bunlara göre birlikler «başka örgütlerle olan ilişkilerinde Kolkhozların çıkarlarını savunacak, ya da devlet organlarının bazı temsilcilerinin Kolkhozlara karşı takındıkları sert tutumlarla savaşmayı kolaylaştıracak, ve her Kolkhozda demokratik yönetim temellerinin korunmasına yardım edecektir.» Bunlardan başka» ekonomik bakımdan zayıf Kolkhozlar» Probleminin kesinlikle çözümlenmesine de yardımcı olacaktır; çünki birlik içindeki bütün Kolkhozlar ortak bir fona katkıda bulunacaklar ve yoksul Kolkhozlar bundan yararlanacaktır. Bütün bu tartışmalara ve özellikle ekonomik bakımdan güçlü Kolkhozların yoksul Kolkhozlara yardım etmeleri önerisine karşı çıkanlar çok olmuştur.

1966 Martında yapılan parti kongresinde Brejnef mahallî kademelerde ve merkezde Kolkhoz birliklerinin kurulmasını önermişse de bunu «nabız yoklama» biçiminde yapmış ve anlaşılacağı gibi, bu düşünceyi pek destekler gibi görünmek istememiş ve «birliklerin kurulmasının yararlı olup olmayacağı konusunda kanılarınızı öğrenmekten memnunluk duyacağız» demekle geçiştirmiştir. Ukrayna Parti Lideri Şelest bu öneriyi kısa bir süre için desteklemiştir. Matskeviç'in sürekli olarak karşı çıkmasıysa, konunun iç yüzünü bilmeyişinden ileri gelmiştir. Estonya

Parti Lideri Kebin de reyon üretim liderlerinin (yani Tarım Bakanlığı kuruluşlarının) «Gerek Kolkhozları gerekse Sovkhozları yönetmek bakımından en iyi kuruluş biçimi olduğunu ve şimdiye kadar yeterinden çok denemelere ve yeniden düzenleme işlemlerine girişildiğine» değinerek, bu düşünceye karşı olduğunu belirtmiştir. Sonuç yine «konunun ayrıntılarıyla incelenmesinin» salık verilmesinden ileriye gitmemiştir.

Parti kongresinden bu yana birliklerin kurulmasından yana ve karşı olanların basındaki tartışmaları süre gelmişse de, özellikle bu sorunun görüşüleceği Kolkhoz çiftçileri kongresinin durmadan ertelenmesi yüzünden, henüz kesin bir karar ortaya çıkmamıştır.

— IV —

ÇİFTLİKLERDE YAŞAMA VE ÇALIŞMA KOŞULLARI

A — PARTİ VE DEVLET KONTROL MEKANİZMASI

Tarımın ayrıntılı olarak günü gününe gözetimi ve yönetimi çift kuruluşa bağlı organların görevidir: Hükûmet ve parti kuruluşları. Bütün öteki çevrelerde olduğu gibi, her ikisinin görevleri arasındaki sınır gözden silinmekteyse de, en kesin rolü ikincisi oynamaktadır.

Partinin tarımı yönetmesi bakımından son sorumluluk Genel Sekreter Brejnef'in üzerindedir. O da Kruşçef gibi ülkenin tarımsal sorunlarını çözümlemek görevini kendi üzerine almış ve bu alanda Kruşçef sonrası rejimin başlıca politika yeniliklerini getirmiştir. Parti ve Hükûmetin birlikte meydana getirdikleri girift ve karmaşık kontrol mekanizmasını, Brejnef'den sonra tarım konusunda en büyük sorumluluğu taşıyan Polyanski'in kişiliğinde görmek mümkündür. Polyanski parti Politbüro üyeliğiyle Bakanlar Kurulu Birinci Başkanı Yardımcılığı görevini birlikte yürütmektedir (Başkan Kosigin'den sonra iki başkan birinci yardımcısı vardır).

Genel Sekreterin emrindeki parti tarım örgütlerini Sekretaryanın ikinci derecede önemli bir üyesi olan Kulakov yönetmektedir. Kulakov Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Tarım Dairesinin Başkanıdır ve

bu dairelere partinin bütün alt kademelerindeki —Cumhuriyet Parti Merkez Komiteleri ve Oblast, Kray ve Reyon Parti Komitelerindeki— tarım daireleri bağlıdır. Anlaşıldığına göre dairenin en önemli görevi, tarımdan sorumlu parti görevlilerini seçmek ve atamaktır. Parti tarım daireleri dışında bütün eyaletlerdeki parti birinci sekreterleri de tarımdan birinci derecede sorumludurlar. Bir bölgedeki tarım işlerinin son sorumlusu, Cumhuriyet, Obkom, Kraykom veya Raykom Merkez Komitesi Birinci Sekreteridir ve özellikle tarımın önemli olduğu Kuban veya Bâkir Topraklar gibi bölgelerde, meslek durumu, prestiji, her şey bu alanda sağlıyacağı sonuçlara bağlıdır. Birinci sekreterden ayrı olarak başka bir parti sekreterine de, genellikle her kademede tarımla ilgili özel sorumluluklar yüklenmiştir.

Her kademedeki parti komitelerinin, atama ve yetki vermekten sorumlu organ olarak, kendi kadro listeleri (Nomenklatura) vardır. 1954 yılına kadar Kolkhoz başkanını atmak yetkisi Raykom'a verilmişti. 2 Mart 1954 tarihli Merkez Komitesi Kararıyla bu gibi atamaları yapmak yetkisi Obkomlara, veya Oblast bölümü olmayan cumhuriyetlerde, Cumhuriyet Merkez Komitesine verilmiş; ancak başkan yardımcılarını, işçi ekipleri liderlerini ve hayvan çiftlikleri yöneticilerini atamak yetkisi Raykomlara bırakılmıştır.

Böylelikle, her ne kadar sözde çiftliğin kendisi bunları seçmekte ya da atamaktaysa da, Kolkhozlardaki kilit görevlere getirilecek memurların işe alınması veya bunların işten atılması yetkisini mahallî parti organları sımsıkı ellerinde tutmaktadır. Eğer Kolkhoz çiftçileri resmen atanan kişinin göreve getirilmesine karşı durmaya kalkışacak olurlarsa, mahallî parti organları çeşitli baskı ve ürkütme yollarına baş vurmakta, örneğin çiftliğe gübre,

yedek parça ve yapı malzemesi vermemekte, ya da o yerin savcısına çiftlik hakkında «kovuşturma» açması için emir vermektedir. Kolkhoz sisteminin başta gelen özelliklerinden birisi, çiftlik görevlerinin ve hele başkanın keyfî biçimde sık sık değiştirilmesidir. 1960 yılında Pravda gazetesi, Ukrayna'daki bir Kolkhozdan aldığı mektubu yayınlamıştır. Mektuba göre savaştan beri bu Kolkhozda 20 başkan değişmiştir.

Parti kontrol piramidinin tabanında, Raykomun hemen altında çiftliklerdeki temel parti kuruluşları gelmektedir. Bunlar üye veya aday üye sayısı 50 yi aşan büyük çiftliklerdeki parti komiteleri ya da parti kuruluşlarıdır. Her ikisini de bir sekreter ve bir sekreter yardımcısı yönetir. Eğer çiftlikte 150'yi aşkın komünist bulunuyorsa, sekreter yardımcısı, tam gün çalışan maaşlı bir parti görevlisi olabilir. Çiftliğin daha küçük bölümlerinde ayrı ayrı parti kuruluşları ya da grupları (örneğin çalışma ekipleri, hayvan bakıcı üniteleri gibi) bulunabilir. Tüzüğe göre çiftliğin parti kuruluşu veya komitesi, «yönetimin çalışmalarını kontrol etmeye» yetkilidir (Sovyetler Birliği Komünist Partisi tüzükleri madde 60).

Hükûmet yönünden, ülkedeki bütün devlet çiftliklerinde ve kollektiflerdeki tarımsal üretim durumundan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Bakanlığı doğrudan doğruya sorumludur. Tarımın çeşitli kollarına göre (örneğin tahıl ürünleri, hayvancılık, hayvan yemi, toprak koruma gibi) Bakanlık çok sayıda Ana Dairelere bölündükten başka kollektif tarım işlerini yönetmekten sorumlu bir Devlet Çiftlikleri ana dairesi vardır. Cumhuriyetlerdeki Bakanlıklar da aynı biçimde dairelere bölünmüş olup (bunlarda da kollektif tarım işlerinden ve devlet çiftliklerinden sorumlu ayrı bir daire vardır) bütün bu daireler ve bunların altında yine kollektif tarım

işleri ve devlet çiftliklerinden sorumlu bölümleri bulunan Kray ve Oblast tarım idareleri, son olarak reyonlardaki tarımsal üretim idareleri hep Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Bakanlığına bağlıdır.

Reyon Tarımsal Üretim Daireleri, başka görevleri arasında «üretim plânlarının gerçekleştirilmesini ve her Kolkhozun ve Sovkhozun devlete yapacağı zorunlu ürün teslimlerini zamanında sağlamaktan» sorumludur. Bunlar aynı zamanda «Sovkhozlar ve Kolkhozlarla satın alma organları arasında sözleşmelerin imzalanmasını düzenledikleri gibi, bu sözleşmelerin gereklerinin yerine getirilmesini kontrol ederler». Çift kuruluşa bağılık ilkesi reyon Tarım İdarelerine uygulanmaz. Öteki birçok mahallî hükûmet organları gibi, bunlar da reyondaki Sovyet Yürütme Komitesine bağlı değillerdir, ancak Tarım Bakanlığının bir üst kademedeki kuruluşlarına, yani Oblast veya Kray Tarım İdarelerine bağlanırlar. İkili kuruluşa bağlılık reyon kademesinin üstünde başlar.

Tarım işleriyle doğrudan doğruyla ilgii öteki hükûmet kuruluşları SOYUZSELKHOZTEKHNİKA'lardır. Bunlar, tarımsal donatımın, yedek parçaların, madenî gübrelerin ve başka teknik donatımın satışlarıyla, onarım işlerinin, tarım makin.'erinin devlet çiftliklerinde ve kollektiflerde kullanılmasını düzenlemekten sorumlu ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı Bütün Birlik Kurumlarıdır; bunların da reyona kadar aşağı doğru her kademede mahallî kolları bulunur. Bu gibi kuruluşlardan bir başkası Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulunun Satın almalarla görevli devlet komitesidir. Bu komitenin de Oblast/Kray kademesine kadar mahallî kolları vardır (Cumhuriyetlerde tahıl üretiminden ve Kombine hayvan yemi endüstrisinden sorumlu Bakanlıklar ya da devlet komiteleri bulu-

nur). Satın alma devlet komiteleri, öteki görevleri yanında «devlet çiftlikleriyle kollektiflerde ve satın alma kuruluşlarında tarımsal üretimin satışları ve teslim işleri bakımından devlet disiplinini korumak ve kontrol etmekten» sorumludur. Tarımla doğrudan doğruya ilgili öteki kuruluşlar arasında, reyona kadar mahallî örgütleri bulunan ve belli başlı olarak sulama ve drenaj işlerinden sorumlu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Toprak Geliştirme ve Su Ekonomisi Bakanlığını ve başkan yardımcılarından birisi tarımsal plânlamadan sorumlu olan, ayrıca özel bir tarım dairesi bulunan, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı Devlet Plânlama Komitesini (GOSPLAN) saymak mümkündür.

Köylük bölgelerde polis kontrolları bellibaşlı olarak Milis aracılığı ile sağlanır. Ayrıca köylüler arasından işe alınarak kurulan ve «köy yürütme görevlileri» adıyla bilinen bir Yardımcı Milisler örgütü vardır. Bu örgüt ilk kez 1924'de kurulmuş ve toplu kollektivizasyon döneminde geliştirilmiştir. Köy Sovyeti bulunan bütün köylerde 300 kişiye bir köy yürütme görevlisi bütün öteki köylere de birer yürütme görevlisi düşecek biçimde atamalar yapılır. Bu görevliler, 18-50 yaşındaki erkekler ve 18-45 yaşındaki kadınlar arasından seçilerek mahallî Sovyetlerce atanırlar ve üç ay süre ile görev yaparlar. Sabıkası olanlar ya da tutuklananlar bu göreve alınmazlar. Sırası gelince bu görevi yapmaktan kaçınmak veya istememek suç sayılır. Görevleri, suçları önlemek, devlet mallarını korumak, tutukluları ceza evlerine götürmek, sağlık ve yangından koruma tedbirlerini gözetmek ve mahallî hükümetin ve mahkemelerin emirlerini yerine getirmek bakımından köy Sovyetine ve Milise yardım etmektir.

İç pasaport sistemiyle Milis, köylük bölgeler halkının gidiş gelişlerini kontrol eder. Kolkhoz çiftçilerine bu gün bile pasaport verilmemektedir ve mahallî Sovyetlerden

alacakları kısa süreli izinler dışında, kent merkezlerine gitmeleri yasaklanmıştır. Ancak konferanslar, iş, tedavi gibi amaçlarla ve gerek kimliklerini gerekse ziyaret amaçlarını belirten bir belgeyi köy Sovyetinden almak ve Milise yazdırmak şartıyla, Kolkhoz çiftçileri kentler ve sınır bölgeleri gibi pasaport sisteminin yürürlükte olduğu yerlerde pasaportsuz olarak kalabilirler. Kendilerine böylesine açıkça ikinci sınıf yurttaş işlemi yapılmasından dolayı çiftçilerin duydukları hoşnutsuzluk gittikçe derinliğine işlemektedir. Özellikle yürürlükteki sistemin kasabalara gitmelerini önlemek bakımından tam etkili olmadığı gerekçesiyle, Kolkhoz çiftçilerine de pasaport verilmesi için Kruşçef sonrası dönemde tek tük öneriler yapılmıştır. Gençleri el altında tutmak için çevresinde çok yaygın propaganda yapılarak girişilen bir deneme «bunların alışılmış ama etkisiz kalan sosyal nüfuz metodlarını benimsediklerini» göstermiştir. Bunlar her şeyden önce yönetimle ilgili bütün tedbirleri ve özellikle Kolkhozlarda uygulanan pasaport rejimini istememişlerdir. Ama aynı rejim yine de sürüp gitmektedir.

Ayrı ayrı çiftliklere bağlı kimselerin evlenmeleri dışında, her iki Kolkhozun izni olmaksızın Kolkhoz çiftçileri bir Kolkhozdan ötekine gitmeye de izinli değillerdir. Bu da büyük ölçüde hoşnutsuzluk yarattığı için Örnek Tüzükler yeniden gözden geçirilmekte, **örneğin üç ay öncesinden haber vermek şartıyla, Kolkhoz çiftçilerinin Kolkhozlarından ayrılmalarına izin verilmesi için bir hüküm alınması yolunda öneriler yapılmıştır.**

B — DEVLET ÇİFTLİKLERİ VE KOLLEKTİF ÇİFTLİKLERİN SAYILARI VE BOYUTLARI

1966'da yaklaşık olarak 37 bin kollektif çiftlik bulunmaktaydı. Buralarda ortalama 417 köylü ailesi barın-

makta, 2800 hektar ölçüsünde tarıma elverişli toprak ile 1.072 baş sığır, 41 traktör ve 829 bin ruble değerinde demirbaş malzeme bulunmaktaydı. Kolkhoz çiftçilerinin sayısı 52 milyondu ve ortalama her Kolkhoza düşen üye sayısı, Kolkhoz çiftçilerinin ailelerini ve çalışmayacak durumda olan Kolkhoz çiftçilerini de kapsamak üzere 1400'ü bulmaktaydı. Her köylü ailesi 3-4 kişiden meydana gelmekteydi. Bütün yıl boyunca Kolkhozlarda çalışan Kolkhoz çiftçilerinin sayısı ortalama 18,4 milyon kadardı ve her Kolkhoz başına yine ortalama 500 kadar işçi düşmekteydi.

1940'ların sonlarından bu yana kollektif çiftliklerin boylarını büyük ölçüde genişletmeyi öngören politikaya rağmen, devlet çiftlikleri daha çok büyük tarımsal üniteler durumundadır. 1966'da devlet çiftliklerinin sayısı 12200'ü bulmuştur ve her birinde ortalama 651 işçi, 7300 hektar tarıma elverişli toprak, 2071 baş sığır, 114 traktör ve 2 milyon 110 bin ruble değerinde demirbaş malzeme ve donatım bulunmaktadır.

1965 yılında devlet çiftlikleri, tarıma elverişli bütün toprakların % 57.4'ünü ve toplam ekili alanların % 42.6 sını kaplamaktadır. Bu konularda kollektif çiftliklere düşen oran % 41.2 ve % 50.2 ölçüsündedir. Aynı yıl içinde ortalama 8 milyon tarım işçisi devlet çiftliklerinde ve 17.6 milyon tarım işçisi de kollektif çiftliklerde çalışmıştır.

C — ÇİFTLİKLERDEKİ KOŞULLARIN FARKLILIĞI

Çiftliklerdeki ve özellikle Kolkhozlardaki koşullar, bunların ekonomik güçlerine göre büyük değişiklikler göstermektedir ve farklılıklar çiftliğin iyi veya kötü yönetil-

mesine, ya da iklim veya coğrafî bakımdan bulunduğu yere bağlı değildir. Koşulların farklılığı daha çok, mahallî parti organlarının Kolkhoz başkanını tutmasından ya da tutmamasından ileri gelmekte, ya da zorunlu ürün teslim görevlerini gereği gibi yerine getirip getirmemesine bağlı kalmaktadır. Bu yüzden komşu çiftlikler arasında ücretler bakımından da büyük değişiklikler görülmektedir. Örneğin **1961'de Gorki Oblastındaki Kolkhozlarda iş günü başına ödenen ücretler, en iyi ücret veren çiftliklerle en kötü ücret veren çiftlikler arasında 22 kat gibi büyük bir fark göstermektedir.** Bir yıl içinde Kolkhozlarda yapılan ödemelerde hava şartları da büyük farklar meydana getirmektedir. Yetersiz yağmur alan bölgelerde toplu olarak Kolkhozlardaki ortalama ödeme % 25-30 oranında bir düşüş gösterdiği gibi, bir önceki yıla oranla % 50 ölçüsünde bir düşüş bile olağandır.

Ekonomik bakımdan zayıf kollektif çiftlikler, yani her yıl arka arkaya zararına çalışanlar; sürekli borç içinde olanlar; üretimlerini arttıramıyanlar ve dolayısiyle üyelerine en düşük ücretleri ödeyenler, ya da üretim donatımına yatırım yapanlar, Sovyet tarımının en önemli problemlerinden birisidir. Bir Sovyet iktisatçısının tanımladığı gibi «olağanüstü karmaşık bir problem olan ekonomik bakımdan zayıf çiftlikler.... emeğine karşı yeterli kazanç sağlıyamıyanlar ve yaşama standartları günden güne kötüye giden Kolkhoz çiftçileri kadar ulusal ekonomiye zarar vermektedirler». Başka bir uzmana göre, çiftliklerin oldukça yüksek bir kâr ortalaması sağladığı Cumhuriyetlerde bile birçok Kolkhozlar zararına çalışmaktadır; ve «1965 yılında ülkedeki 36 bin 300 Kolkhozdan yaklaşık olarak 10 bini ya da çiftliklerin 1/4'i üretim harcamalarının altında gelirler sağlayabilmiştir». Ayrıca 10 bin çiftliğin de sağlayabildiği kârlar hiç de memnunluk verici değildir. 1966 da kâr sağlayamayan ya da ancak düşük kâr

sağlayabilen çiftliklerin sayısı azalmışsa da, yine bunlardan 12 bini, ya da 1/3'ü bu kategori içinde kalmaktadır. 1965 yılında devlet çiftliklerinin nerdeyse yarısı zararına çalışmıştır ve 1966'da (çok verimli bir hasat yılı olmasına rağmen) % 25'i zarardan kurtulamamıştır.

D — KOLLEKTİF ÇİFTLİK

1) İç kuruluş :

Kollektif çiftliklerin kuruluşu 1935 tarihli örnek tüzüklerin 8. bölümünde belirtilmiştir.

Kolkhozun «en yüksek yönetim organınca» —Kolkhoz Çiftçileri Genel Kurulu— yönetildiği söylenir. Bu sözün, Sovyet Anayasasının 30. maddesi kadar bile gerçekle ilişkisi yoktur. Anayasanın bu maddesine göre Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Yüksek Sovyeti «Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinde en yüksek devlet organıdır». Herşey bir yana, zaten birçok Kolkhozların üye sayısı, düzenli bir biçimde çalışmalar yapılmasına ya da herhangi bir biçimde yönetim organı gibi iş görmesine meydan vermeyecek kadar çoktur. Hattâ bazılarında üyelerin sayısı binleri bulmaktadır. Bu gibi yerlerde gerçek anlamda bir genel kurul toplantısı yapılabileceğini düşünmek bile mümkün değildir. Bu nedenle, genel kurulun yerini tutacak, Kolkhoz çiftçilerinin kendi seçtikleri temsilcilerin toplantısı, ya da çalışma ekipleri toplantıları gibi alternatifler bulunmuşsa da, bütün bu düzenler rastgele çözüm yollarıdır. Brejnef'in 1965 Martında yapılan genel kurul toplantısında açıkladığı gibi: «Birçok Kolkhozlarda üyelerin büyük çoğunluğu gerçekte en önemli sorunların tartışılması ya da karara bağlanması sırasında bir katkıda bulunamamaktadır».

Gerçekte çiftliği yöneten, sözde genel kurulca «seçilen» —ama aslında mahallî parti organının atadığı ya da işine son verdiği— yönetim kuruludur ve bunun başında Kolkhoz başkanı bulunmaktadır. Gerek kurul gerekse başkan iki yıllık bir süre için «seçilirler». Kurulun 5-9 üyesi olmalıdır. Genellikle bunların arasında bir tarım uzmanı, bir veteriner uzman, bir tarım mühendisi ve başka uzman-teknisyenler bulunur. Başkanın ayda en azından 2 kez kurulla danışması gereklidir. Başkanın önerisi üzerine, kurul üyelerden birisini başkan yardımcılığına getirir. Ayrıca çalışma ekiplerinin, hayvan bakıcı ünitelerinin şeflerini ve bir muhasebeciyi en az iki yıl süre ile görevlendirir.

Çiftliğin yine Genel Kurulca «seçilen» bir denetleme komisyonu vardır. Bu komisyona yönetim kurulu üyeleri ya da yakınları, yahut dükkâncı, kasa memuru gibi, görevleri denetleme konusu olan kişiler giremez. Komisyonun görevi yalnız çiftliğin malî işlerini denetlemek değil aynı zamanda yasalarla konulan normlara bağlı kalmasını ve devlete karşı yükümlülüklerini ve plân hedeflerini yerine getirmesini sağlamaktır. Komisyon bir yolsuzluğa rastladığında «gerekli görürse kovuşturmayla görevli kuruluşlara bilgi verir».

Bütün gerçekler tersini ispatladığı halde, resmî propagandalarda genellikle Kolkhozların demokratik düzende yönetildikleri öne sürülür. Bunun için «Kolkhoz demokrasisi» kavramının, «bütün Kolkhoz yönetim sisteminin temeli olduğu» söylenir. «Kolkhoz demokrasisinin» bir hukuk el kitabındaki resmî tanımlaması basit bir iddiayla başlar: «Kolkhoz yaşantısının en önemli sorunları için Kolkhoz çiftçilerinin kendileri karar verirler». Bunun teknik yönden bile gerçeğe uymadığını 1965 Martındaki Genel Kurul Toplantısında yalnız Brejnef kabul etmekle kal-

mamış, yine 1965 Ekiminde Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde çıkarılan bir kararnamede «birçok durumlarda çiftliğin yönetimiyle ilgili önemli konular için verilecek kararlara Kolkhoz çiftçilerinin katılmasının engellendiği» açıklanmıştır.

1967 başlarında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kuruluna bağlı hukuk komisyonunun başkan yardımcısı şu itirafta bulunmuştur :

«Kolkhoz tüzükleri sık sık çiğnenmektedir. Yeni üyelerin alınması, Kolkhoz çiftçilerinin üyelikten çıkarılması, iş anlaşmalarının imzalanması, temel üretim gereçlerinin satın alınması ve satılması gibi konular üzerinde Kolkhoz yönetimi kendiliğinden karar vermekte ve sonradan Kolkhoz çiftçileri genel kurulunun onayını almak gerektiğini bile duymamaktadır».

1967 sonlarında Azerbeycan'da yayınlanan bir kararname, Cumhuriyetin bazı çiftliklerinde Genel Kurul Toplantılarının değil, Kolkhoz yönetim kurulunun bile çok seyrek durumlarda toplandığını ve birçok konularda «başkanın kendi başına karar verdiğini» açıklamaktadır.

2) İş organizasyonu ve disiplin :

Örnek tüzüklerin 7. bölümü Kolkhoz çiftçilerinin çalışma düzenini temel kurallara bağlamaktadır. Bu tüzüklerin hükümlerine göre, «iş ekiplerinin» kurulması, bunlara çiftliğin bir kesiminin ayrılması, yetiştirilecek ürünlerin sırasına göre bir ekim dönemi boyunca gerekli tarım gereçlerinin verilmesi, ayrıca hayvan yetiştirme ekiplerine» üç yıldan kısa olmayan bir süre için çiftlik hayvanlarından bir kısmının ve gerekli donatımın verilmesi şart koşulmaktadır.

Çalışma ekiplerinden sorumlu ekip şefinin ekiple bir-

likte çalışması zorunlu değildir. Onun görevi işleri düzenlemek ve kontrol etmek, ayrıca gelişmelerin kaydını tutmaktır. Hayvan yetiştirme ekip şefinin ekibin çalışmalarına katılması zorunludur. Ekip şefleri, ekip üyelerinin çalışma karnelerine haftada bir kayıt düşerek, ne kadar çalıştıklarını belirtir. Ekip şeflerine yardım için ayrıca muhasipler verilebileceği gibi, traktör ekiplerinde, makinist olan ayrıca bir ekip şefi yardımcısı vardır. Ya ekiplerin içinde ya da bağımsız üniteler olarak «mangalar» kurulabilir. Her mangada 6 veya daha çok sayıda işçi ve bir «manga başı» bulunur. Manga başını ya Kolkhoz yönetim kurulu ya da yapacağı toplantıda ekip görevlendirir. Bu toplantıya manga katılmaz.

Bütün işlerin, çiftlik genel kurulu toplantısında onaylanan «iç yönetmeliğe» göre yürütülmesi gereklidir. Bu yönetmelikler, endüstri kurumlarındaki «iç yönetmeliklerinden» daha geniş kapsamlıdır. Çünki «çiftliğin ekonomik ve üretimle ilgili çalışmalarını düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda Kolkhoz çiftçilerinin ve Kolkhoz ailelerinin yaşantılarının bazı yönlerini de düzenler». Yönetmelikler özellikle çiftliğin çalışma saatlerini, izin ve tatil günlerini; bir Kolkhoz çiftçisinin yıl içinde ya da mevsim süresince çalışmak zorunda olduğu en az gün sayısını ya da dolduracağı normları ve en azından iş başında bulunacağı saat sayısını (ekip şefi işe geç gelen ya da hiç gelmeyen Kolkhoz çiftçilerini her gün yönetim kuruluna rapor eder); cezaları (en ağır ceza Kolkhozdan atılmaktır» ve ödülleri; iş disiplinine aykırı hareketlerin bir listesini; bir Kolkhoz çiftçisinin «kişisel gereklerinin» hangi şartlar altında karşılanabileceğini —örneğin hangi şartlar altında Kolkhozun bir atından ya da taşıt aracından yararlanabileceğini (bu normal olarak en azından çalışması gerekli iş saatlerini doldurmuş olmasına ve gerekli ücretini ödemesine bağlıdır) bilirler.

Her çiftlik, 16 yaşından küçük çocuklar, sakatlar, 60 yaşından yukarı erkekler ve 55 yaşından yukarı kadınlar dışında bütün Kolkhoz çiftçilerinin çiftlikte yapmak zorunda oldukları en az iş miktarını tesbit eder. Bu en azından kazanılan iş günü sayısı, doldurulan normlar, ya da «iş başında bulunma saatleri» biçiminde belirlenir. Yalnız yıllık değil mevsimlik ve aylık en az çalışma günleri de tesbit edilir. Tespit edilen en az çalışma günleri yaşa, cinse ve Kolkhoz çiftçilerinin başka özelliklerine göre değişebilir. Örneğin Perm Oblastında bir çiftlik «sağlam Kolkhoz çiftçilerine», «çocuksuz kadınlara», ve «okul öncesi yaşta çocuğu olan kadınlarla, okula giden çocuğu olan kadınlara» göre en küçük aylık normlar tespit etmiştir. Bu normlar Temmuz-Eylül ayları arasında en yüksek (sağlamlar için ayda 25 norm), ve Ekim-Mart ayları arasında da en düşük (ayda 20 norm) tutulmuştur. Şaşılacak bir şey olmakla birlikte, en küçük normların kaldırılması için baskı yapılmaktadır ve Örnek Tüzüklerin yeniden gözden geçirilmesiyle ilgili önerilerle birlikte, bu yolda da bir öneri getirilmiştir.

Bir Kolkhoz çiftçisi belli bir dönem için en az çalışma süresini doldurmuş olsa bile, aynı dönem içinde çiftlikte çalışmak zorunluğundan kurtulmuş olmaz. Fabrika işçilerine oranla, Kolkhoz çiftçilerinin bütün yıl boyunca çiftliklerde daha uzun süre çalışmaları istenir: İstatistik amaçlarla, Kolkhoz çiftçilerinin bütün yıl çalışmış sayılmaları için 290 iş günü tamamlamaları (kadınlar için 270 iş günü) gereklidir; halbuki erkek endüstri işçilerinden aranan yıllık iş günü sayısı ortalama 266.5 gündür.

Çiftlikteki zorunlu çalışmalarını tamamladıktan başka, Kolkhoz çiftçilerinden her yıl bir süre ÜCRETSİZ çalışmaları da istenir. 7 Nisan 1950 tarihli bir kararname, devlet çiftliklerine ve kollektifleri kendi bölgelerindeki yolların yapımına ve bakımına katılmak ve bunun için gerekli

harcamaları karşılamak zorunda tutmaktadır. Her Kolkhoz, yılda sağlam Kolkhoz işçisi başına 4-6 iş günü; traktörleri ve kamyonları da kapsamak üzere Kolkhozda bulunan her makine ve yol yapımında çalışabilecek her koşum hayvanı başına 2-4 iş günü hesabiyle yol yapımında çalışmak zorundadır. Bu ücretsiz çalışma yerine «olağan üstü durumlarda» çiftliklerin yapmak zorunda oldukları işin karşılığı kadar para ödemelerine mahallî Sovyetler izin verebilir.

Yönetim Kurulunun onayını almadan çiftlik memurları ceza vermeye yetkili değillerdir; Kolkhozdan atılma cezasıysa, ancak Genel Kurul Toplantısı kararıyla verilebilir. Bunun için toplantıya çiftlik üyelerinin 2/3'sinin katılması ve salt çoğunluğun oy vermesi şarttır. Zorunlu iş normunun yerine getirilmemesi durumunda aşağıdaki cezalardan biri veya bir kaçı verilir: Verginin % 50 oranında arttırılması; özel hayvanları için çiftlikten hayvan yemi alma ya da çiftliğin çayırlarından yararlanma hakkının kaldırılması; özel bahçenin yüzölçümünün küçültülmesi. Ayrıca şu cezalar vardır: İyi yapılmamış işin yeniden yaptırılması; Genel Kurul Toplantısında azarlama; iş günü sayısının indirilmesi; «utanç tahtasına» asılmak (utanç tahtası suçluların işledikleri suçun özeti ile birlikte resimlerinin asıldığı bir ilân tahtasıdır»; ve daha düşük ücretli işe aktarılmak.

«Eğitim yoluyla ıslah için» bazen suçluların «çiftlik yoldaşları mahkemesine» verildiği de olmaktadır. Bu mahkeme Kolkhoz üyeleri arasından seçilmiş olup, yaptığı açık oturumlarda «toplum dışı davranışların» tehlikeleri büyük bir dinleyici topluluğu önünde acı bir dille anlatılmaktadır.

Çiftliklerde disiplini zorlama çabaları, Sovvet sistemine özgü bir «tarımsal suçlar» türünün doğmasına yol

açmıştır. Örneğin bir Kolkhoz çiftçisinin, Kolkhoz toprakları zararına kendi özel bahçesini genişletmeye kalkışması ya da tüzükle tesbi tedilen sınırları aşması, 27 Mayıs 1939 tarihli kararnameye göre suç sayılır. Normal olarak bu suç Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti ceza kanunun, bir yıla kadar ıslah çalışması cezası veren 199 uncu maddesine göre cezalandırabilir. Aynı kanunun 168. maddesine göre, Kolkhoz veya Sovkhoz ürünlerine bilerek zarar vermenin cezası yine bir yıla kadar «ıslah çalışmasıdır». Kruşçef'in yönetiminde ceza kanununda değişiklik yapılarak, çiftlik makinelerinin kullanılması veya bakımı sırasında «ihmâl» suçu için üç yıl hapis cezası verilmesi öngörülmüştür.

3) Çalışma saatleri :

Mevsim işsizliği

İş gününün süresi çiftlikten çiftliğe değişmektedir. Ortalaması 8 saat olmakla birlikte, bazı çiftliklerde ve özellikle kazançların az ve disiplinin zayıf olduğu yerlerde 5,5 veya 6 saate kadar düşmektedir. Buna karşılık disiplinin güçlü olduğu bazı çiftliklerde ise 10 saate kadar çıkmaktadır. Normal olarak haralardaki çalışma saatleri tarlalardakinden daha uzundur. Bazı Kolkhoz çiftçileri, özellikle kadınlar, zaman zaman korkunç denecek kadar uzun süre çalışmaktadırlar. 1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında Komsomol Lideri Pavlof şöyle konuşmuştur : Bir süt sağıcının hayvan yetiştirme çiftliğinde günde 12-14 saat çalışması ve bir gün bile izin almadan yıllarca böyle sürüp gitmesi normal sayılmaktaydı». Pavlof bu arada, 15 yıldan beri hiç izin almadan çalışan 30 yaşında bir işçiden söz etmişti. Bunun gibi 1964'de yayınlanan bir hikâyede de bir süt sağıcı kadın çiftlikte «güneşin doğuşuyla beraber yataktan kalktıklarını ve ancak gece

yarısı yatmaya gittiklerini, gündüzün uyuklayarak uykularını almaya çalıştıklarını anlatmakta, ve şöyle demektedir :

«İzin, tatil ne gezer?... Sanki zincire vurulmuş hükümlüler gibiydik... Kendimize birşey almak için kasabaya inmeye bile vaktimiz yoktu».

Kolkhoz başkanı, ekip şefleri ve öteki çiftlik memurları, Kolkhoz çiftçilerini iş saatleri dışında çalışmaya, erken iş başı yapmaya ve gece çalışmaya zorlayabilirler.

Normal olarak pazar günü izin günüdür. Ama bazı çiftliklerde pazar izni bile sıraya konmuştur. Kolkhoz yönetim kurulu resmî tatil gününü bile çalışma günü yapabilir. Ekonomik bakımdan güçlü olan bazı çiftlikler Kolkhoz çiftçilerine, normal olarak yılda 12 gün üzerinden, yıllık ücretli izin vermektedirler. Ama bu izinden ancak çiftlikte en az çalışma gün sayısını dolduranlar yararlanmaktadır. Yakın zamanda endüstri için kabul edilen 5 günlük çalışma haftası yalnız «bazı ileri durumdaki devlet çiftlikleriyle kollektiflerde uygulanmaktadır».

Büyük ölçüde ve özellikle kışın mevsim işsizliği vardır ve Polyanski'ye göre «birçok köylük bölgelerde oturan halk ancak bir kaç ay toplumsal üretimde çalışmaktadır». Sovyetlerin resmî tahminleri, Temmuz 1962'de 25 Milyon Kolkhoz çiftçisinin çiftliklerde çalıştığını, ama aynı yılın Ocak ayında bunların sayısının ancak 14.5 milyon olduğunu göstermektedir. Kışın da halka iş bulunmasını sağlamak amacıyla 16 Eylül 1967.de çıkan bir kararname, çiftlikleri kendi hesaplarına «yardımcı teşebbüsler» kurarak tarımsal ürünleri işlemeye, yapı malzemesi yapmaya, kendi bölgelerinde yetişen ham maddelerden ve endüstri artıklarından tüketim malları ve başka mallar yapmaya teşvik etmiştir. Bu yardımcı teşebbüslerin köylülerin çiftlik-

lerdeki çalışmalarını aksatması tehlikesini gözönünde tutan hükümet organları gerekli tedbirleri almakta ve «yardımcı teşebbüslere ŞABAŞNİK adı verilen kanun dışı özel işletmecilerin sızmalarını ve açıktan gelir sağlamak amacıyla bu teşebbüslerden yararlanmaya kalkışmalarını önlemeye çalışmaktadır».

4) Ücretler :

Kolkhoz çiftçilerinin ücretlerinin ödenmesinde daha yakın zamanlara kadar «iş günü» sistemi uygulanmaktaydı. Bu sistemin sakıncaları uzun süreden beri ortaya çıkmış ve bir Sovyet iktisatçısı bunları şöylece özetlemiştir:

«Kolkhoz çiftçilerinin emeklerinin karşılığı çok geç ödenmektedir ve ellerine geçecek paranın miktarı uzun süre kesinlikle belli olmamaktadır. Kolkhoz çiftçileri daha aylarca öncesinden kaç iş günü kazanmış olduklarını bildikleri halde, ellerine kaç para geçeceğini bilememektedirler. İş günü ücretlerinde yıllık iniş çıkışlar Kolkhoz çiftçilerinin maddî çıkarlarını kötü biçimde etkilemekte ve kendi özel bahçelerine daha çok önem vermelerine yol açmaktadır. Gelirlerin bu sisteme göre dağıtımında emek karşılığı ücretin miktarı çalışılan iş günü sayısına bağlı kalmamaktadır. Çünkü bu **ücret Kolkhozun üretim harcamalarının bir parçası olarak ayrı bir miktar biçiminde tesbit edilmiş değildir**; ancak **bütün üretim harcamaları karşılandıktan, devlete olan yükümlülükler ödendikten ve toplumsal fonlar sağlandıktan sonra gerek para gerekse ürün cinsinden gelirlerden arta kalan miktar üzerinden hesaplanmaktadır**».

1958.denberi çiftliklerin bir çoğu işgünü sistemini, aylık veya üç aylık para ve ürün olarak verilen avanslarla birleştirdikleri gibi, birkaçı da iş günü sistemini toptan bırakmış ve iş formlarının çeşitli oranlarda yerine getiril-

mesini esas tutarak, emeğin karşılığını parayla ödemeye başlamıştır.

1965 yılında 30 bin Kolkhoz hâlâ iş günü sistemini uygularken, 8-9 bin kadarı para sistemine geçmekle birlikte, ücretleri % 10 oranında yine ürün cinsinden ödemeye devam etmişlerdir. Pek az sayıda çiftlik yalnız parayla ödeme yapmaktadır. Ücret ödemelerinin paraya çevrilmesindeki bu yavaş gelişme özellikle ekonomik bakımdan zayıf çiftliklerde yeterli fonların bulunmayışından ileri gelmektedir. Bunun da nedeni, 1966'ya kadar çiftliklerin ödeyecekleri gelir vergisinin, ürün cinsinden değil para cinsinden yaptıkları dağıtımlara göre hesaplanması ve Kolkhoz çiftçilerinin gerek kendi ihtiyaçlarını karşılamak gerekse daha iyi fiyatlarla pazarlarda satmak amacıyla kendilerine tarımsal ürün verilmesini istemeleridir.

1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında birçok konuşmacılar, Sovkhozlara ve hele endüstri işletmelerine oranla Kolkhozlardaki ücretlerin çok düşük olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Pskov Oblastında ödenen ücretler, Sovkhozlardakinin ortalama yarısı ve endüstri işletmelerindekinin ancak 1/3'i kadardır.

1966 Martında yapılan 23 üncü Parti Kongresinde Brejnef, gelecek beş yıl içinde Kolkhoz çiftçileri için Sovkhozlardaki oranlar ve iş normları temel tutularak, belli aylık ödemelerin garanti edilmesi sistemine yavaş yavaş geçilmesini önermiştir. 16 Mayıs 1966 tarihinde çıkarılan bir kararnameyle, 1 Temmuz 1966'dan başlayarak bu uygulamaya geçilmesi istenmiştir. Garantili ücretler hem para hem ürün cinsinden ödenecek ve yeterli parası bulunmayan Kolkhozlar bu amaçla devlet bankasından 5 yıl vâdeli krediler alacaklardır. 1967 başlarında çiftliklerin yaklaşık olarak % 90'ının bu sistemi uygulamaya giriştikleri öne sürülmüştür. Çiftliklerin nerdeyse % 75'i de iş günü siste-

mini bırakarak ödemeleri parayla yapmaya başlamışlarsa da, 1966 da yine bu ödemelerin % 15 kadarı ürünle yapılmıştır. Dağıtımı yapılabilecek ürün miktarı kesinlikle belli olması için, yıl sonuna kadar **Kolkhoz çiftçilerinin alacaklarının % 20 veya % 30'unun alıkonulmasının genel bir uygulama biçiminde süre geldiği anlaşılmaktadır. Sonra bu ürünlere, Kolkhoz çiftçilerinin toplam alacaklarını karşılayacak bir fiyat biçilmekte ve «Kolkhoz çiftçilerine ürün satışı adı altında bu fiyat üzerinden satılmaktadır.**

Sovkhozlardaki ödeme sisteminin Kolkhozlarda da uygulanmasını öngören Mayıs 1966 kararnamesinden önce birçok çiftlikler bu yolu denemişlerse de, reformcu iktisatçılar bu uygulamayı iki gerekçeye dayanarak eleştirmişlerdir :

(a) Yoksul Kolkhozların böyle bir sistemi yürütmeye yetecek paraları olmadığından, «böyle bir uygulama, mali güçlerinin üstünde harcamalar yapmalarına, büyük borçlara girmelerine, daha önce düzenli biçimde avans ödemeleri yapmak için biriktirilen yedek fonların tükenmesine ve sonuç olarak daha sonraki yıllarda emeğe karşı ödenen ücretlerin birden bire düşmesine yol açmıştır. Yaşanılan tecrübeler, Kolkhozların tarife sisteminin gerçek gelirlerine göre hesaplanması gerektiğini doğrulamaktadır».

(b) Sovkhozlarda uygulanan sistemden çok farklı bir sistemin Kolkhozlarda uygulanması zorunludur. Çünki Kolkhozlar, Sovkhozlara göre, çeşitli görevlerin yerine getirilmesi için daha karmaşık teşvik yollarına başvurmak zorundadırlar. Halbuki Sovkhozlar bu bakımdan «yönetim emirlerine» ve «devlet disiplinine» güvenmektedirler.

Sovkhozların 12 derece ve toplam olarak 72 kademeden meydana gelen ödeme sisteminin çok «çapraşık ve yetersiz» olduğu kabul edilmiştir. Bunun bir de Kolkhozlar-

da uygulanmasına geçilmesiyle büsbütün çapraşık bir durumla karşılaşılmıştır. Örneğin Ukrayna'da Tarım Bakanlığı «biribirini tutmayan değerlendirmelere dayanan» her birisi 6 kademeli 28 dereceden meydana gelen 160 ücret kademesini onaylamıştır.

Ayrıca Ayrıca daha birçok Kolkhozların, Sovkhoz kademelerine göre ücret ödemeye yetecek parayı bulamadıkları da açık bir gerçektir. Böylelikle eleştiricilerin daha önce söyledikleri doğrulanmış olmaktadır. 1967 sonlarına doğru Polyanski yeni sistemin uygulanmasında karşılaşılan güçlükler yüzünden Devlet Bankasını suçlamış ve «Devlet Bankasının bazı yetkilileri birçok kez uygulamayı engellemek amacıyla garantili ücret ödemeleri için gerekli kredileri durdurarak «arabanın tekerleğine çomak sokmak» istemişlerdir» demiştir. Bunun yanında İZVESTİYA gazetesi de bu yetkililerin «kâr sağlıyan çiftliklere kredi verilmesi gerekmez, kâr sağlıyamıyanlara ise kredi verilmemesi gerekir» biçiminde bir tutum takındıklarını öne sürmüştür. Banka yetkilileri ise kendi yönlerinden, bankanın kendilerine ödeyeceği temettülerin, bu kredilerin geriye ödenmesinin sağlanmasına bağlı olduğunu ve bu yüzden, ekonomik durumları zayıf çiftliklere kredi verilmesini onaylamak istemeyişlerini haklı görmek gerektiğini açıklamışlardır. Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 2 Temmuz 1966'da onayladığı «Kolkhozlarda ücret ödemeleriyle ilgili yönetmelik» yeni sisteme göre Kolkhozlarda uygulanan ücret dereceleri ve ücret yapısı konusunda az çok bilgi vermektedir.

Yönetmeliğe göre sıradan çiftçilerin gündeliği 1,6 rubleyle 3,10 ruble arasında; traktör şoförlerinin ve makine operatörlerinin ise 2,20 rubleyle 6,50 ruble arasında değişmektedir. Kolkhoz çiftçilerinin Kolkhozda yılda 200 gün çalıştıkları dikkate alınırsa, bu gündeliklere göre bir

sıradan çiftçinin ayda 25 rubleyle 51,5 ruble arasında para alacağı buna karşılık traktör şoförleriyle makine operatörlerinin 36,5 rubleyle 108 ruble arasında aylık alabilecekleri görülür.

Bundan sonra yönetici personelin aylıkları gelmektedir. Buysa bekçilere ödenen 40 rubleyle, kıdemli kayıt memurlarına ödenen 70-90 ruble arasında değişmektedir. Çalışma ekibi şefleri, ekiplerinin sağlayacağı üretimin değerine bağlı olarak, 75 rubleyle 180 ruble arasında aylık alabileceklerdir. Bazı özel durumlarda 190 rubleye kadar aldıkları da olmaktadır. Baş tarım uzmanları, mühendisler ve veterinerlerin 130 rubleyle 250 ruble arasında aylık almaları gerekmektedir.

Son olarak Kolkhozlarm ekonomik önemine göre Kolkhoz başkanları 10 ayrı kategoriye bölünmüşlerdir. Kolkhozların ekonomik önemi, geçen üç veya 5 yıl içinde sağladığı gelirlere göre değerlendirilmekte ve böylelikle Kolkhoz başkanlarının aylıkları 140 rubleyle 300 ruble arasında değişmektedir. Bununla birlikte bazı olağanüstü durumlarda en çok 330 rubleye kadar alabilmektedirler.

Bütün Kolkhoz üyeleri temel ücretlerinin dışında, işlerinden sağlıyacakları sonuçlara göre yani plân hedeflerini ve çalışma normlarını aşarlarsa ek kazanç sağlayabilmektedirler. Kolkhoz başkanları ve kıdemli uzmanlar bakımından bu ek kazançlar bir yılda 6 aylık ücret kadar tutabilmektedir. 1966 yılında bütün Kolkhoz çiftçilerine yapılan ek ödemelerin, temel ücretlerinin % 10'u kadar tuttuğu söylenmektedir.

Kolkhoz başkanı ve kıdemli memurların temel aylıklarıyla işçilerin temel aylıkları arasında bazen 1/10'u aşan bu büyük fark, ücret yapısının en göze çarpan özelliklerinden birisidir. Hele ek ödemeler de hesaba katılacak olursa fark daha da artmaktadır.

Kolkhoz çiftçilerinin büyük çoğunluğunun, başka bir deyimle sıradan çiftçilerin ücretlerinin çok düşük olması bu sistemin ikinci bir özelliğidir. Bunun bütün ulusun yaşantısı üzerinde meydana getirdiği ciddî sonuçları ve reformcu bir iktisatçı şöyle dile getirmektedir:

«Tarımsal hâsılanın temel üreticisi Kolkhoz sektörüdür; bütün ülkede tarımsal hâsılanın nerdeyse 2/3'sini bu sektör sağlamaktadır. İşte ücretlerin çok düşük olması ve çiftçileri çalıştırmak için uygulanan maddî teşvik gereçlerinin etkisiz oluşu, tarımsal gelişmenin bu kadar yavaş ilerlemesine yol açan temel faktörlerdir.... Bir yandan yiyecek talepleri artarken üretim hacminin değişmemesi, halka yiyecek sağlanmasında kesikliklere, yurt dışından yiyecek satın alınmasına, ve halkın yaşama standartlarının gelişmesinin gecikmesine yol açmıştır. Tarım işçilerine verilen maddî teşvik araçlarının çok değersiz oluşunun başka bir sonucu da, üretim gelirlerinden tarım için kapital yatırımlara çok az bir pay ayrılabilmesidir».

E — DEVLET ÇİFTLİKLERİ

1) Tarihçe :

Sovyet Rejiminin daha ilk kurulduğu sıralarda, öteki çiftliklere örnek olmaya yarayacak en ideal tarımsal teşebbüs olarak devletçe işletilen büyük çiftliklerin kurulması öngörülmüştür.

Bu amaçla çıkarılan 8 Kasım 1917 tarihli Toprak Kararnamesine göre, daha önce büyük toprak sahiplerinin mülkü olan iyi işlenmiş topraklar, özellikle değerli fidanlıklar ve damızlık yetiştirilen haralar (sonradan geri alınmak üzere) köylülere dağıtılmayarak, devlet malı olarak alıkonulmuşlardır. «Sosyalist Toprak Mülkiyeti ve

Sosyalist tarıma geçiş tedbirleriyle» ilgili 14 Şubat 1919 tarihli kanun şöyle demektedir: «(a) Tarımın verimliliğini arttırmak ve ekim alanlarını genişletmek yoluyla yiyecek ikmalinde mümkün olan en büyük artışı sağlamak; (b) Komünist tarıma tam olarak geçiş için gerekli koşulları yaratmak; (c) en iyi tarım tekniklerinin geliştirileceği merkezler sağlamak amaçlarıyla Devlet Çiftlikleri kurulmuştur». «Kurumlarca ve Endüstriyel Proleterya Birliklerince Devlet Çiftliklerinin Organizasyonu» konusunda ertesi gün çıkarılan bir kararname işçilere yiyecek sağlamak amacıyla çeşitli fabrikalara bağlı olarak devlet çiftliklerinin kurulmasını hükme bağlamıştır. Böylelikle daha işin başından beri parti, devlet çiftliklerinin işletilmesi bakımından kentlik bölgelerdeki işçilere güvenmiştir.

Gerçekte, el konulan toprakların ancak küçük bir parçası devlet çiftliklerine çevrilmiştir ve 1921'de bunların yüzölçümü 3,3 milyon hektar kadar tutmaktadır. O tarihlerde devlet çiftlikleriyle kollektiflerin ortaklaşa mülklerinin toplam tarımsal toprakların % 4'ünden az olduğu tahmin edilmektedir.

Devlet çiftliklerini büyük ölçüde bir başarı durumuna getirmek amacıyla zamansız yapılan ilk girişim 1928 Nisanına rastlar. Yiyecek sağlamak bakımından içine düştüğü bunalımdan kurtulmaya çabalayan Politbüro, kullanılmayan toprakları yeni kurulan Devlet Çiftliklerine vererek işletmeyi öngören 4 veya 5 yıllık bir program ortaya atmıştır. Bu programa göre «tahıl fabrikaları» durumuna getirilecek devlet çiftlikleri her yıl pazarlanmak üzere 1 milyon 600 bin ton tahıl üretecektir. 1930 yılında yapılan 16. Parti Kongresinde de hayvan üretmek amacıyla devlet çiftliklerinin kurulmasını öngören buna benzer bir program ortaya atılmıştır.

1929 ve 1933 yılları arasında toplam tahıl alanlarının devlet çiftliklerine ayrılan miktarı % 1,5'ten % 10,8'e çık-

mıştır. Ama bunlara bağlanan umutlar gerçekleşmemiştir. 1933 yılında devlete teslim edilen buğdaylar, plânlanan miktarın ancak 1/3'ini bulmuş, şeker pancarı, pamuk ve et gibi ürünler ise, plân hedeflerinin 1/10'unu biraz aşmıştır. Hayvan sayısındaki artışta, umulan miktarın ancak % 50'si kadar olmuştur.

1934 yılında toplanan 17. Parti Kongresinde Stalin şöyle demiştir :

«Devlet çiftliklerine gelince bunların hâlâ görevlerini başaramadıklarını söylemek gerekir. Devlet çiftliklerimizin oynadıkları büyük devrimci rolü hiçbir yönden küçümsemiyorum; ama devletin bu çiftliklere yaptığı çok büyük yatırımlarla bugüne kadar elde edilen sonuçları kıyaslayacak olursak, devlet çiftliklerinin çok büyük ölçüde hedeflerinden uzak kaldıklarını görürüz. Bu geri kalışın başlıca nedeni, devlet çiftliklerimizin çok verimsiz oluşudur; yeniciler bu kadar büyük çiftliklerin üstesinden gelememektedirler. Devlet çiftlikleri gereğinden çok ihtisaslaşmaya gitmişlerdir, sırayla çeşitli ürünler ekmedikleri gibi, toprağı da nadasa bırakmamaktadırlar; hayvan yetiştirmek için bölümler de ayırmamışlardır. Açıkça görüldüğü gibi çiftlikleri bölümlere ayırmak ve aşırı ihtisaslaşmadan vazgeçmek gerekecektir».

Böylelikle başlangıçta olduğu gibi tek ürün üretimi üzerinde ihtisaslaşmadan dönülmüş, «devleşme tutkusu» bırakılmış ve çiftliklerin boyu küçültülmüştür. Bunların sayıları da azaltılmıştır: 1933'te 4742'yken, 1938'de 3961'e düşmüştür. Aynı yıl topraklarının yüzölçümü toplam dikili alanın ancak % 9,1'i ellerindeki hayvanlarsa, toplam hayvan sayısının ancak % 7,3'ü kadar kalmıştır. Devlet çiftliklerinde çalışan hizmetlilerin syaısı da 1,5 milyon kadardır.

Kruşçef dönemindeyse devlet çiftliklerinin sayısı eskiye göre iki katı da aşmış ve 1964'te düştüğü sıralarda 10087'yi bulmuştur. Kruşçef köy yaşantısını kentlileştirmek bakımından bir araç olarak devlet çiftliklerini desteklemiş ve ele aldığı Bâkir Topraklar projesinde bunlara en önemli yeri vererek bu bölgede 425 yeni çiftlik kurmuştur. Bazı bölgelerde 2, 3 ve hattâ 4 devlet çiftliği grup halinde toplanarak, başlangıçta nüfusları 4000'i bulan «tarımsal kasabalar» meydana getirilmiştir. «Ulusal çıkarlar uğruna» kollektif çiftliklerin bir çoğu devlet çiftliklerine verilmiştir. 1953 Eylülünde yapılan Genel Kurul Toplantısında daha da ileriye giderek kentlik bölgelerin halkına sebze ve çiftlik ürünleri sağlamak amacıyla, kentlerin ve kasabaların hemen yakınında devlet çiftliklerinin geliştirilmesine karar verilmiştir. Daha 1956 yılında bu alanda ihtisaslaşan devlet çiftliklerinin sayısı 340'ı bulmuştur.

Kruşçef yönetiminde, ideolojik anlamda devlet çiftliklerine kollektif çiftliklerden daha çok önem verilmiştir. Örneğin 1961 yılı parti programı gerçekte «Kolkhozların mülklerinin birleştirilmesini ve tüm halkın mülklerinin de tek toplum mülkü olarak birleştirilmesini» öngörürken, devlet çiftliklerini «en başta gelen sosyalist tarım teşebbüsleri» biçiminde nitelemiştir. Bunların «görevi durmadan önem kazanacak» ve «verici bilimsel yönetim, sosyal üretimde ekonomik kârlılık, üstün verimlilik ve iş prodüktivitesi» bakımlarından Kolkhozlara örnek olacaklardır. Kruşçef sonrası rejim devlet çiftliklerine bu derece önem vermek istememiş ve 1965 Martında toplanan Genel Kurulda Brejnef : «Bu her iki tip toplumsal tarımın daha çok uzun süre var olacağını ve gelişeceğini kabul etmek gerekir» demiştir.

2) İç Kuruluş :

Devlet çiftliğinin başındaki yönetici «tek adam yönetimi» ilkesine göre çiftlik işlerini yürütür. Devlet çiftli-

ğindeki bütün işlerden ve plân hedeflerinin gerçekleştirilmesinden en son sorumlu bu yöneticidir. Yönetici yardımcısı, baş tarım uzmanı ve baş muhasebeci gibi tarım bakanlığının daha yüksek organlarınca atanan görevliler dışında işçileri işe almak ve işten çıkarmak yetkisı vardır. Yönetici aynı zamanda çiftliğin malî işlerini de yürütür., devlet bankasından krediler alır ve sözleşmeleri imza eder. 1966'da kurulan Pilot Sovkhozlarla, 1967'de kendi hesap işlerini kendisi yürüten çiftlikler grubuna geçirilen 300 kadarında, yöneticinin başkanlık ettiği ve kıdemli memurlardan kurulu bir «konsey bulunmaktadır. Bu konsey üyelerinin en az yarısını, çiftliklerde çalışan işçiler seçer. Çiftliklerin ayrıca kendi parti ve sendika örgütleri de vardır.

Kollektif çiftliklerden daha büyük olmaları dolayısiyle devlet çiftlikleri genellikle toprak esasına göre üç veya daha çok «bölümlere» ya da hayvan yetiştirme çiftliklerine ayrılmıştır. Her bölümde genellikle bir köy veya birkaç köyden meydana gelen bir köy grubu bulunur. Merkez yerleşme bölgesi ana bölümdedir ve bürolar, onarım atelyeleri, temel hizmetler, okullar, klüpler ve evlerin çoğunluğu buradadır. Öteki bölümlerin veya çiftliklerin de kendi onarım atelyeleri, depoları, çiftlik yapıları ve evleri vardır. Bölümler çeşitli çalışma ekiplerine ve mangalarına ayrılmıştır. Ekipleri ve mangaları meydana getiren işçi sayısıyla bunların görevleri kollektif çiftliktekilerin aynıdır. Genellikle çalışma ekiplerine sürekli olarak personel, makine ve donatım, hayvanlar, yapılar ayrılmıştır ve bunlara her yıl ayrıca üretim görevleri verilir.

Kendileri de daha geniş olduğu için, devlet çiftliklerinin yönetim bakımından üst yapısı kollektif çiftliklerinkinden oldukça büyüktür. Devlet çiftliklerinde ayrıca «baş uzman» kategorisinden personelle bölüm başkanları

bulunur Bunların daha alt kademelerinde de dolgun sayıda yönetici ve uzman personel vardır. Traktör şoförleri dışında yönetici ve teknik personel, devlet çiftliğindeki toplam personelin % 6'sı veya 7'si kadardır. Çiftliklerde aynı zananda çok sayıda yardımcı iş ekipleri vardır ve bunlar yapım, taşıma, elektrik donatımının bakımı, yol yapımı, tuğla yapma işlerinde, ayrıca demirci atelyesinde, öğretim ve sağlık hizmetlerinde, kantinlerde ve yöneticinin sorumlu olduğu bütün öteki hizmetlerde kullanılırlar.

3) **Ücretler :**

Devlet çiftlikleri devletin malı olduğu ve devletçe yönetildiği için, burada çalışan hizmetliler aynı tarım dışı sektörlerdeki devlet hizmetlilerinin çalışma şartlarına bağlıdırlar ve aynı haklardan yararlanırlar. Hizmetliler sendikalara girebilirler ve böylelikle sendikaların yönettikleri sosyal güvenlik projelerinden yararlanırlar. Bunlar da kentlerdeki işçiler gibi, ayda 60 ruble tutarında ücret alırlar. Günlük normların doldurulması şartıyla, çeşitli türlerden işçiler için gündelik ücretler tespit edilmiştir. Normların üsünde iş yapanlara ayrıca ek ücret ve temettü ödenirse de bunlar gerçekte aylık kazançlar içinde önemli bir yer tutnazlar. Kentlerdeki işçiler için olduğu gibi, ücretler saatik veya haftalık olarak hesaplanır. İş saatleri dışında çalışma vardır ve buna karşılık ücret yerine senelik izin verlmesi de mümkündür. Olağanüstü durumlarda, iş saatleri dışındaki çalışmalar için yıllık ödeme yapılabilir.

Ayrıca traktör şoförleri ve makinistlerle öteki sıradan çiftçiler ve hayvan bakıcıları için ücret dereceleri tespit edilmiştir. Bu kategorideki ücretler 6 dereceye ayrılmıştır ve işçilerin dereceleri, tecrübelerine ve niteliklerine göre tespit edilir. Makine işçilerinin ücret dereceleri, toprak ve yer esasına göre üç gruba ayrılmıştır. Sıradan

çiftçilerin dereceleri, genel kural olarak Sovyetler Birliğindeki bütün devlet çiftliklerinde hep aynıdır. Parça başı çalışanların ücret dereceleri, daha yoğun olan çalışmalarını karşılamak amacıyla, normal işçilerinkinden % 10 yüksek tutulmuştur. Ama yine de ortalama ücretler biribirinden pek farklı değildir. Gerek devlet çiftliklerinde gerekse kollektiflerdeki işçilerin çoğunluğu parça başı çalışır.

Türü ve miktarı tarım koluna ve çiftliğin türüne göre (örneğin mekanize olması veya olmaması ve yetiştirilen ürünün türü gibi) değişmekle birlikte, temel ücretlere ek olarak çeşitli temettülerin ödenmesi mümkündür. Önemli ürünleri yetiştiren tarım işçilerine bazen açıktan ikramiyeler ödendiği de olur. Bu ek ödemeler, yıllık temel ücretin 1,5 aylık tutarını geçemez. Gündelik ücret dereceleri ekli tablo I'de gösterilmiştir.

Çiftlik üretim plânının üstünde ürün sağlanması halinde temettü veya prim ödenir. Bazı primler kişilerin kendisine ve özellikle hayvan bakıcılarına ödenebilirse de, kural olarak primler belirli bir ürünün yetiştirilmesinden sorumlu çalışma ekibine ödenir. Primin miktarı yine tarımın ve ürünün türüne bağlı olmakla birlikte bu gibi primler yıllık parça başı kazançların % 40'ını aşamaz. Kadro işçilerine bu gibi primler verilmese de, yıllık temel ücretlerinin % 20'sinin ek olarak ödenmesi mümkündür.

Çalışma ekiplerinden ve mangalarından sorumlu erkek ve kadın işçiler gibi âmir durumundaki personele temel ücretlerinin % 25'ine kadar prim verilebilir. Bunların ücret cetvelindeki durumları üçüncü ve altıncı dereceler arasındadır.

Ücret sisteminin «çok karmaşık» ve işçiler için anlaşılması çok zor» olduğu söylenmektedir. Nitekim Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesinin 1965

Mart'ında yaptığı Genel Kurul Toplantısında, devlet çiftliklerinde emeğe karşı ücret ödeme sistemi büyük ölçüde eleştirilere konu olmuştur. Hattâ bir konuşmacı «sistemin üretimi köstekleyecek kadar bozuk olduğunu», ve «en verimli işe çok zaman orta veya düşük verimli işten çok daha kötü ücret ödendiğini» söylemiştir. Bu Genel Kurul Toplantısından beri devlet çiftliklerinin ücret sisteminde ufak tefek değişiklikler yapılmıştır. Örneğin 22 Nisan 1966 tarihli bir parti ve hükûmet kararnamesine göre traktör şoförlerine ve makinistlere kıdem, hasat ücreti gibi adlar altında ek ödemeler yapılmaktadır.

Uzman işçileri de kapsamak üzere yönetici personelin temel aylıklarının ancak % 70'i şimdiye kadar garanti edilmekte ve geriye kalan % 30'u, üretim plânının gereklerinin yerine getirilmesi şartıyla, yıl sonunda ödenmekteydi. 1 Nisan 1965 tarihli bir kararnameyle bu sisteme son verilmiş ve bütün ücretlerin her ay başında ödenmesine başlanmıştır. Bugün yönetici personel de, plân hedeflerinin üzerindeki satış veya üretim miktarının her % 1'i için, yıllık ücretlerinin % 0,3'ü kadar bir ek ödeme almaktadırlar. Yine aynı plân hedeflerini aşan her % 1'i için, yıllık ücretlerinin % 3'ü kadar bir ek ödeme almaktadırlar. Yine aynı plân hedeflerini aşan her % 1 miktarı için ayrıca temel ücretlerinin % 10'una kadar bir prim verildikten başka, çiftliğin en üstün kârlarının % 5'ine kadar bir miktarın yönetici personel arasından dağıtılabilmektedir. Öğrenim durumuna, kıdemine ve niteliklerine göre yönetici personelin aylıkları % 10 ölçüsünde arttırılabilir veya indirilebilir.

1 Nisan 1965 tarihli kararname aynı zamanda yönetici personelin ücret derecelerinde de küçük bir değişiklik yapmıştır. Böylelikle eskiden yalnız yedi ücret derecesi varken şimdi ücret dereceleri 10'a çıkarılmıştır ve üst ka-

demelerdeki yönetici personel eskisinden oldukça çok ücret almaktadır. Anlaşıldığına göre bu değişikliğin amacı, daha iyi kaliteli personelin işe alınabilmesini ve uzun süre çalışmasını sağlamaktır. Teşebbüsün çapı genişledikçe ve üretim miktarı arttıkça, yönetici personelin de ücret dereceleri yükselmektedir. Ülkenin neresinde olursa olsun bütün devlet çiftliklerinde çalışan el işçileri gibi alt kademedeki personelle yine alt kademedeki yönetici personele aynı dereceden ücretler ödenmektedir. Devlet çiftliklerindeki yönetici personele bugün ödenmekte olan ücret dereceleri ekli tablo II'de gösterilmiştir.

4) Ekonomik muhasebe :

Başlangıçta kendi muhasebelerini kendilerine tutturmak yoluyla devlet çiftliklerini kendi harcamalarını karşılar duruma getirmek için büyük çabalar harcanmışsa da bir başarı sağlanamamıştır. Bu yöndeki ilk tedbirler, ilk savaşın bitiminden hemen sonra getirilmiştir; «İlk önce devlet çiftliklerinin harcamaları devlet bütçesinden karşılanmaktaydı. 1921 sonunda bunlar ekonomik muhasebe sistemine bağlanmıştır». Ocak 1955'de yapılan Parti Genel Kurulunda Kruşçef şunları söylemiştir :

«Doğru dürüst yönetildikten sonra yalnız devlet çiftlikleri değil, hiç bir teşebbüsün kâr getirmemesine imkân yoktur. Aksi halde böyle bir çiftliğin varlığını sürdürmeye hakkı yoktur.»

1965 Martında yapılan Parti Genel Kurul Toplantısında ise Brejnef Kruşçef'in sözlerini bir kez daha tekrarlamıştır :

«Ekonomik muhasebe kuralları çiğnenmektedir... Sovkhozlara kapital yatırımların ve yardımların dağıtımı bakımından sımsıkı kurallara bağlı kalmaktan vaz geç-

memiz ve en yakın gelecekte Sovkhozların bütünüyle ekonomik muhasebe sistemine bağlamamız gereklidir.»

Harcanan bütün çabalara rağmen, 1919'da kurulduklarından bu yana Sovkhozlar yalnız iki kez yurt çapında kendi harcamalarını kendileri karşılayabilmişlerdir. 1956' da «yine önemli bir kısmı zarar etmekle birlikte, devlet çiftliklerinin ilk kez kâra geçtikleri söylenmiştir. Yine birçok yıllardan sonra ilk kez 1966'da «bir malî yılı kârla kapatmıştır. Gerçekten bu yıllarda devlet çiftliklerinin çoğunlukla bulundukları bölgelerde çok üstün verimli bir hasat alınmıştır. Yakın zamanlara geldikçe, örneğin 1933' te devlet çiftliklerinin nerdeyse % 70'i zararına çalışmış ve yaklaşık olarak üç milyar ruble tutarında devlet yardımı yapılması gerekmiştir.

Çok üstün hasat alındığı halde 1934 yılında Sovkhozların toplam zararı 764 milyon rubleyi bulmuş ve bunların %62'si kâr sağlıyamamıştır. 1965'de bu oran % 48'e düşmüşse de, ancak satınalma fiyatlarının yükseltilmesi yoluyla bu sonuç alınabilmiştir.

Başta yönetim yetersizliği, gerçekçi olmayan fiyatlar ve devlet yardımlarının yarattığı sorumluluk ve rahatlık ortamı başta gelmek üzere, devlet çiftliklerinin başarısızlığını birçok faktörlere bağlamak mümkündür.

Kruşçef sonrası rejimde 1965'de zorunlu satın alma fiyatları arttırılmak yoluyla devlet çiftliklerine yardım edilmiş, böylelikle o yılki gelirleri toplam olarak 2 milyar ruble kadar artmış ve daha önceki bir kararla Sovkhozlar sağladıkları kârların % 42'sini alıkoymak hakkını kazanmışlardır. 1965 yılı sonlarına doğru devlet çiftliklerini ekonomik muhasebe kurallarına göre yönetmeyi öngören bir pilot proje ele alınmıştır. Bu projeye göre Sovkhozlara da, mahallî Kolkhozlar gibi, aynı satınalma fiyatları uygula-

nacak, yani ellerine yaklaşık olarak % 10 daha çok gelir geçecektir.

İkinci tedbir, 15 Nisan 1967'de 390 devlet çiftliğinin (yaklaşık olarak toplam sayısının % 3'ünü) hemen ekonomik muhasebe uygulamasına geçeceklerinin açıklanmasıdır. Bu emir Estonya Cumhuriyetinde ve Voronej Oblastındaki bütün devlet çiftliklerini kapsamaktadır. Böylelikle 390 yerine 406 çiftlik bu sisteme geçirilmiştir. Sözü geçen çiftliklerde plânlanan kârın % 15'i maddî teşvik fonu; % 10'u sosyal ve kültürel yapılarla konut yapımına; % 20'si kontrollu sigorta fonuna (daha önceki yıllarda ürünün, kendi değerinin % 70-80'ne eşit oranda sigorta ettirilmesi zorunluydu); ve % 10'nun da kapital yatırımlara ayrılması öngörülmüştür. Geriye kalan kârın (yani % 45'in) merkezî yatırım fonlarına ayrılması gerektiğine göre, bütün karşı koymalarına rağmen, daha zengin devlet çiftliklerinin daha yoksul çiftliklerin «faturalarını» ödemeye zorlandığı açıkca anlaşılmaktadır.

F — TARIMSAL ÜRÜNLERİN ZORUNLU SATIN ALINMASI VE SÖZLEŞME SİSTEMİ

Çiftliklerin bütün çalışmalarının ve çabalarının başında, devlete karşı yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülükler gelir. Devlet bunların gerçekleşmesini sağlamak için, köylülerin çıkarlarını hiç dikkate almaksızın her türlü zora başvurmaya devam etmektedir. Bir Sovyet iktisatçısı bu durumu şöyle yorumlamıştır:

«Bugün maddî teşvik gereçlerinin Kolkhoz üretimini çok az etkilemesinin başlıca nedeni, toplum çıkarlarıyla Kolkhoz çıkarları arasındaki derin çelişmedir ve bu, her ikisi arasındaki ekonomik ilişkilerin odak noktasına da-

yanmaktadır: Kolkhoz ürünlerinin devletçe satın alınması. Ulusal ekonominin gereklerini yerine getirmek için gerçekten son derece zorunlu olan devlet satın almaları hâlâ Kolkhozların zararına işlediği gibi, çok zaman onların maddî çıkarlarına karşı yönetim tedbirlerinin yardımıyla yürütülmektedir».

Satın alma sistemi, her cumhuriyet için ve ülkede yetişen belli başlı her tarımsal ürün için ayrı ayrı hazırlanan yıllık ve uzun vâdeli satın alma plânlarına dayanmaktadır. Bu plânlar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Bakanlığınca hazırlanmakta ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulu'nun onayından geçmektedir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulu aynı zamanda her ürün için ayrı ayrı satın alma fiyatlarını ve Cumhuriyetlere göre bunlar arasındaki farkları onaylamaktadır. Cumhuriyet Bakanlar Kurulları ise, sebze, meyve ve bal gibi ikinci derecede önem taşıyan mahallî tüketim ürünleriyle ilgili satın alma plânlarının hazırlanmasından sorumludur. Bu plânların da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği GOSPLANINA (Plânlama örgütüne) ve Merkez İstatistik Dairesine bildirilmesi zorunludur. Satın alma plânları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kurulun-'dan, Cumhuriyet Bakanlık Kurullarına, KRAY/OBLAST Sovyet Yürütme Komitelerine, REYON Tarımsal Üretim Dairelerine ulaştırılmakta ve bu kurullar, «ayrı ayrı her devlet çiftliğine ve kollektife görev dağıtımını bu plânlara göre yapmaktadır.»

Ama reyon yönetimlerinin bu görevi nasıl yerine getirecekleri belirtilmemiştir. Bunların, her çiftliğin özel durumunu dikkate alarak «ekonomilerinin uzun vâdeli gelişmesini, ihtisas konularını, üretimi arttırmak için tohumluk ve hayvan yemi olarak ve ayrıca Kolkhoz çift-

çilerinin kişisel ihtiyaçlarını karşılamak üzere çiftlikte bırakılması gereken ürün miktarını» plânlamaları beklenir. Gerçekteyse «satın alma plânına göre çiftlikler arasında görev dağıtımının nasıl yapılacağı sorunu» bir karara bağlanmamıştır ve «birçokları bilimsel temellere dayanmadığı» halde uygulayacakları metodları kararlaştırmak işi mahallî hükûmet organlarına bırakılmıştır. Bu yolda en yaygın biçimde uygulanan metodun her çiftlikle ilgili plânın «bir önceki yıl sağladığı başarıya göre» tespit edilmesi olduğu sanılmaktadır.

Her ne kadar plân dışı üretimle ilgili teslimlerin yapılması sözde «isteğe bağlıysa da» bunlar da özel plânlara bağlanmıştır:

«Tarımsal ürünlerden yapılacak serbest teslimlerin miktarları her yıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarım Bakanlığı ile birlikte Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği GOSPLANINCA tespit edilir ve onaylanmak üzere Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Bakanlar Kuruluna sunulur. Bunların tespitinde, teslim edilecek her ürün için hasat miktarları dikkate alınarak, Birlik Cumhuriyetlerine görev dağıtımı yapılır. Serbest teslim plânları ayrıca satın alma organlarına verilirse de, devlet çiftliklerine ve kollektiflere bu konuda bilgi verilmez».

Uygulamadaysa, başlıca ürünlerle ilgili «serbest teslimler» temel ürünlerle ilgili plânlı teslimler gibi zorunlu sayılır:

«Tahıl üretim dengesi bakımından ülkenin olağan üstü sıkışık durumda bulunması dolayısiyle, Kolkhozların plân dışı üretimden istedikleri gibi yararlanacakları ilkesinin daha birçok yıllar boyunca tam anlamıyla uygulanmasına imkân görülmemektedir. Cumhuriyetlerin, Krayların ve Oblastların tahıl satışlarıyla ilgili olarak

tespit ettikleri plânlarla birlikte, ek satışlar için plânlar tespit etmeleri de zorunludur. Sonuç olarak «bir ikili plân» sistemi ortaya çıkmaktadır; aradaki fark, birincisine göre ürünün temel satın alma fiyatları üzerinden, ikinci plâna göre ise, bu fiyatın 1,5 katı üzerinden satılmasıdır».

Çiftlikler için plânlanan teslimler, reyon tarımsal yönetimlerinin gözetimi altında satın alma organlarıyla imzalamak zorunda oldukları yıllık sözleşmelerin temelini meydana getirir. Başlıca satın alma organları, tahıl ürünleri, yiyecek, et ve süt hafif endüstri, ticaret, tarım sağlık bakımlıklarıyla Tüketim Kooperatifleridir. Kolaylıkla anlaşılacağı gibi, bu organların çeşitliliği ve çokluğu karışıklıklara yol açmaktadır.

Her ne kadar sözleşmelerin her yıl 1 Ocak tarihinden geç olmamak üzere imzalanması gerekirse de, bu kurala uyulduğu çok az görülür. Teslim edilecek her ürün için ayrı ayrı sözleşmeler yapılır. Aslında bu sözleşmelerin çiftlikte yapılması ve satın alma organlarının temsilcilerinin bunun için çiftliklere gelmeleri gereklidir. (Uygulamadaysa birçok durumlarda temsilciler «devlet çiftlikleri ve kollektif liderlerinin teslim merkezlerine, satın almayı yapacak teşebbüslere ya da reyon merkezlerine gelmelerini istemekte, veya sözleşme tasarıları çiftliklere posta ile gönderilmektedir»). Plân dışı teslimlerin miktarları ya temel sözleşmelerde belirtilmekte ya da bunlar için ayrıca sözleşmeler yapılmaktadır.

Sözleşmelerde plâna göre önceden tespit edilen ürün türlerinin teslim edilecek ve satılacak miktarları belirtilir. Ayrıca teslim tarihleri ve yerleri, satın alma organlarının ürünleri kabul etmek ve değerlerini ödemek yönünden sorumlulukları da belirtilmiştir. Son olarak sözleşmelerde imza koyan tarafların yükümlülüklerini yerine getirme-

meleri durumunda verilecek para cezaları da hükme bağlanır.

Gerçekteyse bu sözleşmelerin çok az değeri vardır ve genellikle boş formaliteler olmaktan ileri gidemezler: «Ne yazık ki çok zaman sözleşmelere bir formalite gözüyle bakılmakta ve bunların hükme bağladıkları müeyyidelerle maddî sorumluluklar yerine getirilmemektedir». Ama ne de olsa, satın alma organlarıyla ilişkileri bakımından çiftliklerin haklarının az-çok korunmasını sağlamaktadırlar:

«Kolkhozlarla satın alma organları arasında yapılan anlaşmalar çok zaman yasaların gereklerine uymadıkları gibi, Kolkhozların çıkarları dikkate alınmaksızın yapılmaktadırlar. Birçok durumlarda plânın, sözleşme şartlarının ve malî disiplinin çiğnenmesi sonucu tarım işçilerinin hakları ve çıkarları zarar görmektedir.»

Örneğin 1966 Ağustosunda, bu konuda sözleşme yapıldığı halde, işletme endüstrisi geri çevirdiği için, satın alma organları, Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetindeki devlet çiftliklerinin gününde teslim ettikleri bir buçuk milyonu aşkın besili domuzu kabul etmemişlerdir. Bunun gibi 1966 yılının birinci yarısında Ukrayna'da çiftliklerin teslim ettikleri 306 bin baş sığır ve 560 bin baş domuz da kabul edilmemiştir. Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde bazı yıllar kent merkezleri sıkıntı çektikleri halde, satın alma organları teslim edilen sebzelerin % 30'unu kabul etmemişlerdir.

Sözleşmelerin uygulamada bu kadar az önemi olduğuna ve teslim edilmesini öngördükleri ürün miktarları daha önce «plânlanmış görevler» biçiminde çiftliklere bildirildiğine göre, acaba hangi nedenle bu sözleşmelerin yapılması gerekli görülmektedir? Bu soruya verilecek karşılık, güdülen amacın satın alma işlemini düzenlemekten çok, bu işe demokratik bir görüntü sağlamak olduğudur:

«Tarımsal ürünlerin satın alınmasıyla ilgili olarak ve herşeyin üstünde, Kolkhoz ve Sovkhoz ürünlerinin merkezden hazırlanan plâna göre teslimlerinin gerçekleştirilmesi bakımından sözleşmeye bağlı ilişkilerin kurulmasının uygulamadaki anlamı ve önemi nedir...? Evet, sözleşmeye bağlı ilişkilerin kurulması, demokratik merkezden yönetim ilkesine en uygun düşen uygulamadır.. Bu uygulama Kolkhozların özel niteliklerine çok uymakta ve ürünün sahibi olarak kendi istek ve iradelerini açıklamalarına imkân verdiği gibi, bu ürünlerin tespit edilen satın alma plânlarına göre işlem görmesi şartını da yerine getirmektedir».

Plânın ve satın alma sözleşmelerinin de üstünde, geniş çaptı girişilen propaganda kampanyası yer almaktadır. Gerek parti gerekse kendisine bağlı «Agriprop» adı verilen tarımsal propaganda örgütünün kesiksiz olarak yürüttüğü bu kampanya «Sosyalist rekabet» kurallarına uygun olarak, plân hedeflerinin aşılmasını ve çekinmeden «yeni yükümlülükler» altına girilmesini istemektedir. Örneğin Nikolaef Oblastı Parti Komitesi Birinci Sekreterinin geçenlerde bildirdiği gibi, kendi oblastındaki kollektif çiftlikler «parti örgütünün teşviki üzerine, daha önce kabul ettikleri yükümlülüklerini yeniden gözden geçirmişler ve bu yıl her türlü tahıl hasadını hektar başına 250 kilo ve kışlık hasadını da hektar başına 300 kilo arttırmayı üzerlerine almışlardır. 5 yıllık plân gereklerini yerine getirmek ve bu tahılları devlete 3 yıl içinde satmak için her türlü çabayı harcamaktadırlar... Oblastta daha birçok çftlikler, tahıl satışlarıyla ilgili 5 yıllık plân gereklerini bir an önce başarmak ve 4 yıl sonunda ürünlerini devlete satmak için yeni bir kampanyaya girişmişlerdir. Geriye kalan devlet çiftlikleri ve kollektifler de bunların izinden gitmeye çaba harcamaktadırlar».

G — ÖZEL BAHÇELER

Bu incelemenin I. II. ve III. bölümlerinde daha önce belirtildiği gibi, kollektivizasyonun başından beri hükûmet organları, zamanın gereklerine ayak uydurmak amacıyla, çiftçilerin geleneksel tarım alışkanlıklarına karşı yerine göre sert yerine göre yumuşak davranmışlardır. Şimdiyse, tedbirli bir teşvik politikası izlemektedirler. Polyanski geçenlerde, «her ne kadar er veya geç özel bahçeler sisteminin ortadan kalkacağı ama bunun hemen veya birden bire» olmayacağı, ve bu arada yalnız köylüler için değil, aynı zamanda ekonominin tümü bakımından yerine getirecekleri yararlı fonksiyonları bulunduğu görüşünü bir kez daha tekrarlamıştır.

Gerçekten özel bahçelerin ne kadar kaçınılmaz bir gerek olduğunu resmî rakamlar göstermektedir. Örneğin 1966'da bütün ülkede patates üretiminin % 63'ünü, sebze üretiminin % 41'ni, meyva ve dutgillerin % 54'ünü, et üretiminin % 40'ını, süt üretiminin % 39'unu, yumurta üretiminin % 67'sini ve yün üretiminin % 20'sini sağlamışlardır. Gerek devlet çiftliklerinde gerekse kentlerde çalışan işçilerin özel bahçelerini de kapsayan bu üretim kaynağından pazarlamaya ayrılan pateteslerin % 44'ü, yumurtaların % 37'si, etin % 17'si, yünün % 14'ü sebzelerin % 12'si ve sütün % 7'si gelmiştir. Özel bahçeler ekili alan toplamının ancak % 3 kadarını kapladıkları halde toplam tarımsal ürünlerinin yaklaşık olarak 1/3'ünü ve hayvansal üretimin de % 40 kadarmı sağladıkları görülmektedir. Bu bahçelerin yüzölçümü genellikle bir hektarın 1/3'i (*) kadarsa da, sayılarının 50 milyonu bulduğu anlaşılmaktadır.

Bahçelerden sağlanan üretimin çoğu pazarlanmayıp köylülerce tüketilmektedir. Örneğin Rus Sovyet Federa-

(*) 33 m² kadar.

tif Sosyalist Cumhuriyetinde üretilen sütün % 70'inin, etin % 66'sının ve patatesin % 90 ının bu bahçelerin sahiplerince tüketildiği sanılmaktadır. Kolkhoz çiftçilerinin tükettikleri patatesin, sebzelerin, sütün, etin ve yumurtaların nerdeyse % 75-100 kadarı kendi bahçelerinden sağlanmaktadır.

Bahçeler aynı zamanda Kolkhoz çiftçilerine, kollektif çiftlikteki emeklerinin karşılığı kadar gelir sağlamaktadır. Örneğin 1963-65 yılları arasında çalışma zamanlarının ortalama % 60'ını çiftlikte geçirdikleri halde bu kaynaktan ancak toplam gelirlerinin % 37'sini sağlıyabilmişlerdir; buna karşılık çalışma zamanlarının yalnız % 30'unu harcadıkları özel bahçelerinden toplam gelirlerinin % 35'ini elde etmişlerdir.

Özel bahçelerde çalışma genellikle kadınların görevidir. Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde çalışacak durumda olan erkek Kolkhoz çiftçileri ortalama olarak çalışma zamanlarının ancak % 9'unu özel bahçelerine harcamışlardır; kadınların harcadıkları zamansa % 33'ü bulmaktadır.

Her ne kadar Kruşçef sonrası rejim özel bahçeleri hoş görmeye ve hattâ az da olsa yardımda bulunmaya söz vermişse de herzaman olduğu gibi, bu hoş görmenin ve yardımın ne dereceye kadar götürülmesi uygun olacağı konusunda kararsızlıktan kurtulamamıştır. Kruşçef'in koyduğu sınırlamaların 1964 sonunda kaldırılmasıyla birlikte bu alanda karışıklık başlamıştır. Çünki sınırlamalar kaldırıldığında «özel bahçelerin boyu ve özel olarak beslenecek hayvanların sayısıyla ilgili olarak belli ve kesin bilgiler verilmemiştir... Yalnızca, bu haksız sınırlamaların konmasından önce yürürlükte olan normlara dönülmesi söylenmiştir. Ama bu normlar nedir? İşte çok zaman bu sorunun cevabı karanlık kalmıştır... İşte bütün bunlar sık

sık mahallî anlaşmazlıklara yol açmış ve bugün bile hiçbir biçimde bu soruna bir ;özüm yolu getirmemiştir».

Kolkhoz çiftçilerinin özel bahçelerini ellerinden almak için bu gün bile baskı yapıldığı olmaktadır. Partinin başlıca gazetelerinden birisi geçenlerde «Kolkhoz çiftçilerinin kararıyla, onların bütün sığırlarını satın alan ve özel bahçelerinin boyunu küçülten» bir Kolkhozu örnek göstermiştir. Birçok kurnazlıklara baş vurarak yasalara aykırı biçimde kendi bahçelerini çiftliklerin zararına genişletmek isteyen köylülerle, bunlara engel olmak isteyen hükûmet organları arasında «savaş durumu» durmadan süregelmektedir. Özel bahçeler çalışma disiplini bakımından da anlaşmazlıklara konu olmaktadır: «Bazı Kolkhoz başkanları, Kolkhoz ailelerinin özel bahçelerinin küçültülmesini iş disiplinini güçlendirmek bakımından tek yol olarak görmektedir.» Ama reformcular, Örnek Tüzüklerin yeniden gözden geçirilmesi sırasında bu tür müeyyidelerin kaldırılması için çaba harcamaktadırlar.

Kruşçef sonrası rejim, özel bahçeler gibi dikenli bir sorunla uğraşmaktansa, bunu «rafa kaldırmaktan» yana görünmektedir. Ama reform baskısı gevşemiyeceği gibi, özel bahçelerin taşıdığı çok büyük ekonomik önem rejimi bu işi ele almak zorunda bırakacaktır.

H — KÖY YAŞANTISI

1) Köylerden kentlere nüfus akımı :

Sovyetlerin toplam nüfusunun nerdeyse yarısı (107,1 milyonu veya % 46'sı) hâlâ köylü olarak sınıflandırılmıştır. Köylü nüfusun hemen hemen yarısı da (52 milyon veya % 48,6) Kolkhoz çiftçilerinden meydana gelmektedir.

Geriye kalanı da devlet çiftliklerinde çalışan çiftçiler, «köylü aydınlar», ve köy bürokrasisidir. İkinci Dünya Savaşından önce Stalin, her yıl 1,5 milyon genç Kolkhoz çiftçisinin endüstri alanına aktarılmasını hedef tutmuştu. Savaştan sonra bu zorunlu göç yavaşlamışsa da, özellikle gençlerin köylerden kentlere kendi istekleriyle akımı bunun yerini almıştır. Çok geçmeden bu akım beklenmedik ölçüde hızlanmış ve tarımsal iş gücünde kaygı verici bir azalmaya yol açmıştır. Örneğin Pskov Opkomu birinci sekreteri 1965 Martında yapılan Genel Kurulda, kendi Oblastında bulunan iş görecek durumdaki Kolkhoz çiftçilerinin sayısının, 1967 ve 1964 yılları arasında 200.000 den 110.000'e düştüğünü söylemiştir. Eğer bu akım sürüp gidecek olursa «10 yıl sonunda Kolkhozlarda iş görecek nüfus kalmayacaktır». Aynı toplantıda Komsomol Lideri Pavlof «birçok Kolkhozlarda çiftçilerin ortalama yaşının 50'nin üstünde olduğunu» belirtmiştir.

«Bu çok ciddî sorunla» ilgili kaygularını dile getiren PARTİ YAŞANTISI dergisinin son sayısına göre, «gençleri köylerini bırakmaya zorlayan birçok gizli nedenler vardır».

«Smolensk bölgesinde bu konuyla ilgili üzücü durumların» incelenmesi, nedenlerden bir kısmını açığa çıkartmıştır. İncelemeyi yapanlar, önem derecelerine göre özellikle aşağıdaki faktörleri belirtmişlerdir:

(1) «Köyün gözden düşmesi, öğrenim düzeyi yükseldiği ölçüde hızlanmaktadır»; tarımla ilgili konularda bile olsa uzmanlık eğitimi için kasabalara gidenler, çoğunlukla orada kalmakta ve bir daha köye dönmemektedir;

(2) «Köylük yerlerde belli iş saatleri yoktur... çoğunlukla işler elle görülmektedir ve buna karşılık ücret düşüktür. Bazı kimseler şöyle yazmışlardır: «Annemin sabahın erken saatlerinden gece yarılarına kadar çalıştığını

görüyorum ve bu bana çekici gelmiyor»; «kasabada yapılan aynı iş köydekinden daha çok para getiriyor. Az kazançla yaşamak çok zor»;

(3) «Kültürel ve özellikle günlük hizmetlerin kötü ve yetersiz oluşu... kendileriyle yapılan görüşmelerde gençler öteki nedenlerden daha çok bu durumdan yakınmışlardır».

Daha başka önemli sosyal baskılar da vardır. Önceleri 20 yaşından küçük bir genç kent yaşantısının çekiciliğine karşı koyabilse bile, askerlik hizmetini bitirdikten sonra:

«Ya yapım işlerinde çalıştırılmak için kentte alıkonulacak... ya da kentli bir kızla evlenecek, yahut arkadaşlarının konuşmalarının, değilse kendi iç güdüsünün etkisinde kalarak, doğduğu köye bir daha dönmeyecektir... Böylelikle genç erkekler gidince, genç kızlar da dallarında kurumak istemiyecekler ve onlar da köyü bırakıp gideceklerdir. Böylelikle objektif koşulların zoruyla ya da cinsel yapının bozulması sonucu genç kızları da köylerin dışına çekmiş olmaktayız...»

«Hele aileden bir kişi ayrılıp ta kente yerleşmesin... hemen bir miknatis gibi ailenin öteki üyelerini de birer birer yanına çekmektedir. Böylece yalnız yaşlılar geride kalmakta ve ana baba zaman zaman çocuklarının tabiat kucağında dinlenmek için gelecekleri evlerin bekçiliğini yapmaktadırlar».

Ama kentlerdeki yaşantı çok zaman yeni göçenlere zor gelmektedir. Her ne kadar köylük bölgelerde boş iş alanları varsa da yine bir çokları yada işsiz kalan yığınla mevsimlik işçiler kasabalarda da iş bulamamakta ve iktisatçıların yaptıkları hesaplara dayanarak bir yazarın anlattığına göre, önümüzdeki 10-15 yıl için endüstri alanında böylesine bir iş gücü akımını sindirmek olanağının çok sınırlı olduğu görülmektedir.

Köyden kente akını önlemek için çeşitli çözüm yolları öne sürülmüşse de, köy konularını içtenlikle dile getiren Aleksandr Yanov önemli bir gerçeğe değinmektedir:

«Gerçekler göstermiştir ki, bugün köylük bölgelerin içinde bulundukları karmaşık sosyal, politik ve kütlürel nitelikteki problemler, kişiler tek tek ele alınarak uygulandıklarında, bu tedbirler temelli etkisiz kalacaktır. Az çok öğrenim gören köylü gençler artık klüpler, iyi evler ve varlıklı bir yaşantı aramaktadırlar. Elbette ki artık bir lokma bir hırkayla ve köy danslarıyla yetinmeleri düşünülemez».

Yanov ve başka bir yazar, daha önce yayınlanan yazılarında, bir çiftlik başkanının ekonomik olmaktan çok özellikle psikolojik nitelikteki geniş kapsamlı bir konuşmasına yer vermişlerdir:

«Kentlerdeki güçler de toprağa hizmet için harekete geçirilmelidir. Onların bütün ilerici mekanik düşünceleri, bütün teşvik ve propaganda araçları köyün onurunu yüceltmeye çalışmalıdır. Ancak böylelikle köylü gençlerin toprağı sevmeleri sağlanabilir».

2) Tüketim Malları ve Hizmetler :

Kruşçef sonrası rejim 1965 sonlarında bunu önleyinceye kadar, pazarlama ve ulaştırma maliyetinin yüksek olduğu öne sürülerek, köylük bölgelerde çeşitli tüketim malları yaklaşık olarak % 7 oranında daha pahalı satılmaktaydı.

Günü geçmiş bir ikmâl sisteminin uygulanması biçiminde de olsa, kentlerdeki dükkânlarla köylerdeki dükkânlar arasında fiyat farkları yine de sürüp gitmektedir. Rus Federasyonunun Tüketim Kooperatifleri Başkanı «köy halkının önemli bir kısmının (% 30-40) birçok ihtiyaç maddelerini kasabalardan sağlamak zorunda oldukları-

nı» rakamlarla ortaya koymuştur. Sovyet basınından en sıkça görülen yakınmalar, tüketim mallarının köylük bölgelerde bulunmayışıyla ilgilidir. Örneğin son çıkan yazılardan birinde, şimdiki sistem içinde yer alan ve dükkâncılara kendi işine geldiği biçimde zorla mal satan Devlet Toptancı Mağazalarının kaldırılarak tüketici kooperatiflerinin doğrudan doğruya fabrikalarla sözleşmeler yapmalarını sağlayacak yeni bir sistemin geliştirilmesinin yararlarından söz edilmektedir. Ticaret Bakanlığı bu öneriye karşı çıkmıştır; çünki uygulanacak olursa, devlet ticaret sisteminde çalışan memur sayısının azaltılmasına yol açacaktır. Hizmet sağlayan endüstrilerin standartları da kentlere oranla köylük bölgelerde çok daha düşüktür. Örneğin 1964 yılında kentlik bölgelerde sağlanan endüstriyel nitelikteki hizmetler, köylük bölgelere oranla, kişi başına 4.4 kat daha çok olduğu gibi, endüstriyel nitelikte olmayan hizmetlerse, 8.4 kat daha çoktu:

«Hizmet kuruluşlarının azlığı ve köy halkına hizmet bakımından bunların yaptıkları işlerin kötü organize edilmiş olması, sağladıkları hizmetlerin pahalılığı gibi nedenler, köylülerin en başta özel kişilerin hizmetlerinden yararlanmalarına yol açmıştır».

Nitekim Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde yaşayan köylülerin 1967 yılında bu hizmetlerden, kentlerde yaşayanlara oranla 6 kat daha az yararlandıkları açıklanmıştır.» Türkmenistan'daysa bu oran 17 kat daha azdır.

3) Kültürel Ortam :

1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında bir konuşmacının anlattığına göre: Yalnız maddî koşullar değil, kültürel ve günlük yaşantı koşulları bakımından da köylük bölgeler kentlerden çok geri durumdadır. Bu fark-

lılık azalacağı yerde artmaktadır. Çünki köylerdeki yaşama koşulları birçok yıllardan beri olduğu gibi kalmıştır». Köylerde gençleri bir araya toplayan bir klübü örnek göstermek çok zor olduğu gibi kültürel ortamın düşük standardının da kentlere doğru akımın en başta nedenlerinden birisi olduğu genellikle benimsenmektedir. Kültürel çalışmaların başlıca merkezlerinden birisi de köy klübüdür ve bunların sayısı 111.000'i bulmaktadır. Ama bunların birçoğundan yararlanmak olanağı yoktur: Örneğin Rus Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyetinde halkın 1/3'i uzak oluşları yüzünden buralara gidememektedir. Klüp yapılarında da çok şeyler noksandır:

«Bu klüplerin bir çoğu eski kiliseler, camiler, Kulak evleri, ya da son derece eski, nerdeyse yıkılacak durumda birçok donatımdan yoksun, ısıtılmamış ve halkın dinlenmesini sağlayacak en küçük düzeni bulunmayan yerlerdir».

Yeni yapılmış bir iki klüp varsa da:

«Genellikle buralarda da düzenli bir çalışma yoktur ve örneğin yıl boyunca tek film gösterilmemektedir».

Bütün bunların en önemli nedeni kültürel çalışma uzmanlarının» çok kıt oluşudur.

Voronej bölgesinde yapılan bir ankete cevap verenlerin % 90'ı, bu klüplerde hoşlandıkları «hiç bir şey» bulunmadığını açıklamışlardır. «Nelerden hoşlandıkları» sorusuna gelince, film gösterileri ve danslar başta gelmektedir. «Soru-cevap geceleri» gibi politik nitelikte çalışmalardan hoşlananların sayısıysa «şaşılacak kadar azdır». Böyle bir gerçek ortada olduğu halde ideoloji aşılamakla görevli olanlar, yine de aşağıdakine benzer açıklamalar yapmaktan geri kalmamaktadırlar:

«Klüplerde Sosyo-Politik çalışmaların yeterince sağlanmadığı sık sık görülmektedir. Görevlilerin çoğu bir

tartışma düzenlemeyi ya da bir konuyu tartışmak için gençleri akşamları klüpte toplamayı becerememektedirler. Ama bütün bu çalışmaların klüplerde yapılması şarttır.»

4) Konut problemi ve köyün gelişmesi :

Sürekli yakınmalara konu olan durumlardan birisi de yapı malzemesinin bulunmayışıdır. Yapı işlerinde kullanılacak malzemenin satın alınması için devletçe Kolkhozlara verilen paraların bu işte kullanılmadığı yaygın bir gerçektir ve bu gibi malzemenin bulunmayışı, çok zaman bir çok kimselerin kanun dışı «çıkarlar» sağlamalarına yol açmaktadır.

1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında Tambov Obzlastının delegesi «ağaç bulunmayan bölgelerdeki köylerde konut durumunun özellikle acıklı bir nitelik kazandığına dikkati çekmiştir... İzbe adını verdikleri geleneksel tahta kulübeler nerdeyse yıkılmak üzere oldukları halde 1 metre küp kereste satmamıza bile izin verilmemektedir». Kırgız parti birinci sekreteri ise şöyle konuşmuştur:

«Bugün cumhuriyet içindeki devlet çiftliklerinde yaşayan halkın ancak % 19'una devletçe konut sağlanabilmişti. Küçük bölgelerde çalışan 7.000'i aşkın öğretmene, doktora ve başka uzmanlara birer konut sağlanmış değildir... Köylük yerleşme bölgelerinin büyük bir kısmı ve özellikle dağlık bölgeler bu gibi yardımlardan yoksun kalmıştır ve köyler hep kerpiç kulübelerden meydana gelmiştir... Hayvan yetiştirme işçilerinin büyük çoğunluğu yurt adı verilen göçebe çadırlarında, rast gele çadırlarda ya da en ilkel gereklere cevap vermeyecek yerlerde yaşamaktadırlar».

Sovyetler Birliği Komünist Partisinin 1966 yılında yapılan 23 ncü kongresinde, köy yapım işleri için Cumhuri-

yet Bakanlıklarının kurulmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, o günden bu güne durumda önemli bir gelişme görülmüş değildir.

Çiftlikler çok zaman uçsuz bucaksız alanları kapsamaktadır ve yerleşme bölgelerini kent tipi konutların yapılacağı büyük köylerde toplamak düşüncesi ikide birde ortaya atılmaktaysa da, şimdi bunları gerçekleştirmek olanağı, «1950'lerin başlarında Kruşçef'in «Agrogorod» adını verdiği tarım kasabalarının kurulması plânını Stalin'in bir kalemde geri çevirdiği» dönemden daha çok azdır. Bu gün ele alınan bir plân, var olan 600-700.000 köylük yerleşme bölgesi içinden 120.000 kadarının geliştirilmek üzere ele alınmasını öngörmektedir:

«Böylelikle bunların 480.000 ya da 580.000'i ortadan kalkacak ve komşu yerleşme bölgelerinde oturanlar, parlak bir geleceği olan, kent yaşantısının bütün kolaylıklarının yaratacağı yeni yerleşme bölgelerine taşınmak zorunda kalacaklardır.»

Bu plânın temelinde yatan «ideolojik amaca da» çekinmeden değinilmektedir: Köylüyü, başka ailelerle birlikte bile olsa çok katlı apartman dairelerine yerleştirmek ve böylelikle özel bahçesinden ayrı bırakmak:

«Köylü yer yüzünden ne kadar yükseğe çıkartılırsa, özel malından o kadar uzaklaştırılmış olacaktır».

Yeniden yerleşme plânlarını öne sürerek bazı mahalli yetkililer, daha yeni konutlar yapılmadığı halde, var olan evlerin onarımını yasaklamaktadırlar.

Sovyetler Birliğinin bazı kesimlerinde, özellikle Baltık Devletlerinde, Belorusya'da ve Ukrayna'da kollektif duruma getirilen köylü aileleri, hâlâ kollektivizasyon öncesi dönemden kalma dağınık çiftlik yapılarında yaşamak-

tadırlar. Bu gibi dağınık ailelerin parti ideolojisinin aşılanması ve politik kontrol bakımından güçlükler çıkardıkları da kabul edilmektedir. Bunların Kolkhoz köy merkezlerine daha İkinci Dünya Savaşından önce yerleştirilmiş olmaları gerekirken, bu güne dek çok az bir gelişme sağlanmıştır. Örneğin Krsnodar Kray parti komitesi Birinci Sekreteri, küçük yerleşme yerlerinin çok dağınık durumda olmaları yüzünden, genellikle hâlâ parti veya Kolmsomol örgütlerini kuramadıklarından yakınmıştır. Temsil ettiği parti komitesi, Kolkhozların halkı daha geniş yerleşme yerlerinde toplamak yolundaki isteklerini desteklediğini söylemiştir.

Tabiatiyle köy yaşantısı tümüyle parti ideolojisine karşı durmaktadır:

«Kentlerle köyler arasında gözle görülür büyük farklılıkların olması yüzünden, köylüler arasında özellikle dinsel inançların kalıntıları tutuculukla korunmaktadır. Örneğin Belorusya'da dinsel inançların durumu konusunda yapılan bir araştırma, kentlerde yaşayanların dinsel inançlarının, köy halkından yarı yarıya az olduğunu göstermiştir».

Köylerin çevreyle ilişki kuramamaları yolların bozuk ve yetersiz oluşunun sonucudur. Geçenlerde bir gazeteci şöyle yakınmaktadır:

«Yollar... yerleşme bölgeleri arasında yollar, durmadan yollar yapalım... Köylerin içinde de kaldırım döşeli sokaklar yapalım... Yollar olmadıkça yalnız köylerle kentler arasındaki yaşantı farkını kaldırmaktan değil, köylere en küçük kültür kırıntısını götürmekten bile gerçekçi olarak söz etmemiz mümkün değildir».

Başka cumhuriyetlere oranla bu bakımdan en çok sıkıntı çekenlerden birisi olan Rus Sovyet Federatif Sosya-

list Cumhuriyetinde yolların nerdeyse % 80'i «tekerlekli araçların geçemiyeceği» toprak izlerden ileri gitmemektedir.

5) **Sosyal Hizmetler;**

Emeklilik Hakları, Sendikalar :

Sosyal hizmetlerin sağlanması bakımından köylü nüfus için devletin 1959 yılında harcadığı para tutarı, kentlik bölgeler için harcadığının ancak yarısı kadardır.

Kollektif tarım işçileri içinde savaşta sakatlanmış olanlar gibi bir veya iki özel kategori dışında, son yıllara kadar her sınıftan kollektif çiftçiler için yaşlılık ve sakatlık emekli aylıkları, hastalık, doğum, ücretli izin gibi başka sosyal yardımlar hep kollektif çiftliklerin kendi bütçelerinden karşılanmaktaydı. Kolkhozların büyük çoğunluğunun bu işlere ayıracak parası çok az olduğundan, yukarıda sayılan sosyal hizmetlerde yetersizdi. Nitekim bu gibi hizmetlerin karşılanması için çiftliklerin toplam gelirlerinin % 2'sinden çoğu ayrılamıyordu. 1957 yılında yaşlanmış durumdaki kollektif çiftçilerin ancak % 4'ü şu veya bu biçimde bir emeklilik aylığı alabilmekteydi; 1959 yılında bunların oranı % 14'e çıkmışsa da, aldıkları ortalama aylık, devletçe ödenmesi öngörülen en az 30 ruble tutarındaki emekli aylığı yanında yalnızca 8 rubleden yukarı çıkmıyordu. Bu dönemle ilgili Sovyet edebiyatı, hüküm süren sosyal adaletsizliği çok iyi yansıtmaktadır: Örneğin yazar Abramov'un ünlü «ÇEPEÇEVRE» adındaki hikâyesine göre, Kolkhozların tarihinde ilk kez emeklilik maaşı alan kişi, dilencilik yapmak durumuna düşen yaşlı bir kadındır. Tabiî emekli aylığı da, onun bunun verdiği bir parça ekmek, bir parça tahıldır.

En sonunda bu duruma birçözüm bulabilmek için 1964 yılında harekete geçilmiş ve bir kısmı devletçe, bir

kısmı da kollektif çiftliklerce sağlanan bir emekli fonu ayrılmıştır. Ama yine de bu fonun kullanılması çok sıkı kurallara bağlanmıştır:

«Kollektif çiftçilere bağlanacak emekli aylıklarında eşitlik ilkesinin uygulanmasına bakılmıyacaktır... en çok aylık, toplumsal üretime en büyük katkıda bulunan ve en iyi çalışan Kolkhoz çiftçilerine bağlanacaktır».

Yaşlılık yüzünden çalışamıyacak durumda olan Kolkhoz çiftçilerine ödenecek en az aylık 12 ruble ve emeklilik çağı da 65 yaş olarak tespit edilmiştir. Halbuki 1956'da çıkarılan emeklilik kanununa göre kentlik bölgelerdeki işçilere ödenen aylık 30 rubleyle emeklilik çağı olarak öngörülen 60 yaş yanında ölçüsüz bir haksızlık ortaya çıkmaktaydı. 1967 yılındaysa emeklilik çağı kentli işçiler bakımından erkekler için 60'a kadınlar içinde 55'e indirilmiş ve hastalık durumunda ödenecek en az ücretin arttırılması gibi ufak tefek gelişmeler görülmüştür.

Her ne kadar uygulanmaya başlanan «merkezî fon» yoluyla daha zengin Kolkhozların daha yoksul olanlara yardımı sağlanmışsa da, yaşlı kimselere bağlanacak emeklilik aylıkları, emekliliğe ayrılmadan önceki 10 yıl içinde her hangi bir 5 yıllık dönemde çiftlikteki çalışmalarına karşı elde ettikleri kazançlarına göre hesaplanıyordu. Halbuki bu yüzden, ekonomik bakımdan güçsüz durumda olan birçok çiftliklerde çalışanlar daha az emeklilik aylığı almaya devam ediyorlardı.

Bunun yanında 20 Temmuz 1964 tarihli bir kararnameyse, Kolkhoz başkanına, uzmanlara, makine operatörlerine ve teknisyenlere, endüstri ve devlet çiftlikleri sektöründe çalışan işçilere daha cömertçe bağlanan emekli aylıklarından yararlanmak hakkını tanıyordu. Ayrıca 1964'den beri yalnız bu kategorilere giren kimselere, bütün devlet çiftlikleri işçilerinin oldum olasıya bağlı bulunduk-

ları sendikalara girmek hakkı tanınmıştır. Polyanski'nin de doğruladığı gibi, «eğer sıradan Kolkhoz çiftçileri, devlet çiftçilerine ve endüstri işçilerine tanınan sosyal sigorta ve sendika haklarından aynı biçimde yararlanmış olsalardı, işçi sınıfıyla Kolkhoz köylüleri arasındaki sosyal farklılıklar da çoktan ortadan kalkardı». Ama Polyanski «zamanı geldiğinde bu da gerçekleşecektir» demekle uzak bir umudu dile getirmektedir.

6) Öğrenim Durumu :

Kentlerde yaşayan çağdaşların yanında köy çocukları öğrenim bakımından her zaman birçok olanaklardan ve fırsatlardan yoksun kalmışlardır.

İşçi sınıfındaki % 44 oranı yanında, 1967 yılında Kolkhoz çiftçilerinin ancak % 26'sının orta veya daha yüksek öğrenim gördükleri söylenmektedir. Bir sosyolojik analiz sonuçlarının gösterdiği gibi:

«Genel kural olarak kentlerdeki okullarda öğrenimin niteliği daha üstün olduğundan, büyük kentlerde yaşayan gençlerin daha yüksek öğrenim kurullarına girmek şansı, köylük bölgelerde yaşayanların yanında çok daha büyüktür».

Gerçekten Novosibirsk Oblast'ında 1963 yılında köylük bölgelerdeki orta öğrenim kurumlarından ayrılan çocukların ancak % 10'u üzerinde yapılan bir inceleme, tarım işçileriyle kentli aydınların çocukları arasında öğrenim fırsatları bakımından büyük bir eşitsizliğin varlığını göstermiştir. Örneğin, kentli aydınların çocuklarından % 93'ü' tarım işçilerinin çocuklarınınsa % 76'sı daha yüksek öğrenime devam etmek istemişler, ama birincilerin % 82'si, sonuncularınsa ancak % 3'ü bunu başarabilmişlerdir. Yine birincilerin % 2'si, sonuncuların da % 10'u çalışmaya başlamak istemiş; birincilerin ancak % 15'i gerçekten

çalışma hayatına atılmış, ama sonuncularınsa % 90'ı çalışmak zorunda kalmıştır.

Kruşçef'in izlediği «öğrenimi gerçek yaşantıya yaklaştırmak» politikasına uygun olarak ,1958 yılından sonra yüksek öğrenim kurumlarındaki yerlerin % 80'i, üretimde iki yıl süre ile çalışmış olan gençlere ayrılmıştır. 1959 yılında çıkarılan bir kararnameyse, «kendi teşebbüslerine uzman yetiştirmek amacıyla devlet çiftlikleriyle kollektiflerin yüksek öğrenim kurumlarına öğrenci göndermelerine, yine Kolkhozlarla Sovkhozların kendi hesaplarına üniversitelere tarım işçileri göndermelerine hak tanınmış, ama bunların öğrenimlerinden sonra çalışmak üzere yine çiftliklere dönmelerini şart koşmuştur. Yüksek öğrenim için baş vuranlar arasında akademik nitelikleri bakımından büyük bir ayırıma yol açtığını görerek, Kruşçef sonrası rejim bu politikayı tersine yürütmüştür. Böylelikle, üretimde çalışan işçiler için ayrılan özel kotayı kaldırmış ve sözde çiftçilerin yine yüksek öğrenim kurumlarına öğrenci göndermelerine hak tanımakla birliklikte, bunların giriş sınavlarından geçmelerini şart koşmuştur.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Yüksek Sovyetinin 1967'de yaptığı bir oturumunda, dağlık bölgeden gelen bir delege, küçük köy okullarındaki öğretmenlerin dört sınıfa birden ders verdiklerini açıklamıştır. Öğretmensizlik yüzünden bir çok okullar kapatılmış ve çocuklar öğrenim olanaklarından yoksun bırakılmışlardır. Yatılı okulların açılması için söz verilen paralar gönderilmemiştir. Omsk Oblast'ındaki durumla ilgili bir yazı, öğretmenlerin ne kadar düşük nitelikte olduklarını ve özellikle bunların yarısının köylerde durmadıklarını açığa vurmuştur. Bu oluşun nedenleri arasında köy ve kent gelenekleri ve yaşantıları arasındaki farklılık öne sürülmekte ve örneğin kentte gözü açılmış bir bayan öğretmenin

«köydeki herkes gibi giyinip görünmeye» zorlandığı anlatılmaktadır.

Bunlarla birlikte yeterli öğretim personelinin bulunamayışının açık nedenleri arasında maddî faktörler önemli yer tutmaktadır. 1964 yılında aylıklar arttırıldığı halde, öğretmenlik mesleği yine gelir bakımından yetersiz sayılmaktadır. Örneğin 1967 yılında bir öğretmen, bütün öteki mesleklerin çok daha kârlı olduğunu söylemiştir. Ama bunun yanında konut kıtlığının ve hele uygun şartları olan konutların kıtlığının etkisi çok daha büyüktür. Örneğin öğretmenlerin çıkardıklrı önemli gazetelerden birisinde, 5 kişilik ailesiyle birlikte bir bayan öğretmenin 9 metre karelik bir odada yaşadığı anlatılmaktadır. Bir mahallî parti sekreteri, sayıları çok az olmakla birlikte, bazı Kolkhoz Başkanlarının şu yargıyı öne sürdürdüklerini açıklamıştır:

«10 yıl okumak benim neyime? Köylükler birçok şeyler öğrenecek, o küçük kitaplarını okuyacak ve sonunda hepsi kente kaçacak değiller mi?»

İşte bu ve buna bezner davranışlar, birçok çiftliklerin neden öğretmenlere ve öğrencilere uygun olanaklar sağlamak istemediklerini göstermektedir. 1 Eylül 1965 tarihine kadar köylük bölgelerdeki okul öğrencilerinin okullara gidiş geliş taşıt paralarını aileleri ödemek zorundaydı. Köylük bölgelerde okul öncesi kurumların da göze çarpacak kadar kötü durumda oldukları açık bir gerçektir.

Düşük öğrenim stnadartları toprağa bağlı kalanların başlıca özelliği olarak kalmaya devam etmektedir. Kolkhozlarda hiç bir iş bilmeyen işçilerin sayısının yüksek oluşu da bunu göstermektedir. Ryazan bölgesindeki bir Kolkhozla ilgili bilgiler çok ilgi çekicidir: Örneğin en düşük kategorideki işçilerin % 4.3'ü okuma yazma bilmemekte, % 79.5'i yalnız ilkokul öğrenimi görmüş, % 14.6'sı

orta okulu yarıda bırakmış ve ancak % 16'sı orta okulu bitirebilmiş durumdadır.

Örneğin 1966 tarihli bir parti ve hükûmet kararında olduğu gibi, bu durumla ilgili olarak öne sürülen en yaygın suçlama, okul öğrencilerinin hasat zamanı tarlalarda çalıştırılmasıdır. Sözü geçen karar «öğrenimle doğrudan doğruya ilgili olmayan bütün çalışmaları okul saatleri içinde saklamaktadır»; ama geçmişte köylük bölgelerdeki yetkililer bu gibi çalışmaların hep «meslek eğitimi» olduğunu öne sürmüşlerdir.

Sovyet köylük bölgelerinin köklü problemlerinden birisi de, doktorlar, öğretmenler gibi meslek sahiplerinin köylerde yaşamak istemeyişleridir. Her ne kadar hükûmetin yeni okuldan çıkanları Sovyetler Birliğinin herhangi bir yerine atamak yetkisi varsa da, gençler çok zaman köylerde mesleklerini uygulamak yerine ,kentlerde beden işçiliği yapmayı beğenmektedirler. Bu gibi görevleri kabul edenler bile, sözü geçen bölgelerde kalmalarını sağlamak için özel ödenekler verildiği halde, zorunlu hizmet süreleri biter bitmez bu yerlerden ayrılıp gitmektedirler. Kostroma bölgesindeki bir köyün durumu şöyle anlatılmaktadır:

«Andreevski'de 90 aydın yaşamaktadır (burada aydın deyimi «entelektüel» anlamına değil, öğretmen, doktor, memur ve benzeri «beyaz yakalı işçi» anlamına kullanılmıştır». Tabiatiyle bunların elinde, entellektüel temaslar yapmak, köy toplumundaki sosyal grupları biri biriyle bağdaştırmak bakımından birçok olanaklar vardır. Ama gerçek şudur ki, köyde bu gibi gruplar yoktur. Öğretmenler de, doktorlar da, tarım uzmanları da kendi çevrelerinin dışına çıkamamaktadırlar. Hiç bir biçimde kendilerini birleşik bir güç modern bilimin ve düşüncenin temsilcileri gibi görmemekte ve köy toplumu içinde etkili bir

grup gibi saymamaktadırlar. Bunların bütün ömürlerini bu toplum içinde geçirdikleri halde, içlerinden 10 kişiden 9'unun Kolkhoz üyesi olmadıklarına ve Kolkhoz toplantılarında oy kullanmaya bile yanaşmadıklarına şaşmamak mümkün mü?»

1967 yılında, 10.000 köy nüfusu başına gerekli dokuz doktordan ancak birisi ve hastahane yataklarından ancak 1/3'in sağlanabildiği söylenmektedir. 1959-65 yılı Yedi Yıllık Plânının izlediği resmî politikaya göre, Kolkhozlar öz kaynaklarından yararlanarak sağlık evleri ve doğum evleri yapmaya teşvik edilmişlerdir. Böylelikle bir çok sağlık merkezleri yapılmışsa da, bunlara ancak hasta bakıcılar ve ebeler gibi yarım yetenekli personel verilebilmiştir. Şimdiyse, tam donatılmış daha büyük hastahanelerin yapılabilmesi için devlet yardım etmeye zorlanmaktadır. 1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında, sağlık kurumlarının sayısı arttığı halde, bunların «en azından ihtiyaca yetmediği» belirtilmiştir. Özellikle uzmanların yokluğundan yakınılmaktadır.

Hele geçmişte kentlerdeki hastahanelerin köylerden gelen hastaları tedavi etmek istemedikleri, Kolkhoz başkanlarının âcil durumlarda bile taşıt aracı vermedikleri anlatılmıştır.

Elektrik enerjisinin Kolkhozlara bu kadar yavaş yayılmasının en önemli nedenlerinden birisi Sovyetler Birliği ülkesinin çok geniş oluşudur. 1958 yılı sonlarına kadar bunlardan ancak % 49'u kendi elektrik santrallarından enerji sağlayabilmekteydiler. Bununla birlikte, yüzde oranı hızla artmıştır: 1966'da kollektif çiftliklerin % 95'inin üretim amaçlarıyla elektrikten yararlandıkları öne sürülmüştür. Aynı kaynağın açıkladığına göre, gerek devlet çiftliklerinde gerekse kollektif çiftliklerdeki evlerden ancak % 76'sı 1966 yılında elektrikle aydınlatılabilmekte-

dir. A. Yaşin'in güvenilir dokümanlara dayanarak 1962 yılında yayınladığı bir yazıda iki köy arasındaki zıt durum şöyle anlatılmaktadır:

«Koskoca Suşinovo köyünde hâlâ ne elektrik, ne radyo, ne kitaplık ve ne de bir klüp vardır».

Halbuki:

«Daha küçük Gribaevo köyü çoktan bir radyo ara istasyonuna bağlanmıştır; köy odasının rafında kocaman bir hoparlör durmakta ve tavana asılı elektrik ampulü ortalığı aydınlatmaktadır. Bu köyde herşey yakında bir endüstriyel projenin bulunduğunu belli etmektedir. Ama yine de voltaj çok düşük olduğundan, yeteri kadar aydınlık sağlayabilmek için tavana 150 mumluk bir ampul asmak gerekmektedir».

Yine 1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında Belorusya Parti Birinci Sekreteri, kendi cumhuriyetinde Kolkhoz ailelerinin 1/3'nün «evlerini aydınlatmak için bile elektrikten yararlanamadıklarını» açıklamıştır. Bir Oblast parti sekreteri Pskov bölgesini şöylece anlatmıştır:

«Kollektif çiftliklerde yaşayan köy halkının nerdeyse % 70'i elektrik ışığından yararlanmamakta ve petrol lâmbalarını hem de şişesiz olarak kullanmaktadır. Açıkça görüldüğü gibi plânlamada çalışan bazı memurlar gerçek yaşantıdan o kadar uzaklaşmışlardır ki, bütün köylere elektriğin götürüldüğünü sanmakta ve bu yüzden lâmba şişesi yapımını durdurmuş bulunmaktadırlar. Halk ve özellikle gençler köylerdeki bu koşullar içinde yaşamak istememektedirler. Bu yüzden köyleri bırakmak ve yaşama koşullarının daha iyi olduğu yerlere gitmeye çalışmaktadırlar».

7) **Mekanizasyon :**

Sovyet tarımı henüz yeteri kadar makineleşmiş değildir. Nitekim 1965 Martında yapılan Genel Kurul Toplantısında birçok sözcüler bu durumu belirtmişlerdir. Tahıl ürünlerinin erken ekiminin özellikle önemli olduğu Volgograd Oblastında, Parti Birinci Sekreterinin belirttiğine göre, «yeteri kadar çift sürme, tohum ekme ve hattâ tırmık makinelerinin bulunmayışı yüzünden çiftlikler erken ekimi başaramamaktadırlar. Hele son 4-5 yıl içinde durum o kadar kötüye gitmiştir ki, en basit tarım makineleri bile artık devlet çiftliklerine ve kollektiflere ihtiyaçları ölçüsünde satılmamış, «ekmek karnesi» gibi vesikaya bağlanmıştır».

Rostov Oblastına gelince, 1965 yılında toprakların bilimsel gereklere göre sürülmesi için en azından 17.000 traktör gerektiği halde, yalnız 11.500 traktör sağlanmıştır. Bunun gibi öteki tarım makinelerinin sayısı da yetersizdir.

Çok zaman elde makineler bulunsa bile, bunlardan yararlanmak büyük bir iş olmaktadır. SOYUZSELKHOZTEKNİKA (tarım donatım ve gereçleri kurumu) başkanının genel kurulda anlattığına göre, büyük K700 traktörlerine takılan tohum ekme makinelerinin 5 saat süreyle çalıştırılabilmesi için, günlük bakımı sırasında 212 yerinin yağlanması gerekmektedir. Yine başkanın anlattığına göre, birçok traktörlerin yağlanması ve bakımı her iş günün 1/4'ini almaktadır. En zorlu problemlerden birisi de, yedek parça sağlanmasıdır. Nitekim 1966 yılında Traktör ve Tarım Makineleri Bakanlığı yedek parça yapımı bakımmdan plân hedeflerinin 7 milyon parça ve Otomobil Endüstrisi Bakanlığı da 6 milyon parça gerisinde kalmıştır. SOYUZSELKHOZTEKNİKA kendi depolarında yaptığı denetleme sonucunda, gözden geçirdiği yedek par-

çalardan yarısını (yaklaşık olarak 1.344.000 tanesinin) bozuk ve işe yaramaz durumda olduğunu görmüştür.

Halbuki, devlet çiftliklerinde ve kollektiflerde büyük çapta tarım yapılabileceğini öne sürerken, parti daha işin başından beri, bunların modern tarım makinelerinden ve özellikle traktörlerden tam olarak yararlanabileceklerini açıklamıştı. Şimdiyse, kollektivizasyondan beri 30 yıl geçtiği halde, Sovyet endüstrisi hâlâ çiftliklere gerekli makineleri ve teknik ikmâli sağlayamamaktadır:

«Bu gün Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği endüstrisi, köylük bölgelerin tarım makinelerine, mekanik donatıma, kimyasal maddelere ve başka materyele olan ve durmadan artan isteklerini karşılayacak durumda değildir. Bunun sağlanabilmesi için daha çok zaman gerekeceği anlaşılmaktadır».

Makinelerin yokluğu çok zaman çiftçiler için bitmek tükenmek bilmeyen ağır iş demektir ki ,bunun çoğunluğunu, hem de sert iklim koşulları altında kadınlar yapmaktadır. Nitekim 1965 yılında bütün Kolkhoz çiftçilerinin % 95'i çoğunlukla beden işlerinde çalışmışlardır. 1967 yılındaysa bunların % 80'i traktör şoförlüğü veya biçer - döver operatörlüğü gibi her hangi bir «meslek eğitiminden» yoksun oldukları için «belli başlı olarak beden işlerinde çalışmışlardır». Kürek, tırmık gibi el gereçleri de yalnız erkeklerin kullanılmasına yetecek kadar yapılmaktaydı. Bir iktisatçı, «toplum ekonomisinde ve özel bahçelerde uzmanlık gerektirmeyen işlerin büyük yükünü omuzlarında taşıyan ve sayıları 16 milyonu bulan kadın tarım işçileri ordusunun iş gücünden yararlanmak gerektiği» yolunda bir uyarma yapmak zorunda kalmıştır.

Yine bir gazeteci geçenlerde şöyle demiştir:

«Bugün Kolkhozlarda ve Sovkhozlarda bulunan her 100 inekten 73'ü hâlâ el ile sağıldığı gibi, su boruları ol-

madığı için bunların yarısına taşıma yoluyla içme suyu sağlanmaktadır. Gerek yem dağıtımı gerekse gübre toplanması bakımından eldeki mekanik gerçeklerse hâlâ kürek ve çataldan başka birşey değildir».

Hattâ çoğunlukla kadınların yapması gerektiği söylenen süt sağmak işi bile oldukça zordur. Aynı gazetecinin anlattığına göre, günde ortalama 14 inek sağmakla görevli bir kadın her gün 8.000 kez «aynı güç hareketi» tekrarlamak zorundadır.

Bütün bunların yanında aynı kadın inekleri beslemek, su vermek ve tımar etmek; ağır yayıklar çalkalamak, sonra bunları taşımak, yıkamak ve buharla sterilize etmek zorundadır. Bu işlerin üstesinden gelebilmek için sabahın 4'ünde, ya da uzak bir yerde oturuyorsa 3'ünde yatağından kalkmak ve sabah erkenden sağma işine yetişmek zorundadır. Bu işi ancak saat 10'a veya 11'e doğru bitirebilmektedir. Eğer evliyse ve ailesine bakmak zorundaysa, ya ailesini ya da işini ihmal etmek zorunda kalmaktadır. Bunu böylece yazmaktan amaç özellikle süt sağıcı kadınların çalışmak zorunda oldukları koşullar altında aile yaşantılarını sürdüremediklerinin bir gerçek oluşudur».

(TABLO : I)

DEVLET ÇİFTLİKLERİNDE İŞÇİLERE ÖDENEN GÜNDELİKLER

(Ruble ve Kopek)

	Dereceler					
	I	II	III	IV	V	V
	R. k.	R. k.	R. k.	R. k.	R. k.	R. k.
1. El işçisi ve hayvan bakıcısı						
Sürekli işçi	1 - 56.3	1 - 73.5	1 - 95.4	2 - 20.4	2 - 48.5	2 - 81.3
Parçabaşı işçisi	1 - 72.0	1 - 90.8	2 - 15.0	2 - 42.4	2 - 73.3	3 - 09.6
2. Traktör şoförleri ve makinistler						
Sürekli işçiler						
1 nci grup	2 - 20	2 - 50	2 - 90	3 - 20	3 - 80	4 - 50
2 nci grup	2 - 60	3 - 00	3 - 50	3 - 90	4 - 50	5 - 40
3 ncü grup	2 - 80	3 - 30	3 - 80	4 - 20	4 - 90	5 - 90
Parça başı işçiler	2 - 40	2 - 80	3 - 20	3 - 60	4 - 20	5 - 00
2 nci grup	2 - 90	3 - 40	3 - 80	4 - 30	5 - 00	6 - 50
3 ncü grup	3 - 10	3 - 60	4 - 20	4 - 70	5 - 50	6 - 50

Not : Ruble ve Dolar oranları yapılabilir (Resmî kur 1 Ruble 1 Dolar, piyasada ise 1 Dolar 4 - 5 Ruble'dir).

(TABLO : II)

DEVLET ÇİFTLİKLERİNDE YÖNETİCİLERİN VE UZMAN PERSONELİN AYLIKLARI

(Ruble)

Görev	Derece									
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Müdür	270 - 300	250 - 270	210 - 250	200	190	180	170	160	150	140
Baş tarım uzmanı, makinist, 200 teknik uzmanı veya veteriner	230 - 250	200 - 230	180 - 200	170	160	150	140	130	—	—
Baş ekonomi uzmanı	230 - 250	200 - 230	180 - 200	170	—	—	—	—	—	—
Baş uzman vekili, kıdemli tarım uzmanı, makinist, v.s.	160 - 180	160 - 180	160 - 180	150 - 140	150 - 140	130	120	120	120	120
Atölye şefi, kıdemli tarım uzmanı, v.s.	120 - 140	120 - 140	120 - 140	120	120	110	110	110	100	100
Baş muhasebeci veya vekili	170 - 180	160 - 170	150 - 160	140	130	120	120	110	100	100
Tarım uzmanları, 200 teknik uzmanları, veterinerler, ekonomi uzmanları, makinistler, v.s.	110 - 120	110 - 120	110 - 120	110	110	100	100	100	95	95
Kıdemli makinist	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80	70 - 80
Her türlü teknisyenler	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 - 70	60 70

Fiatı : 5.— Lira